

עכב רב

גיליון תודשי מתורתו

של הרב עדין

אבן-ישראל שטיינזלץ

****

גיליון כסלו תשכ"ז

הקדמה

חודש כסלו הוא חודש של הארה מיוחדת, יש בו את הארת ימי החנוכה ובדורות האחרונים גם את הארת י"ט כסלו שכונה בקרב אדמו"רי חב"ד - "ראש השנה לחסידות". הרב עדין התחבט והתעסק רבות בניסיון לצייר במדויק את החסידות, לתאר אותה במלוא ההיקף שלה ולהעמיד אותה על היסודות האמיתיים שלה.

עבור הרב עדין החסידות לא הייתה מתוחמת בד' אמות של קיטש סנטימנטלי, במיטת סדום של סממנים חיצוניים או בארון ספרי הקודש או להבדיל ספרי ההיסטוריה. החסידות אצל הרב הייתה יסוד דומיננטי ודינמי שמייצר סדר יום כמעט בכל נושא שעולה על הדעת. החסידות היא תמונת אדם אבל גם תמונת עולם, החסידות היא תורה עמוקה אבל גם אוצר של דרכי התנהגות, החסידות היא תנועה שהייתה אבל גם תנועה שטרם התממשה, היא תופעה היסטורית אבל גם משהו שבעצם שיך ונוגע בכל עת ולכל אדם.

כאשר קוראים את הדברים הרבים שכתב ואמר הרב עדין על החסידות מצטיירת תמונה רחבה ועמוקה שמקיפה את המכלול היהודי כולו, תמונה בווערת, תמונה עמוקה, תמונה שיש בה התרסה, מרד, אש מתלקחת, פקחות, התמסרות ומעל הכול - חיים.

בשנים האחרונות הפכה החסידות בקרב ציבורים רבים למטבע עובר לסוחר. ספרי חסידות נמכרים ובמידת מה נלמדים, סממנים חסידיים, מטבעות לשון והלכי נפש קונים להם שביתה אך לפעמים נדמה כי בין הפיאות לזקנים, בין בקבוקי המשקה והניגונים אפשר לשכוח את הדחיפה ואת השלהבת האמיתית שצריכה לעלות מאליה.

החסידיים הראשונים בדומה למכבים (שאף הם נקראו חסידים) חידשו את פני היהדות מתוכה על ידי כך שהטעינו אותה בכל הרצינות, בכל ההתמסרות ובכל החיות שיכלו לגייס. אנו חוגגים את ימי החנוכה ומתוועדים ב"ט בכסלו כדי להיזכר בכך שהיו יהודים שתפשו את הדברים במלוא הרצינות והממשות ומכוח זה הולידו עולם חדש.

החסידות, פנים רבות לה, אבל צד אחד שווה לכל: היא מאתגרת את כולם, היא לא מחניפה לאף אחד, כל כולה קריאת תיגר כנגד הגבולות המדומים בין מעלה ומטה, בין האלוקות לעולם ובין יהודי אחד ליהודי אחר.

חציו הראשון של הגיליון מוקדש, איפוא, ליסודות החסידות, לנקודות הבסיס שבהן צריך לאחוז כדי לדרוך על מפתנה של החסידות.

חציו השני של הגיליון עוסק בחנוכה, וכמו שאפשר לראות - הוא קשור בקשר פנימי חזק ויסודי לחציו הראשון. הבאנו בו דברים מהרב על חנוכה ואור, חנוכה בימים ההם וחנוכה בזמן הזה. הרב אמר שחנוכה הוא הבסיס לכל החגים - החג שחוגג את נקודת מסירות הנפש לקב"ה, ההחלטה שאנחנו יהודים באמת ובאופן פנימי, והאור החדש שנוצר. חנוכה בתורת הרב הוא חג שמציב את התביעה הגדולה מכולן - החג של מה שהרב הגדיר כמפעלו העיקרי והיחיד: "שומר ישראל שמור שארית ישראל האומרים שמע ישראל".

לשנה טובה בלימוד החסידות ובדרכי החסידות ניכתב וניחתם!

לחיים!

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: עמיחי אמויאל ונתנאל איתי

להרשמה והצטרפות להפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-301-6657

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: עיצובי שיר' 052-8954475

הגיליון מוקדש לזכות ר' יעקב שור שיחי' ורעייתו עירית שתחי'

ולזכות בנם כרם נתן נ"י שנולד בשעט"מ - שיזכו לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך נחת חסידית.

הגיליון מוקדש לזכות ר' יעקב קיורר שיחי' ורעייתו ניצן שתחי' ולזכות בנם שנולד בשעט"מ - שיזכו לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך נחת חסידית!!

הגיליון מוקדש לרפואת רחל בת מניה - רפואה שלמה במהרה.

תוכן עניינים

י"ט כסלו - ראש השנה לחסידות

- 7.....חסידות ופנימיות - התוועדות
- 15.....ליקוטי הרב - חסידות
- 26....."האי מאן דבעי למהווי חסידא" - התוועדות
- 40.....הכפילות בחיים היהודיים בימינו

חנוכה

- 44.....המנורה הטהורה - שיחה לחנוכה
- 55.....רגש הייחוד והקדושה - מאמר
- 65.....יהי אור: האור כבריאה ראשונה

תכנית ללימוד כתבי הרב עדין אבן ישראל שטיינזלץ

הצ'יבור וקובא' שפע רב הפרט מוצאנים אהצטלף אכניא
א'יחוד ש'ל כגבי הרב עדין!

בתכנית: * קבוצות וואטסאפ
* שיעורים בזום וביוטיוב
* חברות לימוד מקומיות
* קצב שווה לכל נפש

מתחילים בי"ט כסלו את הספר היסודי והמרתק -
"שלושה עשר עלי השושנה"
'תפיסות היסוד של היהדות על פי הקבלה והחסידות'

לפרטים נוספים והצטרפות:
סרקו את הברקוד המצורף
או צרו קשר

פרטים נוספים בהמשך!

לשנה טובה בלימוד החסידות!

י"ט כסלו - ראש השנה לחסידות

חסידים היו אנשים מכל מיני סוגים שנגעה יראת ה' בליבם. כששאל המלך אומר לאנשים שלו מוסר, הוא אומר להם: "אין איש מכם חולה עלי", אתם שרים שלי, אתם חיילים שלי, אתם דואגים לי שיהיה לי מקום לנוח, עד מוות, אבל אף אחד מכם לא חולה עלי. אצל דוד החייליים היו פחות צייתנים אבל הם חלו עליו. לכן דוד הפך להיות מלך ישראל, ושאל לא יכול היה להיות מלך ישראל.

באותו אופן אנחנו אומרים לגבי התורה: "באהבתה תשגה תמיד". הפועל 'תשגה' קשור גם ב'שגיא' וגם ב'שיגעון'. אתה עוסק בתורה לא רק מפני שאתה מעוניין ללמוד אלא בגלל שאתה משוגע עליה... אשה חכמה מעדיפה מישהו שמשוגע עליה, מאשר מי שנותן לה טבעת יהלום. האהבה שווה משהו, הטבעת לא שווה שום דבר. העניין הזה של "באהבתה תשגה תמיד" - הוא העניין של חסידות.

העניין החשוב הוא שזה נוגע לנפשי, שאכפת לי, החסידים הם האנשים שאכפת להם. יש אנשים שמעבירים את החיים שלהם שבעים שנה, ולא אכפת להם משום דבר, אנשים שמעבירים חיים שלמים בסוג של 'לאו דווקא'. ה'לאו דווקא' הוא הרבה דברים, וה'דווקא' הוא דבר אחד, דבר אחד שחשוב לי ועליו אני שם את נפשי, מסביב לזה באים שאר הדברים. מהו הדבר שאני רוצה? מהו הדבר שבשבילי הוא 'דווקא'? - 'פדה בשלום נפשי', לא משנה אם אני בבית סוהר, או בארמון או בוילה או באיזה חור אחר, כל זה לא משנה לי, מה שמשנה שלי זה רק: מתי אבוא ואראה פני אלוקים? זה מה שאכפת לי.

(התוועדות י"ט כסלו בישיבת תקוע, תשע"ו)

חסידות ופנימיות

התוועדות י"ט כסלו תשס"ו

בישיבת מקור חיים

את הדברים האלה לחוד. עכשיו כיוון דאתא לידן, נגיד כמה דברים לגבי הסיום. כיוון שמתחילים בסיום, שזה דווקא טוב, אז אולי בהמשך נגיע יותר קרוב לאמצע, ואז נלך הלאה והלאה בהתחלה.

לחיים בכל המימדים

קודם כל נגיד לכולכם לחיים. העניין שאומרים לחיים כולל בתוכו בעצם את כל הדברים הטובים. בסך הכל אנחנו אומרים שיש אלוקים חיים ומלך עולם. וכשאנחנו אומרים לחיים, אנחנו מתכוונים לחיים של הקב"ה, לחיים שלנו, לחיים של הקרובים שלנו - לחיים של כולם. ואנחנו מתכוונים שהחיים יהיו בכל המימדים. מפני שיש אנשים שיש להם רק מימד אחד, מימד האורך. יש אדם שממשיך הלאה והלאה את החיים שלו. אנשים כאלה, המהות של החיים שלהם היא שהם כמו קו גיאומטרי; הוא הולך ונמשך, אין מטרה או משמעות לכיוון, זה רק נמשך הדבר הזה. יש חיים שהם במימד הרוחב; שיש בהם כל הדברים שמרחיבים דעתו של

אם מותר להעיר הערה לפני שנפתח במצוות היום, זה יפה מאוד שעושים סיום קולקטיבי, אבל כהערה בלבד, אני חושב שכשיגיע זמן ארוחת הערב, אז זה לא יהיה באותו אופן שאחד יכול להוציא את כולם. אני מתאר לעצמי שאז כל אחד ירצה לאכול לחוד. אני רוצה לומר לגבי תלמוד תורה, שזה קצת דומה; בשביל לברך אחד יכול להוציא את כולם; להגיד הדרן אחד יכול להגיד בשביל כולם; אבל בשביל ללמוד - כנראה שכל אחד ואחד צריך לעשות את זה לחוד. והראיה לדבר היא מה שכתוב "ותורתך בתוך מעי" (תהלים מ,ט), זה אותו דבר - אם זה לא נכנס למעיין שלי אז זה לא עובד - זה שמשוה נמצא במעיין של אחר, לא משיב אותי.

כשיבואו ויגידו שעם ישראל לא לומד נוכל לומר שעשינו סיום קולקטיבי. כשיבואו לכל אחד וישאלו אותו למה הוא עם הארץ, הוא יוכל לומר שהרב למד בשבילו. אבל אז יגידו לו שרק כשהוא יתן לרב גם לאכול בשבילו וכו', הוא יוכל להגיד גם את זה. משמע שצריך לעשות

התפללו נוסח ספרד, ואני בכלל בעד נוסח ספרד. ויש בזה כמה צדדים אפילו מהצד הזה של אחדות ישראל - וודאי שנוסח ספרד הוא נוסח שהוא פחות או יותר נוסח אחיד לישראל. אבל אני לא מדבר על נוסח ספרד ואני לא מדבר על אורך הפיאות. אם גודל החסידות היה תלוי באורך הפיאות או באורך הזקן, אז יש כמה תיישים חסידיים מאוד שיש להם זקנים מגודלים יפה יפה. ועוד כיוצ"ב. זה לא קשור. אני לא מתכוון שמישהו יצא עם מגבעת שחורה דווקא. זה לא מעכב כמובן, אבל אני רוצה לדבר דווקא על הפנימיות.

פנימיות שזולגת החוצה

אם הדבר הזה מצליח להגיע לפנימיות, יכולות להיות לו גם תוצאות חיצוניות. אם לא תהיו חסידים אמריקאים - כמו שיש ציונים אמריקאים, ציוני אמריקאי הוא זה שיושב באמריקה וחולם על אי"י - יש גם חסידים אמריקאים, הם יושבים בבאר שחת וחולמים על זה שהם רוצים להיות חסידים. אז רק רציתי ללמד שאם אדם רוצה להיות חסיד זה אפשרי ויש בזה מסקנות הלכה למעשה.

אני לא מודד פה את האנשים לפי גודל הכיפה שלהם, בפירוש לא, יש פה כיפות שגראות נורא רופפות על אנשים. בין אם מפני שהאדם מגודל בשיערו והכיפה טובעת בתוכו, או מפני שהכיפה נמצאת רק בשביל לצאת ידי חובת מישהו. תדעו לכם שהכיפה היא לא דאורייתא ולא

אדם. ולא נפרש כמו המהרש"א (ח"א על ברכות נז:), אלא נפרש שיהיו לאדם כל הדברים האלה בהרחבה הראויה, ושיעשה אותם ברוחב דעת. רוחב דעת במובן שאדם יודע לעשות דברים לא על דרך הצמצום ולא על דרך המינימום, אלא שאדם לוקח דברים ומנסה לתפוס אותם בגדלות. ויש מימד של חיים גם בעומק. אלה חיים לא רק ברוחב אלא גם בעומק ובגובה. כשאדם זוכה לחיים על כל מימדיהם, זה דבר טוב. כשאנחנו מברכים 'לחיים!' אנחנו צריכים להתכוון לכל הפירושים האלה ולכל העניינים שיש בלחיים שכוללים את כל הדברים הטובים, ומזה אנחנו רק מתחילים. אם הקב"ה נותן לנו את כל המימדים של החיים, אחר כך אנחנו צריכים להתחיל למלא משהו בתוך הדברים האלה. וזה מה שנתחיל לעשות עכשיו, ואי"ה כל חד לפום שיעורא דיליה.

לחיים!

החסידות היא עניין פנימי

נגיד משהו על העניין של י"ט כסלו, י"ט כסלו נקרא ראש השנה לחסידות. אני רוצה לדבר עכשיו על העניין של חסידות. אני חושב שאפשר לומר גם על דעת הקהל ולא רק על דעת המקום, שרוצים שבחורים שבאים לכאן יצאו מכאן חסידים. אני לא מתכוון לזה שכולם יצאו מפה מתפללי נוסח ספרד. לא שיש לי משהו נגד נוסח ספרד, להיפך, אני בעצמי מתפלל נוסח ספרד, אבותי

דרבנן, ב"ה עדיין אין מסכת כיפה שכתוב בה מה שיעור הכיפה ובאיזה צבע היא צריכה להיות וכו'. כל זה לא שייך, אני רק רוצה לומר שאם יראת ה' נוגעת בליבו של אדם, אז יש דברים שהוא יעשה לא רק לעצמו, אלא גם לאחרים. בתחילת טור או"ח כתוב "ולא יבוש מפני המלעגים" (או"ח א,א), כלומר אדם יכול ללכת עם איזשהו דבר והוא לא צריך לא לבוש ולא להכלם, לשווא ולדברים בטלים.

חסיד הוא מי שבדרכו להיות חסיד

אז אני רוצה לומר שהייתי רוצה שכולם יצאו מפה חסידים. אם אפשר שיצאו חסידים גדולים ואם זה לא אפשרי אז לפחות שיצאו חסידים קטנים. אבל שיצאו חסידים.

ואני רוצה להסביר מה זה חסיד. מצד אחד חסיד זה תואר גדול מאוד. הגמרא אומרת שבכל מקום שנאמר "מעשה בחסיד אחד" זה או ר"י בן בבא או ר"י בן עילאי. כלומר שסך הכל יש חסיד אחד או שניים. בסוף מסכת סוטה מדברים על ירידת הדורות, על החסידים שהתמעטו. עדיין היו חסידים כמו ר"י בן עילאי ור"י בן בבא, שכתוב עליהם כך וכך אבל ברור שזה תואר גדול.

על אהרן הכהן כתוב במפורש בתורה שהיה חסיד: "תומיך ואוריך לאיש חסידך" (דברים לגח). דוד המלך, שבועדאי היה חסיד, אומר "חסיד אני" (תהלים פוב).

אפילו הקב"ה אומר על עצמו שהוא חסיד "כי חסיד אני נאום ה'" (ירמיהו גב). תדעו לכם שכתוב שהקב"ה "צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו" (ישעיהו יא,ה), אז יש לו גרטל בפירוש, הבעיה היא שהוא עדיין מתפלל נוסח אשכנז. כי אם הוא היה אומר "יצמח פורקניה ויקרב משיחיה", אז הכל היה בסדר. אז זו בעיה. אבל הקב"ה אומר "חסיד אני".

אם ככה, כיוון שהתואר הזה חסיד הוא באמת גדול ומיוחד, ובגמרא מדברים על זה שיש אדם הגון, יש צדיק, ולמעלה מזה יש חסיד. אז איך יכול איזה שמנדריק בן שלוש-עשרה או ארבע-עשרה להגיד "אני חסיד"? על זה תרצו כבר החסידים, לא חסידים ראשונים של זמן הגמרא אבל חסידים ראשונים של הדורות שלנו, הם אמרו משהו כמו שכשאדם צריך לנסוע לאיפשהו ושואלים אותו לאן הוא נוסע הוא אומר מהו היעד שלו. אדם אומר "אני נוסע לתל אביב", והאמת היא שהוא לא נוסע לתל אביב. הרי קודם כל הוא נוסע לבית זית ואחר כך הוא נוסע לכביש מספר 1, הוא כל פעם נוסע ממקום למקום ורק בפיסת הדרך אחרונה הוא יכול להגיד שהוא נוסע לתל אביב. אז למה מראש הוא אומר שהוא נוסע לתל אביב? מפני שזו המטרה שלו, זה היעד שלו, ומכיוון שזה היעד שלו הוא אומר כבר כעת שהוא נוסע לתל אביב.

באותה הבחינה כשאדם אומר "אני חסיד", הוא לא אומר אני חסיד כעת,

שהתמצית של העניין של חסיד זה שהוא הולך לפנים משורת הדין. זו תמצית העניין, הרי מה ההבדל בין צדיק לחסיד? צדיק הוא מישהולך לפי שורת הדין ועושה מה שצריך לעשות. חסיד הוא זה שעושה לפנים משורת הדין. זו הגדרה מהותית. חסיד הוא זה שלא רוצה להסתפק במצב כעת, הוא רוצה להגיע מעבר לזה. כשאדם אומר שהוא רוצה להיות חסיד, הוא רוצה לעבור מעבר להגדרות האלו של שורת הדין, מעבר לגבולות הללו של מה שחייבים לעשות על פי חוק המדינה, על פי חוקי המועצה האזורית ועל פי כל מיני חוקים קטנים וגדולים אחרים. כשאני רוצה ללכת לפנים משורת הדין אני יכול להגיד חסיד אני. במובן הזה שאני יוצא מהגדרים של שורת הדין ומידת הדין ואיך ראוי להיות ואיך צריך להיות. זאת אומרת שלהיות חסיד בתמצית אומר להיות "עוד". יש פסוק שאנחנו אומרים "אזמרה לה' בעודי" (תהלים קד, לג). מה זה בעודי? בעודי זה יותר מאשר חיי. יש חיי; איך אני חיי, ויש עודי. זה מה שקוראים העוד, התוספת, או בלשון אחרת: הנשמה יתירה שיש לאדם. לאדם יש נשמה יתירה בשבת ויש אנשים שדואגים שתהיה להם נשמה יתירה בכל ימות השנה. הנשמה היתירה היא העניין הזה של בעודי. והעוד הזה, התוספת הזו היא בעצם העניין. זה נקרא בכל מאודך, לא בגלל דמיון הלשון אלא בגלל דמיון המהות. בכל מאודך כלומר שאני עושה את הדברים האלה כל כמה שאני יכול ואז אני עושה עוד מאוד.

אלא הוא אומר אני מנסה ללכת בדרך הזו שהיא דרך החסידים, זו נקודת היעד שלי. זו לא נקודת המוצא שלי, זו לא הנקודה שאני עומד בה כעת, אלא זהו היעד שלי. ואם זהו היעד שלי... מיד אומר, שזה מאוד משנה מה היא נקודת היעד.

דיברתי קודם מאידך גיסא, מה שקוראים לזה מבחינת סור מרע, על הבחינה הזו של אנשים שהולכים לבאר שחת. עכשיו, זה לא שאדם הולך בכל יום ויום לבאר שחת, אבל בסוף הוא הולך לבאר שחת. כל יום ויום הוא הולך קרוב יותר לבאר שחת. אז אני יכול להגיד על האיש הזה כבר כעת שהוא הולך לבאר שחת. ובאותו אופן אני יכול להגיד שכשאדם אומר חסיד אני, הוא אומר שלשם הוא מתכוון ללכת. זוהי המטרה והכיוון שלו. לשם הוא הולך. כמה זמן יעבור עד שהוא יגיע לשם? יכול להיות שהוא יצטרך ללכת לשם כל ימי חייו. היו יהודים שהתביישו אפילו להגיד שהם חסידים, הם אמרו אנחנו לא באמת שייכים למדרגה הזו, לא רק למדרגה של "הגאון הגדול החסיד פלוני", אלא אפילו למדרגה של חסידים פשוטים. אז אדם יכול לומר "אני חסיד" במובן הזה שזו נקודת ההתכוונות שלו. זו הנקודה אליה הוא רוצה להגיע. אני משתדל, ואם אני משתדל אני חסיד. אם אני מפסיק להשתדל, אם אני פונה לכיוון אחר, אני כבר לא חסיד.

לפנים משורת הדין

מה הנקודה של חסיד? אני רוצה לומר

מישהו פעם תיאר מה ההבדל בין ראומטיזם לפודגרה, פודגרה זו מחלה לא סימפטית, אני מקווה שאף אחד מכם לא סובל מזה. זו מחלה שהכאב הכי גדול בדרך כלל מתרכז בבוהן של הרגל. אנשים שחולים בפודגרה לא יכולים ללכת או לשבת - הם משתגעים מכאבים. אז מישהו תיאר מה ההבדל בין ראומטיזם לפודגרה; ראומטיזם זה

להיות חסיד פירוש

להיות. להיות.

לא לעשות דברים

אלא להיות דברים.

כשאדם רוצה

להיות, הוא משתנה,

הוא גדל.

שלוקחים לך את האצבע, שמים אותה בתוך מלחציים, לוחצים ומסובבים את המלחציים עד כמה שאפשר. פודגרה זה שעושים עוד שני סיבובים.

מה שרציתי להסביר לכם על העניין של בכל מאודך, זה שאדם עושה כל מה שהוא צריך לעשות, לא במובן של לצאת ידי חובה, ההבדל אם אדם הולך עם כיפה בגודל של חצי גרוש, ומברך ברכת

המזון שעומדת כמעט ביחס הפוך לגודל של הארוחה, כל זה יכול לקרות גם אם מישהו מסתובב עם כיפה גדולה כמו חצי דלי ויש לו פיאות שמגיעות עד הקורקבן, ויש לו כובע שחור ויפה. השאלה היא אם אני עושה מה שצריך. כי מי שעושה רק את מה שצריך הוא וודאי לא חסיד. הוא יכול להיות דל, הוא יכול להיות חרדי, אבל הוא לא חסיד. משום שהבחנה וההבחנה של החסיד זו הנקודה הזו של אדם שרוצה ועושה את הדברים לפני משורת הדין, שפירושם שהוא מנסה לעבור את הדרך הזו שבה עושים רק מה שאני יכול, אלא אחרי שאני עושה כל מה שאני יכול אני עושה עוד קצת.

לא לעשות, להיות!

אני רוצה לומר שהעניין הזה של חסיד, זה לא עניין של לעשות משהו, זה לא רק עניין של ללבוש משהו. אחד הצדיקים הגדולים, בעל חידושי הרי"ם, אמר שהס"מ שהוא מה שקוראים לו הסטרא אחרא, אחרי שהוא גונב מאדם את הנקודה הפנימית שלו, הוא משאיר לו את כל השטויות. האדם יכול ללבוש גרטל, הוא יכול לגדל זקן, הוא יכול להגיד ויצמח פורקניה. כי באמת אחרי שלקחו מאדם את נקודת הפנימיות שלו אז לא חשוב איזה שטויות יש לו. העניין של חסיד זה עניין של להיות, לא של לעשות. זה לא עניין של לעשות כך וכך דברים שמוגדרים בהגדרה. אדם יכול למלא את כל החובות שלו, או יותר מכל החובות, ועדיין לא להיות חסיד. תראו, יש כמה

מסלולים, ואני רוצה להזהיר פה כמה בחורים שהם לפעמים נמצאים בפרשת דרכים והם הולכים למסלול הלא נכון. אדם רוצה יותר יראת שמים, ובמקום להיות חסיד הוא נהיה חניוק (זו מילה שקשה מאוד להסביר אותה, כמו שקשה להסביר מה זה חסיד). זאת אומרת שלפעמים צריך לראות בעיניים דבר כזה, ולפעמים אפילו אז זה לא ברור.

להביא מעין דוגמא לדבר, סיפרו שלאדמו"ר הזקן, שהיום החגיגה שלו, היה פעם חסיד שכל הזמן היה מספר בדיחות ומצד שני הוא היה איש פנימי ועמוק מאוד. פעם אותו חסיד נתלה על השער של הרבי שלו. הוא העמיד את עצמו ואמר: "איך עושה הסנדלר תעמולה, הוא תולה סנדלים בפתח החנות וככה כולם יודעים שהוא סנדלר. איך עושה הנגר תעמולה, הוא מציב איזה כיסא וככה כולם יודעים שהוא נגר, איך הרבי צריך לעשות תעמולה? הרבי צריך לתלות חסיד אחד בפתח ביתו וככה ידעו כולם שזו המלאכה שלו. עכשיו, זה נכון, וכשרואים דבר כזה אז יודעים - זה חסיד. וזה מספיק אף על פי שלא תמיד אפשר להסביר איך הוא ומה הוא. יש דברים שאפשר להסביר אותם בהסברה פשוטה ולתת בהם סימנים כמו נעל או כיסא, ויש דברים שאדם צריך לראות. וכשאדם רואה אחד כזה אז הוא יודע מה זה.

החשש הוא שאדם עלול להראות כמו חסיד, אבל הוא בעצם חניוק. ותמציתו

שבניגוד לעניין של בחינת חסיד, החניוק ככל שהוא מתקדם וגדל, הראש שלו נהיה קטן יותר. הדעת שלו הולכת ומצטמקת. לפעמים קורה שהוא מאריך בטלית קטן ומקצר בבינה, הוא מאריך בפאות ומקצר בדעת וכך הלאה. בריה כזו במקום להתמלא ביראת שמים, מתמלאת בקנאות. במקום היכולת לעבודת ה', באה צרות העין, המוח והלב. עכשיו, מבחוץ הוא נראה יראה שמים גדול, מפני שהוא הוסיף לעצמו עוד סימנים ועוד תארים ועוד דברים. לפעמים אדם מרגיש שהוא רוצה באמת לעשות משהו, לא די לו להיות בדיוק כמו אבותיו אלא הוא רוצה להיות דבר יותר משופר. אבל במקום להיות דבר משופר הוא סוטה מהדרך, ויוצאת ממנו איזו בריה אחרת. מישוהו פעם אמר שיש שבעים פנים לתורה, זה יפה מאוד, ומדברים על זה, אבל אם יש שבעים פנים לתורה אז יש גם שבעים אחוריים לתורה. ויש אנשים שיונקים, לומדים ומלמדים, משבעים אחוריים שבתורה. שלא תגידו שזה רק בדיחות של חסידים, זה כתוב בספר יחזקאל. הוא רואה את המגילה והיא "כתובה פנים ואחור" (יחזקאל ב'). יש דברים שכתובים כתיבת פנים, יש פנים של התורה, ויש אחוריים. והבעיה עם האחוריים של התורה היא שהם נראים כמו התורה. זה כמו אדם שאני מחליף במקרה את פניו ואחוריו, ויש אנשים שאצלם החילוף הזה הוא כל כך גדול שאצלם חל חילוף שלם, הם פשוט לובשים את הכובע על הצד הלא נכון.

מפני שהם גדלו. מה לעשות שאני גדלתי, אני לא יכול ללבוש את הבגדים שלבשתי כשהייתי בן שלוש. אני חייב בהכרח ללבוש בגדים אחרים. אני השתנית, התרחבתי, התעמקתי. אני צריך עכשיו מידות אחרות.

עכשיו, כל הדברים הללו, הם דברים חשובים, אבל שוב צריך להיות, ולהיות פירושו להיות בן־אדם. אני אומר את זה שוב, אני עכשיו לא מדבר אתכם כדי שתבינו אותי. אמרתי לכם כבר כמה פעמים את אותו דבר, אם אנחנו נצליח פה איתכם, אנחנו נהפוך אתכם מקרונות רכבת, למכוניות. אנחנו עושים אתכם מגורים לגורים. עושים אתכם ממסה לחומר נפץ. זה עניין של מה שקורה בפנים, זה עניין של עבודה פנימית. כשקורה בפנים דבר כזה, כשמכניסים למשהו מנוע, זה דבר שמימלא מוכרח להפעיל את המנגנון כולו. זה לא דבר שנמצא בפני עצמו אלא זה דבר שפועל על מנגנון. אני לא יכול לעשות את זה מבחוץ. אנשים חושבים שאם אעשה מבחוץ שילדה, השילדה הזו תנוע. מה שחשוב ומה שאני מנסה לעשות זה לא את השילדה אלא את המנוע, כי הוא זה שמזיז ומפעיל הכל. ועל המנוע אני מדבר.

תקשיבו, אני מדבר עכשיו על לעשות לב חדש, רוח חדשה, לא על לעשות בשר חדש. שינוי מבפנים עומד על זה שאדם אומר בכל מקום שהוא נמצא, שהוא

אז אני מבקש שאף אחד פה חלילה לא יעשה את החילופים או את התמורות הללו, שאדם במקום ללכת לבחינת מעלה, ילך לא לבחינת מטה, אלא לבחינת הצידה. יש מישהו שנהיה חניוק ויש מישהו שמרוב שהוא אומר שהוא רוצה להיות ולהעשות יותר פנימי, הוא נהיה כל כך פנימי עד שהוא פושט מעצמו את כל הדברים והוא נשאר ערום ועריה. מין דבר כזה בלי שום מעטה, בלי שום עניין, מפני שהוא כל כולו פנימי בפנימיות ורוחניות ועוד כל מיני מילים יפות, שהן אמנם נכונות, תבינו יש עניין כזה של פנימיות, וזה חשוב מאוד. אבל כשמישהו נעשה לא פנימי ולא רוחני, אלא נהיה ערטילאי, כשמרוב המירוץ הזה אחרי פנימיות אדם מאבד את כל העניינים, הוא נעשה מה שקוראים לו רוח רפאים. יש הרבה כאלה שמסתובבים. מסתובבת רוח רפאים כזו ולא רק שחסר לה גוף, אלא חסר לה ממש. מפני שאדם כזה כמו רוח רפאים הוא בעיקר דבר חולף. הוא טוב בשביל הארי פוטר. ויש אנשים פה ובמקומות אחרים שהם כל כך פנימיים עד שהם מתאימים לספרים כאלה ואחרים אבל לא כדי להיות בתוך המציאות שלנו.

לשנות מהות

להיות חסיד פירושו להיות. להיות. לא לעשות דברים אלא להיות דברים. כשאדם רוצה להיות, הוא משתנה, הוא גדל. לפעמים אנשים מרגישים צורך להחליף בגדים, לבושים, מנהגים - זה

להגיע, לכל התוספות שאני יכול להוסיף, ויכול להיות שיש לי דרך ארוכה לפני מפני שעכשיו אני זחל קטן, אבל אני לא רוצה להשאר כזה. יכול להיות שכעת אני בריה קטנה ומאוסה, אבל אני לא רוצה להשאר כזה. וכשמישהו מבין את זה ורוצה לעשות לשנות ולעשות עוד - זו הדרך שהולכים בה למעלה.

אני שוב חוזר, זה בעיה של להיות לא בעיה של לעשות. לא יוצאים ידי חובה על ידי זה שעושים איזה תרגיל אלא על ידי זה שנהיים אחרת. אדם בודק את עצמו איך הוא משתנה מיום ליום, משבוע לשבוע. יש לאדם אלף אופנים של בדיקה; יש לו בדיקה בינו לבין עצמו, יש לו בדיקה בינו לבין הבריות. זה לא שאלה אם אנשים אחרים אוהבים אותו יותר, שזו לא הבדיקה הכי חשובה. השאלה היא אם הוא אוהב את האנשים האחרים יותר. זו לא השאלה אם ההורים שלו מלטפים אותו יותר. השאלה היא אם הוא מלטף אותם יותר. השאלה לא אם הוא מגיע לציונים גבוהים יותר, אלא אם מגיעים לו ציונים גבוהים יותר.

עכשיו, כל הדברים האלו ביחד, הן בבחינה של לימוד, הן בבחינה של מעשה והן בבחינה של חיים, זו הבחינה הזו של להיות חסיד.

אז זה מה שצריך להגיע אליו, ואני מקווה שאם היום היה יום של ראש השנה, אז יהיה לזה גם יום הכיפורים.

רוצה עוד שהוא רוצה עוד, שהדבר הזה, שהוא רואה לפניו, הדבר הזה שהוא עצמו נמצא בו, זה פשוט לא מספיק. הוא רוצה להוסיף עליו עוד משהו. והעוד הזה, היתרה הזו, זה מה שקוראים להיות חסיד. כשאדם נתפס בו העניין הזה, וזה לא העניין שאם אתפלל כל יום עוד רגע אחד אז נהייתי יותר חסיד. העניין יהיה אם השתניתי. אני שוב רוצה לומר, זה לא דבר פשוט, אבל זה דבר שעומד בסוג מסוים של בחינה, של בדיקה עצמית, של עמידה על מהות עצמו, איפה האדם נמצא. ואם הוא נמצא במקום כזה שיכול להגיד אני הולך וגדל ואני לא רוצה להפסיק לגדול אף פעם, ואם נתקעתי קצת אז זה לא משנה כי אם זה בוער באדם מבפנים אז הוא יצליח למשוך את זה החוצה ולהמשיך להתקדם. אבל צריך למשוך וצריך להעיר ולעורר את הדברים הפנימיים, את הנפש הפנימית ולהעיר ולעורר את נקודת הרצון הפנימית. אולי אני יכול לצטט מה שאמר גוי אחד, הוא לא דיבר על חסידות כמובן, אולי אחדים מכם דוברי אנגלית, אני לא סומך על אלו שלומדים אנגלית פה, אבל יש ביטוי באנגלית the best is not good enough - הכי טוב זה לא מספיק. זה מה שהייתי רוצה שתבינו, שזה מה שנקרא להיות חסיד, כשהכי טוב זה לא מספיק. ואני מדבר לא על מה שאני מבקש, לא על מה שאני דורש, אלא על איך שאני בעצמי. והאם אני מרגיש ויודע שאיפה שאני נמצא זה לא מספיק ואני רוצה עוד. ואם לאדם יש את העוד הזה, הוא יכול להגיד אולי לא הגעתי לכל המדריגות שאני יכול

ליקוטי הרב: חסידות

באותו מצב: היא קיימת אבל היא כלל לא פועלת. במובן הזה, י"ט כסלו הוא יום של גאולה ופדות של הנשמה האלוהית ממאסרה. כשמדברים על פדות נפשנו, מדברים על כך שהנשמה תתחיל לדבר ולהישמע.

(התוועדות י"ט כסלו תשס"ו, מהספר עד בלי די)

אחת מנקודות הראשית של כניסת האדם לחסידות היא הרגע שבו הוא מבין שאלה אינם עסקים של אחר, זו גם אינה סחורה שסוחרים בה, אלא זה נוגע לי, ואז התמונה כולה משתנה. לשם דוגמא: תארו לעצמכם שמישהו נכנס לחדר באמצע שיחה, והוא שומע שמדברים על מישהו ואומרים עליו דברי גנאי: פלוני, בלי להזכיר את שמו, הוא גנב ורמאי, שקרן וצבוע ועוד, והוא יושב ומקשיב. אם יש בשיחה הזו דברים מעניינים במיוחד, אולי הוא יקשיב בעניין, אבל אם לא יהיו שם חידושים מיוחדים, הוא לא יקשיב בעניין רב כל כך, אולי הוא אפילו יירדם.

בספרי חב"ד, י"ט כסלו נקרא יום גאולתנו ופדות נפשנו. מה זה 'פדות נפשנו'? הביטוי 'פדות נפשנו' אומר דבר פשוט: אנחנו מאמינים שלכל אדם יש נפש, גם לאנשים שלא רואים את זה עליהם (כך לפחות אנחנו צריכים להאמין). יתר על כן, אנחנו מאמינים שלכל אדם מישראל יש לא רק נפש בהמית, שהיא הגדרת החיים הזואולוגית שלו עם כל הדרגות שלה, אלא יש לו גם נפש אלוהית, שהיא הגדרת המהות העליונה הקדושה שלו. הבעיה היא שבדרך כלל, ברוב ימות השנה, הנפש האלוהית נמצאת בסוג של מאסר, גם אם לא במאסר חמור מאוד, והיא איננה מגיעה לכלל ביטוי, כמו אדם שיושב בבית סוהר, והוא נמצא, חי וקיים, אבל אינו מגיע לידי ביטוי.

המצב הזה של הנשמה מזכיר את חוק כנוביץ': זהו חוק במדינת ישראל שאוסר על זיהום אוויר על ידי מכונות. החוק הזה נחקק לפני למעלה משלושים שנים, והוא מפורסם בתור חוק שמעולם לא דאגו ליישם אותו, אפילו לא לרגע אחד. הוא רשום בספר החוקים אבל הוא לא פועל בכלל. לעיתים קרובות הנשמה נמצאת

נִפְּשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי - "אתה יודע את כל חטאיי, אבל אתה יודע גם שאני רוצה אותך. גם כאשר אני הולך 'בגיא צלמות' - ואני נמצא בשאול תחתיות לא מפני שזרקו אותי לשם, אלא מפני שאני בטיפשותי בחרתי ליפול לשם - אני רוצה שאתה תהיה עמדי. אולי נפלתי לבור ושברתי ידיים, רגליים וראש אבל תמיד רציתי להיות איתך, ואני עדיין רוצה להיות איתך".

(התוועדות כ"ד טבת, מקור חיים)

חסיד הוא יהודי שיש לו כנפיים. הוא שיך למין אחר, מין לעצמו. בעל כנפיים אינו זה שתמיד עף, אבל הוא זה שיש לו כנפיים, וביתר דיוק - זה שיודע שיש לו כנפיים. החסיד הוא יצור בעל כנפיים ולמרות שכמו כל אדם הוא סגור בתוך כלוב, הוא לפחות מנסה כל הזמן להתרומם ולצאת ממנו. היתרון שלו הוא שגם כשאינו יוצא, הוא יודע שהגבולות הללו ששורטטו בגיר לא סומנו בתוך הנשמה שלו, הוא יודע שלנשמתו אין גבולות. יש הבדל גדול בין אדם שיושב בכלוב ויודע שמן החובה ומן הדין עליו לשבת שם לבין אדם שהוא בעל כנפיים שנמצא בכלוב ויודע שהוא יכול וצריך לצאת מזה.

בתהלים כתוב "צמאה לך נפשי", יש מי שלגביו הפסוק הזה הוא רק פסוק בתהלים, ויש מי שאומר את הפסוק הזה ובאמת צמאה נפשו. יכול להיות

תארו לעצמכם, שאחרי שהוא יושב ומקשיב כך חצי שעה, פתאום מישהו מזכיר על מי מדובר, ומתברר שכל השיחה הזאת הייתה עליו. באותו רגע כל היחס משתנה מקצה לקצה, ואותו אדם כבר אינו מקשיב באותו אופן.

כולנו יודעים כל מיני דברים שכתובים בספרים. להיות חסיד משמעו לדעת שהספרים הללו לא נכתבו בשביל פלוני הרב הגדול, אלא הם מדברים עליי. זוהי בעצם תמצית החסידות, ואידך זיל גמור. בשביל שאדם יתחיל לשמוע דברים 'אדעתא דנפשיה' לפעמים הוא זקוק לזכייה, ולפעמים זוהי החלטה שעליו להחליט. ומאותו רגע שאדם מחליט כך, כל הדברים נשמעים ומורגשים באופן שונה לחלוטין.

(מתוך התוועדות י"ט כסלו תשנ"ב)

כתוב: "אִם אֶסֶק שָׁמַיִם שָׁם אֶתָּה וְאֶצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּחֱךְ". לא כל כך חשוב אם אני בשמים או בשאול, מה שחשוב הוא שאני יודע איפה אני רוצה להיות; בין שאני למעלה ובין שאני למטה - אני רוצה להיות עם הקדוש ברוך הוא. אדם צריך לקבל על עצמו את ההחלטה לא לנוח בשמים ולא בשאול, ושגם אם יזרקו אותו לגיהנום, הוא עדיין יאהב את הקדוש ברוך הוא.

החסיד אומר לקדוש ברוך הוא: "שְׁמָרָה

שאומרים לו: "מי אתה, עברייך ופושע שגפשך תצמא לאלוקים?" והתשובה שלו היא: "אבל יש לי כנפיים..."

י"ט בכסלו, נקרא "ראש השנה לחסידות". מאז ועד היום מתוועדים חסידים ביום הזה, יושבים יחד, שותים קצת משקה ומספרים זה לזה את הסוד. והסוד הוא: שגם אם לא נולדת כך - אתה יכול לרכוש לעצמך כנפיים. הסוד הגדול הוא שנודע לאדם שהוא יכול לעשות שינוי, שהוא יכול להיות בריה אחרת. לכן יושבים ביחד, כדי לספר אחד לשני: "אתה יודע, גם אנחנו יכולים לעוף! השמים אינם סגורים בפנינו". וכאשר אדם מגלה את הסוד הזה, יכול להיות שאין בו שום דבר אחר, אבל בכל זאת הוא מנסה קצת להתרומם. ומכוח זה לא רק הארץ רועדת, אלא בסופו של דבר גם השמים רועדים.

(התוועדות י"ט כסלו תשנ"ב)

ישב שם סמוך אל הרבי והרבי שאל אותו: "אמרת היום את הפרק של השבת ב'פרקי אבות'?" היהודי השיב בחיוב ואז הרבי אמר: איך אתה מבין את הביטוי: "דע מה למעלה ממך"? אז היהודי אמר לו איך הוא מבין את העניין. הרבי הסתכל בו ואמר לו: אתה יודע, אני חשבתי שאולי הפירוש הוא: "דע מה למעלה ממך" - תנסה לדעת מה דורשים ממך למעלה. החסיד סיפר: "יצאתי וחשבתי לעצמי, טוב אז הוא אמר איזה פשעטל... אבל מאז עברו שנים והמאמר הזה רודף אחרי ולא נותן לי מנוחה, לא נותן לי לשבת בשקט, מפני שבכל נקודה שאני נמצא בה חוזרת אלי השאלה: מה הקב"ה רוצה ממך? לא מה אני רוצה ממנו, לזה יש לי רשימה מוכנה של בקשות, השאלה היא מה הוא רוצה ממני". זו דוגמה לדבר שאיננו מניח לאדם לשקוט.

(מתוך "תמצית החסידות", הרצאה במכללת הרצוג)

הבעל שם טוב דרש מהחסידים לחשוב על כתר שם טוב ולחפש אותו, ואמר להם: "יש ביניכם אנשים עשירים ועניים, כשרים וחוטאים; בואו נוריד מכם את הצדדים שלא שייכים לעצם האישיות שלכם, ונראה כמה יישאר מכם, מן האדם שבכם".

הבעל שם טוב ייסד חיפוש. חסידי הבעל שם טוב חיפשו בתוך עצמם את כתר

יש עכשיו ספרי חסידות שנהיו פופולאריים, אנשים לומדים בהם ונהנים מהם. אבל הלימוד הזה לא יוצר או לא גורם לבני אדם לקפוץ. זה ספר, ספרות, התייחסות, שאיננה גורמת לבני אדם לחרוג מהמסגרות שלהם. יש בזה הרבה דברים יפים, אבל זה סוג של 'חסידות מחמד'... אספר לכם מעשה ששמעתי, מעשה חסידי: היה יהודי אחד שהיה הולך לאחד הרבנים המפורסמים, היהודי

בלבד שהאלוקות ממלאת את המציאות שלה, אלא היא גם עצם המציאות, "לית אתר פנוי מיניה". שום ישות ושום מציאות אינן קיימות מבלעדי ה'. מתוך כך ש"אין עוד מלבדו" ואין מציאות מבלעדיו, הרי שיש להבין כי חומר ורוח הינם שווים לגביו. בסיכום: "הוא יצר הכל, הוא הכל" כדברי ר' אברהם אבן-עזרא.

ברגע שאדם יודע בבירור, הן מבחינה שכלית - לאחר התעמקות בדבר, והן מבחינה רגשית - מתוך ההתקשרות הנפשית, שהאלקות הינה הכל, ברור שמטרתו תהיה הרגשת קרבתו של האין-סוף (כפי שמכנים את ה' בספרי הקבלה והחסידות) ללא שום חציצה ומעצור. הוא ישאף להרגיש את קרבת ה' הממלאה את היקום, הוא יתמלא אהבה וכיסופים אל הממשות האמיתית היחידה. כל אותה מציאות של העולם הנראה לעינינו הינה רק אחיזת עיניים והעלמה של הממשות האמיתית של האלוקות, כמו שהמשיל זאת הבעש"ט: משל למלך שרצה לבחון כמה אוהבים אותו נתיניו. מה עשה? הקיף עצמו בחומות של אחיזת עיניים, עליהן הפקיד חיות-טרף של אחיזת עיניים, וסביבו שם מכשולים רבים, כולם מעשה אחיזת עיניים. זה שאהבתו למלך לא הייתה רבה כל-כך, נרתע מן המכשולים המפחידים ולא התקרב למלך, אולם אוהבו של המלך, מעוצם כיסופיו וגעגועיו למלך, לא חש כלל והסתער על החומות הללו בזו אחר זו. משהגיע למלך נוכח שכל המכשולים

שם טוב. החיפוש הזה הוא התמצית של חסידות הבעל שם טוב. לעומת כל מיני סוגים אחרים של חסידים שמופיעים בגמרא או במקורות אחרים כ"האי מאן דבעי למהוי חסידא", ולעומת כל מיני אנשים בכל הדורות שנקראו חסידים על שם הדקדוק במצוות, אהבת הבורא או מעלה אחרת שהייתה להם, הבעל שם טוב ניסה למצוא אצל החסידים איזושהי מהות פנימית שאינה מוגדרת. החיפוש אחר כתר שם טוב איננו שולל או מוחק את העולם החיצוני וגם איננו מתחרה בו, ולכן גם מי שיש לו כתר שם טוב יכול לקנות לעצמו תכונות ומעלות אחרות. אלא שחסידי הבעל שם טוב לא ניסו ללמוד לעשות דבר מסוים. הם ניסו לקנות לעצמם כתר שם טוב.

(התוועדות ח"י אלול, "עד בלי די")

מייסדה של החסידות, ר' ישראל בעל שם טוב העמיד את שיטתו על שלוש אהבות המשולבות זו בזו: אהבת ה', אהבת התורה ואהבת ישראל.

(מתוך "האדמו"ר", מעריב תש"ל)

עיקרון היסודי הראשוני של החסידות הוא "מלוא כל הארץ כבודו" או "את השמים ואת הארץ אני מלא". פירושו של עקרון זה הוא כי קיימת אך מציאות אחת, ישות אחת, ואין שום דבר שמחוצה לה. לא זו

היו אך מכשולים של אחיזת עיניים.

(מתוך "בדרך שלהבתי-ה")

מספרים: פעם בקש הרבי מקוצק מחסיד אחד שיאמר לו מה הוא מכוון בקריאת שמע. החל החסיד לדבר על כוונות עילאיות של ייחודא עילאה וייחודא תתאה וכו'. לא יכול הרבי להתאפק וצעק: "והיכן הוא הקורקבן?!" לאמור: היכן היא עצמותך האישית, הפרוזאית, בתוך כל הכוונות העליונות? איפה אתה בתוך כל ההתעלות הזרה, הקרה, הרחוקה והבלתי אישית?

אין זה מתמיה כלל שאצל חסידי קוצק (אשר היו מבחינות אחדות תמצית החסידות), ובחסידות בכלל, אפשר למצוא אמרות ותורות למכביר המגנות את הפיכת האדם למלאך ואת ההתעלמות מכל הצדדים הרבים שבאדם, מלבד עבודת ה'. אין זאת אומרת שהחסידות לא התרכזה בעבודת ה'; ואולם היא לא התעלמה מן הצדדים האחרים שבאדם, אלא שמה לב אליהם - נגעה בהם, טיפלה בהם וכיוונה אותם אל ההתעלות.

(מתוך 'קדושה אנושית')

מתוך נקודת מבט דתית, ודאי שהעניין הדתי צריך להוביל את העולמות השונים

ולהנחותם, באופן שחיי המשפחה והתעסוקה יימדדו לפי המדד הדתי. בסופו של יום, האדם צריך לשאול את עצמו האם חיי הדת, המשפחה והתעסוקה נעשים כפי שמצפים ממנו מלמעלה. האם מעגלי חייו הן בבית, הן בעבודה נעשים לשם שמיים? יצירת סינתזה בין התחומים היא אידיאל שלא ברור תמיד איך מיישמים אותו. האידיאל הוא שתהיה נקודת מרכז אחת בכל התחומים, ולא כמה דמויות שנמצאות בגוף אחד. הרעיון החסידי הוא שאדם לא רק אוכל ושותה לשם שמיים, אלא גם עושה את מלאכתו, מגדל את משפחתו וכל שאר ענייניו לשם שמיים. פעמים שאדם מדבר על עבודת ה' כנושא מרכזי בעבורו, אלא שבפועל רוב חייו הוא עסוק בעניינים אחרים, משום שיש חלוקה מהותית בין ענייניו הדתיים לבין ענייני החולין שלו. אך אדם שיש לו מהלך חיים שכל ענייניו, כולל מעשי החולין, הם חלק מעבודת ה', אזי שבכל מעשיו הוא עובד ה'.

("בלב פתוח", חובת האדם בעולמו)

כיצד יכול להיות שאדם יהיה גם תמים - ופירוש הדבר בעל תפיסה ישירה ואחדותית, ועם זאת גם מבין למדי את בעיותיו של העולם מסביב, שעיקרן ריבוי וסיבוך? בעיית היחס הזה בין האחדות והריבוי, שבין תום וסבכנות, הרי היא בעצם גם בעיית היחס האנושי (ואף

הזורם בחיים, משתנה איתם, ועם זאת - נשאר אותו "אני". הפתרון לבעיית מציאת התמימות אינו בהתעלמות מן הריבוי, אלא במציאת האחדות אשר בתוכו. לא הויתור על החכמה הוא המביא לתמימות - התמימות האמיתית באה כאשר אדם מגלה את התמימות-שלמות בכל החלקים והפירוד.

("יסוד התמימות והאדם המודרני",
רשפים תשי"ח)

פתרונו לשאלת הדת בתקופה זו אינו הרפורמה, אלא פתיחתם מחדש של מעיינות הרוח היהודית. אנו הולכים בעקבות החסידות ובונים מתוכה את החסידות החדשה. דרכנו היא ביצירתו של עולם שלם שיהא כולו קודש, לא פרישות מהעולם, אלא קידוש. לשם יצירת עולם מקודש זה, אנו יוצרים אנשים שלמים שיוכלו לבנותו. אנו רוצים באנשים שיכירו את עולם החולין ויוכלו להעלותו ולהקדישו, אנשים שידעו את העולם ואף על פי כן יוכלו לבטלו; אנשים שהמצב בהווה לא ירתיע אותם ומתוך כך יוכלו לבנות את העתיד. אנו רוצים במהפכה ולא אך במהפכה כלכלית. גדולה מזו - במהפכה נפשית.

("דבר אל הדור הצעיר", רשפים תשי"ז)

בכדי להגיע ליהדות שיש בה חיים, יש להתחיל את בניית החיים הדתיים מן

הפילוסופי) בין האמונה באחדות האחת של ה', לבין הרגשת קיומם וממשותם של הרבים - של כל העולם הזה. כיצד זה יוכל אדם גם להיות דבוק באחדות הפשוטה והתמימה של ה' מבלי להיסחף בשפעת המושאים המהווים את החיים, את העולם כולו?

הפתרון לבעיות אלו הוא בהשקפה החסידית, בעקרון היסוד החסידי, "מלוא כל הארץ כבודו" - שהוא עקרון מציאות האחדות הכוללת את כל הריבוי באמונה באלקים המתגלה בכל חלק וחלק מן העולם המסובך - והוא הכולל את כל העולם הזה באמיתות מציאותו. מכל מקום, מכל מצב ומכל סבך מעשי, נפשי ועיוני, אפשר להגיע אל הבורא - משום שהוא מצוי בתוכו, משום שהוא המתגלה בתוך ריבוי הגוונים והניגודים. כל אותו ריבוי שאנו רואים אינו אלא בחינת צדדים שונים של אותו דבר. יתר על-כן, אותו דבר עצמו כפי שהוא מתגלה לנו.

וכפי שרעיון זה הוא פתרונה של בעיית האחדות והריבוי הפילוסופית, הרי הוא אף פתרון בעיית החיים והתמימות הנפשית. כי הרי כל מה שישנו בחיים, כל גילוייהם המנוגדים והשונים, אף הם אינם אלא אחדות שבתוך הריבוי, אחדות המקיפה את הריבוי והמתגלה בכל אחד מצדדיו. כל זרימת חיו של האדם וכל יופיים הם גילוי האחדות שבריבוי. "אני" אחד זורם בתוך שפע המושגים והקליטות, "אני" אחד הוא

להם אך מטרה אחת - להתקרב אל ה', ולעבדו בלב שלם. ברור שלא כל האנשים היו בדרגה אחת ביחסם אל ה', לא לכולם היתה ההתלהבות והדביקות של גדולי הדור, אולם בכל אדם ולו גם לפשוט שבפשוטים היתה השאיפה עצמה לזהות, ורצונו היה תמיד לקראת התורה ונותן התורה.

"מקומו של היחיד בחיים הדתיים בימינו", (רשפים תשי"ז)

בעצם החסידות כולה היא מעין מחאה נגד הקיפאון השגור של הדתיות המקובלת (באותם זמנים, ולצערנו אף בזמננו), המתעלמת מן האנושיות שבאדם. על כן מוצאים אנו בחסידות שפע של חיים. אפשר למצוא בספרים אלה נושאים מכל המינים - כמעט כל נושא שהיה קיים בנפשו של אדם באותם הימים משתקף בספרים הללו; ולא רק בצורה עקיפה, אלא במגע ישיר בבעיות ומתוך רצון לפותרן. אכן, רבגוניות זו היא מורשת היהדות האמיתית, אשר ברבים מספרי היסוד שלה אפשר לראות את החיים והאנושיות במלוא היקפם.

(מתוך 'קדושה אנושית')

האם מרגיש אדם "דתי" רגיל יראת ה' אמיתית, המרגיש הוא אהבת ה' בוערת כאש בקרבו? מגוחך פשוט לחשוב על

היסוד, זאת אומרת: מן הפרט וחיוו הדתיים. בכדי שיהיה קיום לכלל היהדות חייב הפרט היהודי להיות יהודי באמת, וכאמור פירוש הדבר הוא שיהא לכל פרט ופרט רצון אמיתי ויחס פנימי אל היהדות. אהבת ה', יראתו והכרתו, חייבים להיות הבסיס לכל פעילות דתית - אשר צריכה להיות מכוונת כבר מעיקרה לחיים הנפשיים של כל פרט ופרט. והחינוך ליסודות דתיים אלה, הוא שצריך להיות בסיס החינוך הדתי, וברור שאם יחנכו ילדים ומבוגרים לראות ביהדות דרך חיים לנפשם, אם יגלו בקרבם את הרצון להתקרב אל הבורא, הרי ממילא ישתוקקו לקיים את המצוות המעשיות בלי צורך בלחץ ובכפייה, ואם תהיה היהדות הדתית מבוססת על הרצון הפנימי והשאיפות הכנות של הפרטים הדתיים הרי יתעורר כלפיה יחס של כבוד והערכה גם בלבם של אלה שלא יגיעו לידי התקרבות שלמה, והפעילות הציבורית תוכל להתנהל מתוך רצון טוב והצלחה.

נהוג וטבעי, שמתקפים הנחות כאלו כהנחות דמיוניות: וכי אפשר שכל העם מגדול עד קטון יוכל כולו להגיע לידי דביקות אמיתית בה', היתכן שכל פרט ופרט יהיה דתי לאמיתו? - אולם העובדות שבעבר ובהווה מזימות חששות אלה. התנועה החסידית שהקיפה את המוני עם ישראל כללה בתוכה אנשים מחוגים ודרגות שונים מאוד: מגדולי הלמדנים עד לפשוטי העם וכולם כאחד היתה

לחטיפת ה'שירים' הכל יסודתו בהררי קודש, הכול כבר היה לעולמים ובדרך כלל גם נכתב בספרים הקדושים. הנקודה היא בדיוק זו: הדברים הללו היו כתובים בספרים, ובדרך כלל בשביל מה יש ספרים גדולים, בשביל שאפשר יהיה לדלג למקומות הנכונים. אבל החסידות התחילה, במידה רבה מסוג של 'פשיטות ותמימות'. פשיטות ותמימות לא במובן שאני נעשה "בער ולא אדע", אלא במובן שאם אומרים לי שצריך לעשות משהו, אם יש איזה עניין שכתוב בספר, אני יכול להעלות על דעתי לעשות את זה בפועל ממש. השינוי הבסיסי של החסידות, הדרישה והחוויה של החסידות היא בתחום של החיות. התבניות העיקריות היו קיימות לפני החסידות, התנופה של החסידות נבנתה על זה שאנשים החליטו לקחת את התבניות הללו ולעשות את הדברים בפועל ממש.

(מתוך "תמצית החסידות" הרצאה במכללת הרצוג)

כל עוד קיימים בחייו של אדם שטחים ריקים שאין היהדות שולטת בהם, הרי לא נפתרו עדיין בעיותיו הרוחניות במלואן. כל עוד אין חייו חיי יהדות שלמים, עדיין אין המאור שביהדות יכול לזרוח בחוץ - כי עדיין לא מילא את האדם עצמו. התפקיד הדתי-הפנימי במלואו הוא חיים דתיים "בשכבך ובקומך ובלכתך בדרך" - ולא רק בזמני קריאת שמע, אלא ממש

"הדתי" מן השורה שיש בלבו רגשות כאלה (כמובן אין המדובר על עומק הנשמה, מעבר לתודעה - שם כל היהודים שווים) אהבת ה', יראת ה', הכרת ה', שאיפה להתעלות - כל אלה רחוקים לא רק מהרגשתו היום יומית אלא גם מכל הלך מחשבתו, מתי מדבר הוא על נושאים אלה? מתי עולים הם בדעתו? "הדתי" יודע להסביר, וכן גם הוא חושב, שכל הדברים המדוברים על הרגשה דתית שייכים אך ליחיד סגולה שלהם נאה לאהוב את ה' וכו' ואילו אנשים פשוטים (וכאן חושב כל אחד שהוא אדם פשוט ואינו מתאמץ כלל להגיע לדרגה גבוהה יותר) די להם במעשים בלבד. אולם יהיה העושה אשר יהיה: אדם רגיל ופשוט או אדם בעל מחשבה דבר אחד הגו ברור ומובן: אם אין לאדם אהבת ה' או יראת ה' אין לו כל סיבה לעבוד את ה', אם אין כל הרגשה דתית אין טעם וקיום למעשה הדתי: לשם מה יעשה אדם רצונו של ה' אם אין לו כל יחס כלפיו?

("מקומו של היחיד בחיים הדתיים בימינו", רשפים תשי"ז)

החסידות כתנועה הייתה במידה רבה תנועה של נתינת חיות בתוך הגוף היהודי. אני יכול לומר שכמעט כל מנהגי החסידים שאני יכול להעלות על הדעת, כולל דברים שנראים מוגזמים ומופרכים, הם כולם עתיקים בחמש מאות, אלף או אלפיים שנה. מקשירת הגארטל ועד

כפשט הכתוב: חיי יהדות שלמים בכל שעות היום, בכל העיסוקים, מהילדות המוקדמת עד לזקנה מופלגת, לאנשים ולנשים, לידועי תורה ולחסרי ידיעות - לכל העם ולכל אדם.

לשם כך, לשם החייאת היהדות, לשם התכנסות הכוחות החינוכיים-דתיים, לשם ליבוי הניצוצות האידיאיים המנצנצים ביהדות והפיכתם לשלהבת רבת עוצמה שתאיר ותחמם את העם כולו ותביאנה אל הגאולה השלימה, לשם ביצוען - במחשבה ובמעשה - של המטרות הללו, קמה התנועה החסידית החדשה. תנועה זו שמה לעצמה מטרה לבנות את היהדות על ידי חינוך. פירושו של דבר הוא לבוא אל הפרט בדרך שכנוע הגיוני ורגשי, ולעורר בו את הרצון לידבק באידיאה מתוך דחף נפשי פנימי. האידיאל של תנועה זו מעצם מהותו, חפץ למצוא לבבות בוערים לעבודת ה' פנימית.

(על היעוד החינוכי הדתי, רשפים תשי"ז)

בחסידות מזהים את העצבות, העצלות והחטא כבאים מאותו מקור. ואמנם, אף העצבות כעצלות, ענינה הוא הכבדה על האדם, היא מעיקה על נשמתו ונוטלת ממנו את כוח ההתעוררות וההתלהבות. העצבות שמה מעצורים על נפשו של האדם, השמחה לעומתה, גורמת

להשתחררות מהם. השמחה מאפשרת לאדם לעבור את כל המכשולים, "כי בשמחה תצאו" - על זה פירש אחד מגדולי הרבנים בחסידות: "בשמחה יוצאים מכל ההעלמות", ההעלמות נעלמים, ומגיעים להיכלו של המלך, מלכו של עולם.

(מתוך "בדרך שלהבת-ה")

כדי להיות חסיד, יש יותר מאשר מסלול אחד, אבל בכל המסלולים יש צד של תביעה ללכת בקיצוניות. אני לא יכול להפוך לחסיד על ידי זה שאני מנסה להיות אדם ממוצע. לכן אם אני יכול ללמוד מהחסידות, אני צריך ללמוד את הנקודה הזו. אני מדבר איתכם על התמצית של חסידות, לא על הסנטימנטים, שבהחלט יש לי, לחסידות ולא על הסיפורים שמלטפים את הלב, אלא על משהו שנמצא מתחת לכל זה, מתחת לכל הדברים הללו יש אש להבת, שלהבת.

אחד מהאדמו"רים של חב"ד הגדיר פעם מה זו חסידות, וזו הגדרה חב"דית מאוד מובהקת, הוא אמר: "חסידות היא אש קרה שלוהטת ויוקדת". זה נכון, האש של החסידות יכולה להיות קרה, היא לא חייבת להיות מבוססת רק על רגש מתפרץ, אבל היא חייבת להיות אש בוערת. אם אני רוצה לקבל מהחסידות יותר מאשר רק סיפורי מעשיות וציורים

נחמדים, אם אני רוצה לקבל מסר, אז המסר הגדול הוא שחסידות היא סוג של קפיצה, של יציאה, של רצון לצאת.

(מתוך "תמצית החסידות" הרצאה במכללת הרצוג)

בתפילות. אם אתה בכל זאת רוצה להיזהר ולהתנהג כמו בן אדם, אתה צריך לכפוף את היצר.

(התוועדות ח"י אלול, "עד בלי די")

הרבי הקודם מליובאוויטש אמר שהתפקיד של חסידים הוא להיות 'מדליקי פנסים'. פעם היה מקצוע כזה, היו פנסים שתלויים ברחוב, ומישהו היה הולך עם מוט גדול וגר, והיה עובר מפנס לפנס להדליק אותו. בין אם בן אדם יושב במקומו או שהוא הולך ברחוב, יש עניין להיות מדליק פנסים. מופיע בגמרא הביטוי "אנן פועלי דיממא אנן". והוא דרש אותו כך: אנחנו אלה שעושים יום.

לפעמים אצלי הנר בוער, ואצל האחר הוא לא בוער. למה הוא לא בוער? יכול להיות שיש לו מצב רוח, ויכול להיות שהוא בכלל לא הגיע לזה. ישנם אנשים, כאן ובמקומות אחרים, שהם בעצם פנסים כבויים, הם אפילו לא יודעים שהם פנסים. יש אדם שלא יודע בכלל שיש לו נר, והוא בטוח שכל החיים שלו זה סוג כזה של אפלה וחשיכה. הנר יודע שהוא נר כאשר מדליקים אותו. לא צריך להדליק רק את הפנסים שברחוב; יש גם פנסים שצריכים להדליק בתוך הבית, ולפעמים הפנסים שבתוך הבית הם יותר חשובים מהפנסים שברחוב. אני יודע שזה לא תמיד פשוט. זה דבר מעניין, יש דברים, שהם דברים אינטימיים,

הדרישה הבסיסית של החסידות מהאדם היא דרישה מעשית: מי שקיבל על עצמו לעשות דברים כלשהם, צריך לעשות אותם ברצינות ולא להסתפק בכוונת הלב, בנענוע הרגליים או בזעזוע העיניים. כשם שמי שיש לו עבודה צריך לקום ולעבוד, ומי שיש לו ילד קטן צריך להאכיל אותו, ומי שהוא בחור ישיבה צריך לקום וללמוד. כך גם מופיע בגמרא ש"האי מאן דבעי למיהוי חסידא - לקיים מילי דנזיקין" או "מילי דאבות" או "מילי דברכות". כלומר מי שרוצה להיות חסיד - שיקיים את הדברים של מסכת נזיקין או את הדברים שנאמרו במסכת אבות או את הדברים שנידונים במסכת ברכות. פירושו של דבר הוא שמי שרוצה להיות חסיד צריך לעשות. לא כתוב: יחגור גארטל ויגיד 'יצמח פורקניה'; הרי מהדברים האלה אף אחד לא נעשה חסיד. אדם שרוצה להיות חסיד צריך לקבל על עצמו דברים ולעשות אותם. לפעמים הוא עושה דברים ששייכים לכל התחומים הללו, ולפעמים הוא מתחיל להיזהר בתחום אחד. זה עלול להיות קשה. לקבל על עצמך לא להזיק לשכנים, זה לפעמים יותר קשה מלדקדק

הזה ולא בעולם הבא - אז גם אם הקדוש ברוך הוא לא עושה לו הנחות, הוא נותן לו עוד הזדמנות.

(התוועדות כ"ד טבת, מקור חיים)

שלפעמים יותר קל לדבר עליהם עם אדם זר לגמרי מאשר עם בן אדם קרוב...

(שיחה בישיבת תקוע, ז' שבט תשס"ג)

למעלה מכל פרטי הזרמים בחסידות, הייתה נקודת מוקד אחת: לעשות את תורת ישראל לתורת חיים. תורת חיים חייבת להיות דומה לחיים עצמם, היא חייבת להיות מושרשת במציאות, ועם זאת הולכת, גדלה וצומחת ללא הרף. את אותו אילן חסידי עטור ענפים ונושא פירות-תפארת שנשתל לפני מאתיים שנה בגולה, יש לנטוע בקרקע המציאות הנוכחית, בתקופתנו אנו. גם בדור הזה חייבים להצמיח פירות באותו אילן, את הענפים והפירות של החסידות בזמננו, ניתן לחשוב כהשלמה לחסידות ההיסטורית, בדרך אל הגאולה השלימה, אשר בה תהיה החסידות בתורת שלימה.

(מתוך "בדרך שלהבתי-ה")

אל תחשבו שאני מדבר באוויר; אני מדבר אליכם, לא משנה מאיזה מקום הגעתם, ומי ההורים שלכם; אני מדבר אל כולכם - הגדולים והקטנים, בין בשנים, בין בחוכמה ובין במעשים טובים; אני מדבר אליכם ואומר: העניין הזה אפשרי, והוא בסך הכול דורש להחליט החלטה פנימית. הוא אינו תלוי בנוסח שבו אתה מתפלל או בדברים חיצוניים אחרים אלא במה שאתה מקבל על עצמך. הוא דורש שאדם יאמר לעצמו דבר אחד בלבד: "לא אנוח ולא אשקוט עד שאגיע למדרגה הזו. בין שאהיה סנדלר, נגר, טכנאי מחשבים, דוקטור לפיזיקה או פרופסור למתמטיקה, בין שאהיה רב, ראש ישיבה או כל דבר אחר בעולם, על דבר אחד לא אוותר - על רצוני לעבוד את ה' בכל מאודי". אדם יכול להיות בן שישים, שבעים או תשעים; ייתכן שכל רצונותיו כבר בטלים, אבל נשאר לו הרצון להתמסר לה', בבחינת 'בכל מאודך'. הוא אומר: "עד עכשיו לא הגעתי לבחינה הזו. אולי תשעים שנה אינם מספיקים. אם ייתן לי הקדוש ברוך הוא עוד שנה, אולי אגיע לכך; ואם לא אגיע לכך בגלגול הזה, אולי אגיע בגלגול הבא; אבל אני יודע מה אני רוצה". כשאדם מקבל על עצמו לא לנוח ולא לשקוט - לא בעולם

האי מאן דבעי למהוי חסידא

התוועדות י"ט כסלו תשס"ח

בישיבת תקוע

לחיים ולא למוות

עליהם שהם חיים רק בתור הגדרה שלילית, דהיינו שכל מה שאפשר לומר על אדם כזה הוא שהוא לא מת אבל אי אפשר להגיש שהוא ממש חי. רק בשביל להבין את העניין, אפשר לראות זאת בפשטות כשפוגשים אדם שנמצא לא עלינו בתרדמת. תראו, האדם הזה חי. אבל באיזה אופן הוא חי? זה לא אופן שאף אחד רוצה לחיות ואדרבה, הלוואי על שונאי ישראל שיהיו חיים בגדר הזה ובמוסד כזה. אבל כאנחנו אומרים 'לחיים' אנחנו מדברים על החיים שאנחנו בעצם רוצים לחיות, חיים בגדר הראוי.

באותו עניין, שמעתי את דבר התורה הזה מיהודי, שהיה גם יהודי למדן וגם יהודי טוב. הוא היה אומר כך: האיחול "לחיים ולא למוות" - צריך להתפרש על דרך מה שכתוב במסכת נדרים שיש הבדל הלשון "לְקַרְבָּן" ו"לקורבן" (עם פתח). הלשון "לקורבן" (עם פתח), יכולה להתפרש כמו בארמית: "ל (עם פתח), קורבן" - זאת אומרת שזה אינו קורבן. באותו אופן כשאומרים לחיים ולא למוות

טוב, אז קודם כל לחיים! כמו שהיו אומרים 'לחיים' עם כל הפירושים. כי הרי יש ל'לחיים' כל מיני פירושים... בראש ובראשונה יש את הפירוש הפשוט, שכל אלה שצריכים 'חיים' כפשוטו ממש, אנחנו מבקשים עליהם שיהיה להם לחיים. מעבר לזה אנחנו אומרים 'לחיים' ומתכוונים גם לכל שאר הדברים שכלולים במילה "חיים" וכמו שכתוב בספרים שהעניין של חיים כולל בתוכו את כל מיני התענוגים, שזה גם כלול ב'לחיים' שאנחנו עושים.

מעבר לזה יש את עניין של החיים במובן של מה שאמרו חכמים שצדיקים אפילו במיתתם קרויים חיים והרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים. כך שהעניין הזה של "לחיים" כולל כמה מעלות - החל מן המעלה הפשוטה שאדם חי ועומד ועד למעלות עליונות שאפשר לומר שהאדם הזה באמת חי. כי באמת, לצער הלב, יש לא מעט אנשים שאפשר להגיד

שנאמרה אחריו ש"ט כסלו הוא ראש השנה לחסידות. לכן אני רוצה לדבר לא על הניסים שהיו אלא על עצם העניין של חסידות, ולדבר על זה דווקא באופן קרוב, משום- שיש מקומות שצריך לדבר על זה ממרחק ויש מקומות שצריך לדבר על זה מקרוב.

אני חושב שכבר אמרתי את זה פעם, פעמיים או שלוש: אחרי שחקרתי, דרשתי ובדקתי בתוך העניין הזה של החסידות ועשיתי זאת כי זה מעניין אותי קצת מצד עצמי וקצת מצד משפחתי ואבותי, הגעתי למסקנה שקשה מאוד למצוא דברים חדשים בחסידות, החסידות היא תנועה גדולה ועניין גדול אבל מה יש בה שהוא חדש? יש בהחלט כל מיני צרופים בחסידות, יש דברים ממקורות שונים שמצטרפים ביחד אבל בתמצית אין בחסידות דבר שהוא ממש חדש. זה נכון הן בכללים והן בפרטים. כלומר לא רק שיסודות החסידות אינם דברים חדשים, אלא דברים קטני קטנים שנהגו בהם חסידים - יש להם שורש הרבה לפני החסידות. השאלה הנשאלת היא אם כן מה היא בעצם חסידות, מה רוצה החסידות, מהו הדבר הזה שנקרא חסיד.

להיות חסיד

יש בגמרא דיון על מי שרוצה להיות חסיד ומופיעים שם שלוש הגדרות שנראות לכאורה כלא שייכות זו לזו. הגדרה אחת הוא שחסיד הוא מי שזהיר במילי דברכות, הגדרה שניה היא שחסיד הוא

הכוונה היא שצריך שיהיו חיים ולא רק מצב שהוא א לַמָּוֶת, כלומר: לא מוות. יש אנשים שאי אפשר להגיד שהם חיים, אפשר רק להגיד עליהם שהם "ל - מָוֶת", שהם לא מתים עדיין, אבל הם לא באמת חיים. לכן, אנחנו אומרים כעת לחיים על הדרך הזו, אנחנו רוצים שיהיה לחיים בכל האפשרויות של החיים. כשרואים בן אדם חי, אבל משותק בשתי הרגליים, אז הוא לא כל כך חי. אם ן אדם משותק בשתי הידיים, הוא גם כן לא כל כך חי. אם הוא משותק בראש, אז הוא בוודאי לא כל כך חי. כן, אבל מה קורה כשבן-אדם משותק בלב? אז אי אפשר בדיוק להגיד עליו שהוא באמת אדם חי... יש אנשים שהם משותקים בלב ויש אנשים שמשותקים בנשמה...על האנשים האלה צריכים להתפלל שיהיה לחיים, שיהיה עם כל מלואם של החיים, עם כל מה שיש בחיים, בכל הצדדים, בכל ופינה צריך שיהיה העניין של החיים, שיהיה בשלמות החיים, לא רק לחיים פשוטים. אז לחיים!

מה חידשה החסידות

יש הרבה דברים מעניינים וחשובים שקשורים ל"ט כסלו. יש את כל העניין ההיסטורי - הרקע, המאורעות, הניסים וכל שאר העניינים שקשורים ביום הזה. כל הדברים הללו הם דברים בעלי חשיבות ולמרות זאת אני רוצה לדבר על י"ט כסליו מכיוון אחר, בהמשך לאיך שבעל השמחה עצמו הגדיר את היום זה: "גאולתנו פדות נפשנו" ובהתאם להגדרה

שייכת וכמו שהיא מצטיירת בהאי עלמא. יש דבר אחד שהיה מרכזי מאוד בחסידות גם מבחינה מעשית וגם מבחינה הלכתית: זו נקודה עקרונית שנכונה לגבי כל החסידות אבל משום מה המקום היחידי שמדברים עליו הרבה מאוד זה דווקא אצל חסידי ברסלב. בתמצית, החסידות עומדת על הגדרה מאוד פשוטה: חסיד זה מי שלוקח את הדברים - את כל הדברים - ומנסה בפשיטות ובלי חכמות לקיים אצלו את הדברים הללו. יש כל מיני עניינים שאומרים עליהם שהם מנהגי חסידים, אבל המנהג החסידי הבסיסי ביותר הוא שאדם לוקח למשל שולחן ערוך ומנסה להבין ולקיים את הספר הזה מהתחלה ועד הסוף. כתוב שצריך לעשות כך, אז אני עושה כך. כתוב שצריך לעשות כך, אז אני עושה כך. המנהג הזה שייך ונוגע לכל מיני דברים וכולל גם דברים שנראים ונתפשים כאיזה עניין של חסידות ולאמיתו של דבר הם בסך הכול תולדה של מה שאדם לוקח לחיים שלו את הדברים העתיקים ככתבם וכלשונם, בלי חכמות, בלי להגיד 'השתנו הזמנים', בלי להגיד 'השתנו העיתים', 'העולם שלנו אחר', או 'האנושות כיום אחרת'.

בנקודה הזו אני רוצה לעצור ולדבר על זה שבזמן הזה, ובפרט אצל אלה שמקבלים את החסידות לא בתור עוללים ויונקים אלא נכנסים אליה בגיל מאוחר יותר, הרבה פעמים אנשים נכנסים אליה עם בטן מלאה שרצים. הרבה פעמים אנשים נכנסים לחסידות אחרי שיש להם כבר

מי שזהיר במילי דאבות, ויש הגדרה שלישית שהחסיד זהיר במילי דנזיקין. שלושת הדברים הללו נראים לכאורה כשייכים לתחומים ועולמות שונים וכלל לא ברור הקשר בין הנושאים הללו לחסידות. הזהירות במילי דאבות כוללת את מה שיש במסכת אבות שהיו קוראים לה 'משנת חסידים', ובאמת יש בפרקי אבות המון דברים שעניינם ומהותם הוא משנת חסידים, אלה לא רק דברים שנאמרים לכל אדם אלא לאנשים שחיים בדרגה אחרת. לעומת זאת הזהירות ב'מילי דברכות' תמוהה משום שלכאורה זהירות בברכות היא דבר פשוט שבפשוטים: להגיד את הברכות הנכונות כיאות בזמן הנכון על הדבר הנכון, זה לא נראה דבר השייך למדרגת החסידות. כשעוברים ל'מילי דנזיקין', זה אמנם קשה יותר מלהיזהר בברכות, קל יותר להיות מדקדק בברכות מאשר בנזיקין, אבל אעפ"כ, לעצם העניין זה לא נראה כדרישה שמגיעה לגובהי מרומים. והרי דרגת החסיד מתוארת כמעלה עליונה הגבוהה אף ממעלת ומדרגת הצדיק. אז טוב ויפה שאדם זהיר בברכות ונזיקין אבל האם בגלל זה הוא מגיע לגדר של להיות חסיד, לגדר של האי מאן דבעי למהווי חסידא?

בלי תירוצים

אני רוצה לומר דבר שנראה לי נכון גם בפשוטו וגם שייך לנקודה של מה שאני רוצה לומר על 'איזהו חסיד' בראש-השנה לחסידות, החסידות כמו שהיא

כל מיני חכמות והתחכמויות, ולפעמים ההתחכמויות הללו, הם אלה שעושים את הבן אדם וגורמים לו ללכת לקראת חסידות, אבל הוא הולך לקראת חסידות שהיא כל כולה התחכמויות ודקויות. מה שאני רוצה להגיד שזה בדיוק ההפך ממה ששייך לחסידות. החסידות עומדת על האיש הזה שלוקח דברים - ככה, כאמור, ככתוב, כמדובר, האיש הזה הוא לכאורה איש פשוט בתכלית, אבל האיש הפשוט בתכלית הוא האיש שעליו אנחנו מדברים, הוא בעצם מה שעושה את העניין של החסידות. אני יכול להאריך הרבה על כך שכל מיני דברים בחסידות - החל בגרטל וכלה בדברים אחרים אינם אלא דברים ישנים שחסידים לקחו אותם ברצינות. הגרטל למשל מופיע כחובה פשוטה בשולחן ערוך, אז למה לא עושים את זה? כי יש אנשים 'חכמים' שמוצאים לעצמם כל מיני טעמים, נימוקים וסברות שזה לא שייך לאיש הזה, למקום הזה, לזמן הזה. גם העניין הזה שהחסידים הולכים אל הרבי, הוא עניין שכתוב בתורה, שני בנביאים, משולש בכתובים ונמצא הרבה מאוד בגמרא. ככלל, כל מה שיש אצל חסידים, מנהגי חסידים ושגעונות החסידים על רבותיהם - כל אלו כבר כתובים בספרים הישנים באותו אופן ובאותו מובן כפי שעושים החסידים. מדוע, אם כן, לא כולם עושים כך? בגלל האמתלאות. שמעתי פעם הסבר ש'אמתלא' זה אותיות 'אמת-לא'. באמתלא יכולים להיכנס כל מיני דברים אבל העיקר הוא שזה לא דבר אמת. הכלל והעיקר בכל האמתלאות האלה

הוא שאני מפקיע את עצמי מדברים מפני שהם מתנגשים עם אחד השרצים שיש לי. מפני שיש אצלי שרץ כזה או שרץ אחר - אני מוותר על כל מיני דברים ומעקם את העולם. לכן, העניין הזה של 'האי מאן דבעי למהוי חסידא', עומד בראש ובראשונה על דבר פשוט שהוא פשוט שבפשוטים, קטן שבקטנים, עניין שהוא של תינוקות של בית רבן ממש. מילי דברכות זה עומד בתוך התחתית של הדברים, ברובד היסודי והבסיסי של החיים. מה רוצים מבן אדם? רוצים שיגיד את הברכה, שיגיד 'המוציא לחם מן הארץ' ו'בורא נפשות רבות', זה כל העניין של מילי דברכות. אני יודע שאפשר לדרוש את זה ולפרש את זה, וברגע שמתחילים לדרוש ולפרש ולהגיד שלא זו הייתה הכוונה - מכאן מתחילים כל הדברים שהם קלקולים, ובן אדם מתחיל להתקלקל מפני שהוא מתחיל לעשות פירושים ופרשנות שלא אלי התכוונו, ולא לזמן הזה התכוונו, ולא לדברים האלה התכוונו. האי מאן דבעי למהוי חסידא עומד על הנקודה המרכזית שאני עושה מילי דברכות בפשטות, בפשטות גמורה. אני עושה אותו, אני דואג להקפיד שהדבר הזה יהיה, אני מקפיד לא לשכוח אותו. להקפיד בברכות זו דרגה של תינוקות של בית רבן, מפני שבאמת בכל בית הגון בישראל אנשים מלמדים את בניהם ואת בנותיהם כמו שצריך לברך את הברכות ברצינות. תראו, יש אנשים שמברכים ברכה, והברכה לא עולה מכאן אל העולמות העליונים, יש ברכות כאלה. אבל הנקודה של 'האי מאן

לעשות את זה בכוונה הראויה, אני לא במדריגה הזו וכל כיוצא בזה - זה מתכון בדוק שאדם לא יזוז ממקומו.

היה בשעתו את הרבי מגוסטינין שהיה תופעה מעניינת, מצד אחד הוא היה חסיד קוצק והם היו כידוע אנשים מאוד חריפים ומאוד תובעניים אבל הוא היה אחד מחסידי קוצק הגדולים אלא שהיה בנוסח הרבה יותר רך והרבה יותר פשוט. הוא זכה - או לא זכה - שכתבו עליו כמה וכמה ספרים וביניהם רומן שנקרא 'בעל התהילים' והוא באמת היה ידוע כצדיק שעיקר עבודתו הייתה באמירת תהילים וגם כאשר אנשים היו מגיעים אליו לאיזה בקשה או ברכה - הוא היה אומר להם: תגידו כך וכך פרקי תהילים. הרבי מגוסטינין אמר פעם: כשאני מדבר לסתם יהודי פשוט ואני אומר לו תגיד את אותם פרקי תהילים, הוא אומר את עשרת פרקי התהילים. כשאני אומר את זה לאחד החסידים - הוא לעולם לא עושה את זה. הוא סיפר שיום אחד בא אליו איזה יהודי, אחד מהחסידים הגדולים, והוא אמר לו את המרשם הרגיל שלו שיגיד כך וכך קפיטלאך תהילים, אבל החסיד אמר לו "אבל אני לא יודע באיזה בחינה להגיד את זה", אז הרבי אומר לו: "אז מה אפשר לעשות איתך..." זו הנקודה, כשבן אדם מתחיל לחשוב, באיזה בחינה אני עושה את זה ובאיזה מדריגה אני עושה את זה, והאם אני עושה את זה בתכלית השלמות, אז הוא גורם רעות לעצמו וגורם רעות לעולם.

דבעי למהוי חסידא' - זה לא שאומרים לו: 'אם אתה לא יכול לברך ברכה כמו הברכות הגדולות שאמרו עליהם שבן אדם מברך ברכה והעולם מתהפך אז אל תברך בכלל'. יש סיפור בגמרא על רבי חייא ובניו שמהם לומדים איך מתפללים. כתוב שם שכאשר אמרו 'משיב הרוח' - נשבה הרוח, וכשהם אמרו 'מוריד הגשם' - ירד גשם. תראו, אני יכול להגיד לכם על עצמי וכנראה שזה נכון גם על אחרים כאן: אהרבה פעמים אמרתי 'משיב הרוח' ולא נשבה רוח, 'מוריד הגשם' ולא ירד גשם. אז אני יכול להגיד לעצמי שהברכה שלי היא לא כמו היא צריכה להיות, יכול להיות שאני צריך להכות על ליבי למה אני לא מברך כמו רבי חייא ובניו שאליהו הנביא היה צריך לבלבל אותם כדי שלא יחיו את כל המתים בעולם כשיאמרו "מחיה המתים". כל זה טוב ויפה. אבל מה אני עושה כשאני לא מגיע למדרגה הזאת? אז אני לא מגיע, אני אומר ברכה כמו שאומר ילד בן שלוש, אמרתי את הברכה כמו שצריך להגיד, בלי התחכמויות. הרבה פעמים ההתחכמויות הן בעצם ניסיונות לברוח מהעניין. האדם, במקום לעשות את מה שהוא צריך לעשות אומר לעצמו אחד משני דברים: הדבר ההגון לומר הוא: "אני לא עושה דבר מסוים מפני שאני רשע, מפני שיש לי יצר הרע או מפני שאני עצלן. באמירה הזו יש לפחות עניין של מידת האמת. אבל כשאדם אומר: אני לא עושה דברים כאלה, מפני שאני עוד לא הגעתי למדרגה הזו והזו, אני לא עושה עניין מסוים בגלל שאני לא יכול

בסופו של דבר אפשר להגיד כלל גדול בדברים האלה. כתוב "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" וכתוב במדרש: טוב - זה מלאך חיים, טוב מאוד - זה מלאך המוות. טוב - זה יצר טוב. טוב מאוד - זה יצר הרע. למה טוב מאוד זה מלאך המוות? מפני שחלק משמעותי מהפגם של אנשים קשור בזה שבגלל 'הטוב מאוד' - הוא לא עושה טוב. בגלל ה'טוב מאוד' האדם אומר: אם אני לא יכול לעשות דברים שיהיו בגדר של טוב מאוד - אז אני לא עושה שום דבר. אז יותר טוב שתעשה טוב, ולא תחפש לך טוב מאוד. כתוב במדרש שהמלאך שגלח עם יעקב היה שרו של עשיו ויש שתי דעות איך הוא היה נראה: דעה אחת אומרת שכליסטים נדמה לו, ודעה אחרת אומרת, שכתלמיד חכם נדמה לו. אז איך זה יכול להיות? אז האמת הוא שיצר הרע באמת בא בשתי פנים אל האדם, יש צד אחד שהיצר רע בא אל האדם כליסטים; הוא אומר לו: תראה, הנה יש פה איזה מועדון לילה, ומה שאתה יכול לראות שם זה לא מה שראתה שפחה על הים... אז הוא הולך למועדון לילה. זה כליסטים נדמה לו, והוא עושה את כל הנזקים שאפשר לעשות, הוא לוקח אותו והוא מושך אותו בבגדו, באיזה בגד שיהיה, בבגד כזה או כזה, העיקר להכניס אותו לבאר שחת. אז יש אנשים שהליסטים הזה משכנע אותם, אבל יש אנשים יותר חזקים מהליסטים, ואז שרו של עשיו בא בתור תלמיד חכם והוא אומר לו: תראה,

באמת לימוד זה דבר חשוב, אבל צריך שאדם ילמד מתוך טהרה, אז לכן קודם כל אתה צריך לטהר את עצמך. אחרי שתטהר את עצמך אתה תגיע ללימוד. בנוסף לזה, כדי שבן אדם ילמד גמרא, אז הנכון והראוי זה שהוא יהיה בקי במקרא תחילה, אח"כ בכל המשנה בעל פה כמו שעשו אבותינו, אח"כ שיהיה בקי בתוספתא ומדרשי הלכה, ואז הוא ילמד גמרא. אז מה יוצא, היצר הרע בא בתור תלמיד חכם והוא אומר לו: את הדברים האלה אתה צריך לעשות בכוונה גדולה, ואם אתה לא עושה אותם בכוונה גדולה אז אולי לא תעשה, עד שתבוא לך כוונה גדולה, אתה הולך להתפלל ואתה מרגיש כמו סמרטוט רטוב, (לפעמים זה קורה לאנשים, יש אנשים שזה קורה בכל יום, יש אנשים שזה קורה לפעם לפעם, ולאו דווקא אחרי לילה בלי שינה, לפעמים בן אדם אכל טוב וישן טוב, והוא עדיין קם כמו סמרטוט רטוב) ואז בא היצר הרע, ולפעמים הוא בא בתור יצר הרע כליסטים, והוא אומר: תשמע 'במיטה יותר נעים מאשר בחוץ' ואם אתה תתגלגל עוד שלושה גלגולים במיטה יהיה לך הרבה יותר נוח, אז אין לך מה למחר. זה אופן אחד, ואם זה לא עובד, הוא בא אלי והוא אומר לי: כך מתפללים כמו סמרטוט? אם אתה לא מטהר את עצמך ולא עושה את הדברים כדבעי באופן הראוי והרצוי - אז אתה לא צריך לעשות אותם, אל תתפלל... ואז יוצא שבין הליסטים לבין התלמיד חכם - האדם הולך לאיבוד.

לכן כל העניין הוא שיעקב הוא איש תם יושב אוהלים. מה זה איש תם? אם מישהו חושב שאיש תם זה בן אדם כזה שאפשר לפתות אותו, לרמות אותו או לסובב אותו, אז רואים שבסופו של דבר יעקב אומר ללבן "אחיך אני ברמאות. בכלל יעקב אבינו לא היה כפי שמציירים אותו, אדם חלש וקטן, לפי כל הנראה הוא היה שווה בגודלו לעשיו, אחרת לא היה חושש כשהתחפש לעשיו מכך שהוא איש חלק אלא מכך שיצחק ימשש אותו וידע מייד שהוא יעקב ומעבר לזה רואים איך הרים את האבן וכן הלאה. אלא מה איש תם זה אדם שהולך ישר, אדם שמנסה ללכת בדרך ישרה ומנסה לעשות דברים בנוסח הזה של 'תומת ישרים תנחם'. יש אנשים כל כך עקומים שהיו אומרים עליהם שבשביל להוריד גרביים הם צריכים חולץ פקקים... אדם כזה כל דבר מעוקם ומעוות אצלו. אבל יעקב היה איש תם, ולכן כששרו של עשיו נדמה לו כליסטים, יעקב אמר לו: אני יורק עליך. כששרו של עשיו בא כתלמיד חכם, יעקב אמר לו: אני בועט בך. אם יעקב היה חלשלוש ומסכן, אז הליסטים היה מפחיד אותו. ואם יעקב היה תם במובן הטומטום קטן שיושב סגור במקום שלו, אז הוא היה רואה תלמיד חכם והיה בוודאי אומר לו: 'כבוד תורתו, מה רוצה כבוד תורתו?'. אבל אבינו יעקב, בין שראה אותו כך, בין שראה אותו כך, היה אומר אני הולך בדרכי - אם אתה עומד לי בדרך, אני זורק אותך לתוך היבוק... ולכן יעקב 'הולך לדרכו'.

תראו, רק לתקן את דבריי: זה לא שבן אדם לא צריך להיות טוב מאוד. אבל צריך שטוב מאוד לא יהיה מלאך המוות. צריך שהטוב מאוד לא יפריע לבטל את הטוב. אני צריך לדעת: אני עושה טוב. אם אני יכול יותר, אז אני עושה טוב מאוד. מה שאסור לי לעשות זה לבטל את הטוב מפני הטוב מאוד ואני אומר לכם שכל מי שעושה את זה נכשל באותו עניין. לכן אני אומר שזה הכוונה ב'מילי דברכות' - לברך ברכה בפשטות, ושאיך אחד לא יגיד שהוא לא יכול לברך מפני שאין לו כוונת הלב, אם בן אדם באמת חושש לעניין הזה שאין לו כוונת הלב, אז יש לזה עצה: אני הולך לאכול ואני מרגיש שאני לא יכול לברך המוציא בכוונה - אז אל תאכל. אחרי יום יומיים, אז כוונת הלב תתמעט, ואתה תוכל איכשהו לאכול...

באותו האופן צריך להבין את 'מילי דנזיקין' שפירושו של דבר הוא שצריך להיזהר מלהזיק בלי לעשות חכמות, בלי לעשות חבולות ובלי למצוא היתרים. אני נזהר שלא להזיק לאחרים, זה עניין פשוט, עניין אנושי, עניין שנמצא בדרגה אנושית, לא דבר של מלאכי השרת. ממילא אחרי שאדם מתרגל במילי שברכות ומתרגל במילי דנזיקין - הוא מגיע למילי דאבות. וכשהחסידי מגיע למילי דאבות הוא מתייחס אליהם בדיוק באותו האופן, הוא לא אומר: אתם יודעים, מילי דאבות, זה מילי דחסידיים, אני לא חסיד, ולכן אני פטור מזה. הוא אומר מילי דאבות - אני עושה מה שאני יכול. אם כתוב שם

אנשים? הרי כתוב, אז מה אם כתוב, אני מדלג.

עכשיו העניין הזה של אנשים שלוקחים דברים ברצינות הולך לכל הכיוונים. הם יכולים לקחת גם את הדברים העליונים וגם את הדברים התחתונים, באותו אופן שאני הולך ועושה אותם ולא משנה מה.

היצר הרע הוא לא תירוץ

תראו, כמה אנשים יש להם ביטול תורה מפני שהם לא נמצאים ב'מצב רוח' וכמה אנשים יש להם ביטול תפילה מפני שהם לא נמצאים מצב רוח. וכמה אנשים זורקים את החיים שלהם להפקר גמור - בגלל הם לא נמצאים במצב רוח הנכון. לא באתערותא דלעילא ולא באתערותא דלתתא. אני רוצה לומר לכם דבר אחד: אני בטוח שכולם צדיקים, אבל אם, במקרה יש כאן מישהו שהוא לא צדיק גמור, רציתי להגיד לכם שהיצר הרע הוא לא תירוץ בשביל לא לעשות משהו. זה שיש יצר הרע - אני יודע, ולפעמים יצר הרע הוא גדול מאוד, אבל זה לא תירוץ. זה לא תירוץ בשביל להימנע מדברים. אז יש יצר הרע, אז לפעמים מה לעשות, האם אני יכול לנצח אותו לגמרי, לא ממש. תראו, 'אם פגע בך מנוול זה' - אז מה עושים? אז הדרך הטובה לכאורה הייתה, אם פגע בך מנוול זה - תרביץ לו מכות, תזרוק אותו החוצה, אחרי שזרקת אותו, תיכנס לבית מדרש. אבל לא תמיד זה אפשרי, לכן העצה היא "אם פגע מנוול זה משכהו לבית המדרש". אז עכשיו מה

דברים מופלגים ודרישות חמורות - אני מנסה לעשות אותם, אני מנסה לעשות אותם עד כמה שאני יכול. תמצית העניין היא שהאי מאן דבעי למהוי חסידא, זה כולל בתוכו את היסוד שאני לוקח ועושה את הדברים ואני משתדל שלא ללכת אחרי היתרים ואחרי תירוצים אלא לוקח אותם ועושה אותם כמו שצריך לעשות אותם. ועכשיו, כשבן אדם הולך ועושה את הדברים כמו שצריך - מכאן מתחילה החסידות, מעצם מה שאני מנסה לעשות דברים כמה שאני יכול. מן הנקודה הזו באות כל ההפלגות שיש בדרכי החסידות, כל הקיצוניות ואפילו המוזרות שיש בדרכי החסידות. מישהו פעם אמר על זה שבשולחן ערוך גם 'מדקדקים' פוסחים על שתי הסעיפים: יש שני סעיפים שעליהם אנשים לא מסתכלים. אחד הוא הסעיף הראשון של השולחן ערוך שבו כתוב: "שיייתי ה' לגנדי תמיד" ועוד כתוב שם שכן אדם צריך להיות שכאשר הוא מקיץ משנתו הוא נזכר בזה שמלך גדול ונורא עומד עליו, והוא קופץ מהמיטה והולך לעבודת הבורא. אז למה לא עושים את זה? מפני שאני מתחיל לומר: "זה מדבר על הזמנים ההם, פעם היו אנשים אחרים, כשהעולם היה אחר, כשהשמש זרחה בצבע ירוק, כשהעולם היה ורוד, כשכולם היו אנשים צדיקים" - אז אני מדלג על זה. יש גם את הסעיף השני שמדלגים עליו, זה סעיף בהלכות תפילה שבו כתוב: שצריך אדם להתפלל באופן כזה שיגיע קרוב להתפשטות הגשמיות, זה כתוב בשולחן ערוך, זה לא כתוב בספר חסידים. אז מה עושים

יקרה, אני יושב בבית המדרש והמנוול הזה יושב ליד, הוא יושב ולומד איתי, הוא לומד יותר טוב ממני כן, אז מה יוצא? אז התירוץ הוא שהנקודה העיקרית שלו הייתה שאני לא אלך לבית המדרש. שאני אגיד "אני לא אלך לבית המדרש כי לא מתחשק לי" והתקנה לזה היא בעצם העניין של משכחו לבית המדרש, משכחו איך שלא יהיה. התמצית של כל הסטרא אחרא הוא, להיות המעכב, המעצור, הדבר הזה שלא נותן לבני אדם לזוז, הדברים האלה, אני יכול להגיד לכם שאבות נזיקין יש לא רק ארבעה אלא כמו שכתוב בגמרא שלושה עשר או עשרים וארבע אבות נזיקין, אז יש כל מיני אבות נזיקין, יש מכל המינים והסוגים, וכל האבות נזיקין הללו באים לכל אדם לפי דרגתו, אחד מבחינת שן, השני מבחינת רגל, והשלישי מבחינת קרן, ויש עוד ועוד, וכל הדברים האלה, התמצית שלהם הוא בסך הכל - לשים לי רגליים, להפיל אותי בדרך, העיקר שלא אזוז. ברגע שאני זז, ברגע שאני מושך, אז הדברים הללו מתמעטים והולכים בכל מיני אופנים.

אני רק רוצה לומר, אתם יכולים לראות, לצער הלב זה לא דבר נדיר, אתם יכולים לראות אנשים ש'במילי דברכות' הם מהדרים, אבל כשזה מגיע ל'מילי דנזיקין', אז אין להם שום הידורים בכלל. לא ב'לא תגנובו', לא ב'לא תעשוק' ולא בכל הלאווים האחרים ששייכים לזה. סיפרו פעם על איזה רב ששאל חכם אחד ואמר: באים אלי אנשים, וכשבאים אלי אנשים, נגיד בא איזה קצב. אני בודק

את הפרה שלו - אני אומר לו זה טריפה, אז הוא עונה אמן ואומר לי תודה, אבל כשאני עושה דין תורה בין אנשים, על סכום הרבה יותר קטן, אני פסקתי שזה חייב וזה זכאי. ואז האיש החייב הזה מקלל אותי - למה זה? אז החכם ענה לו: כשהוא מפסיד כסף על טריפות הוא מפסיד על עצמו, כשהוא מפסיד כסף בדיון תורה, מישהו אחר מרוויח. וזה הלב לא נותן לו. זו אחת הסיבות שאנשים פחות מהדרים בדברים הללו ומחפשים לעצמם תירוצים. אחד התירוצים הוא שאנשים אומרים לעצמם: "כולם עושים כך". כבר הזכרתי את זה כמה פעמים שכתוב בגמרא שארץ ישראל היא אחד משישים ממצרים, מצרים אחד משישים מכוש, וכוש אחד משישים מעולם והעולם אחד משישים מגן, והגן אחד משישים מעדן, ועדן הוא אחד משישים מגיהנם. והמסקנה שם היא: "נמצא כל העולם כולו ככיסוי קדירה לגיהנם". אז למה צריך כזה גיהנום גדול? התשובה היא שזה בשביל להגיד לאנשים שב"ה יש מקום לכולם... ואם "כולם עושים את זה", זה לא אומר שום דבר, עושים גיהנום גדול כזה כדי שלא יהיה בעיות מקום וממילא אין תירוצים.

הדברים הגדולים

מן הנקודה הזו והלאה, אני מגיע לנקודה האחרת, לנקודה שמבקשים ממני 'מילי דאבות', ומבקשים ממני דברים שהם דברים גדולים, מבקשים ממני שינוי ותיקון של מידות הנפש, מבקשים ממני

שינוי ותיקון של עמידתי אל מול הקב"ה, אם אני לוקח את הדברים הללו בדרך הישר, אז אני יודע שאין לי פטור מהם. תראו, מישהו פעם אמר את זה, שיש אנשים, שאחרי שדנים אותם בבי"ד של מעלה, על כל מיני עבירות שעשו, הם חיללו שבת, ואכלו טריפות, ובעלו נידות ועשו עוד דברים, אחר כך שולחים אותם לעוד דין בגיהנום על 'למה הם לא עסקו בעניין של יחודא עילאה ויחודא תתאה?' כי באמת זה לא פוטר. זה לא פוטר את האדם, יהיה אשר יהיה, מלעסוק בדברים האלה. כתוב בתנא דבי אליהו: חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותיי, אברהם יצחק ויעקב. אז בן אדם שואל: מה, אני יכול להגיע למדרגה של אברהם יצחק ויעקב? הלוואי שאני אגיע למדריגת הפשפש הקטן פלוני. על זה אומרים לי: אתה צריך להגיע למעשי אברהם יצחק ויעקב. במילים אחרות: איפה נמצאת התקרה, התקרה נמצאת שם למעלה למעלה והתקרה הזו רלוונטית לכל אדם ומחייבת כל אדם. אז אחרי כל הדברים האלה, תמצית העניין של החסידות זה שכן אדם לוקח את הדברים 'כך!' לא משנה אם זה דבר גדול שבגדולים או קטן שבקטנים - הוא לוקח את הדברים כפשטם ומנסה עד כמה שהוא יכול לעשות אותם.

עכשיו אם קורה שמישהו לא נמצא במדרגה הגבוהה של מילי דאבות? אז אומרים לו: אתה חושב שבשביל להיות חסיד אתה צריך להיוולד עם קרניים? עם שטריימל על הראש? אתה יכול להיוולד

בלי קרניים ובלי שטריימל על הראש ואעפ"כ זה דרך שאתה צריך להגיע אליה. כשאני נותן לאדם את התוואי ואני אומר לו: כאן מקומו של אדם, אדם צריך להגיע לדברים הללו, אדם צריך להגיע למדרגות הללו - זו ההתחלה. ההתחלה היא שאני לוקח בן אדם יהיה אשר יהיה ואני אומר לו: אתה צריך להיות חסיד. זאת אומרת אתה הולך על כל המנועד. ממטה מטה עד למעלה מעלה, אתה הולך על דבר קטן ועל דבר גדול. וכל מה שאתה יכול לעשות, אתה צריך לעשות, וכשאני לוקח את הדברים כך - אני נכנס לעולמה של חסידות.

העניין הזה הוא לא פשוט, זה לא פשוט מפני שיותר קל לי כאשר אני מתחם את עצמי לתחומים. אני אומר את זה אני לא עושה מפני שאני חכם מדי, את זה אני לא עושה מפני שאני ביישן מדי, את זה אני לא עושה מפני שאני לא עשיר מספיק. את זה אני לא עושה מפני שאני לא נשוי. את זה אני לא עושה מפני שאני כן נשוי. את זה אני לא עושה מפני שאין לי ילדים, ואת זה אני בוודאי לא עושה מפני שיש לי ילדים. הרבה יותר קל ככה וכנגד זה באה החסידות.

תראו, הרי אני מכיר את הבריות, יש פה הרבה בריות כאלה, שיש להם התחבטויות הנפש, אנשים שיושבים ומתמזמזים עם הנשמה שלהם, העניין הוא שלא יוצא מזה פירות, לא למטה ולא למעלה. מה שיוצא מכל זה הוא דבר

שלא ישב על החלק הזה שיושב ומשמין בגשמיות וברוחניות, אלא שילך ויזוז במקום שצריך לעשות אותו. ולא יעשה ברירות, ולא יעשה חכמות, ולא יעשה כל מיני עניינים, אלא ילך ויעשה אותם כמו שצריך לעשות אותם. שוב, זה קשה, זה בוודאי קשה, זה לא נוח - וככה בן אדם צריך להיות. ואם הוא לא יהיה כך, אז הוא לא הגיע לגדר בן אדם. עיקר החסידות היא לא לתת לעצמך לפתוח את שערי התירוצים. אני יודע, 'שבע יפול צדיק וקם', תאמינו לי - לא שבע, שבעים ושבע! שבע מאות שבעים ושבע! יפול צדיק... ואחרי כל זה העיקר והתכלית הוא 'וקם'. כן: 'יפול יפול יפול' - כמה שהוא רוצה, כמה שהוא יכול, כמה שיהיה, אבל קם! יפול - וקם, יפול - וקם! כמה פעמים קם? כמה פעמים שאפשר. אבל העיקר שיקום, העיקר שיעמוד, העיקר שימשיך ללכת. זה השורש והעיקר של כל הדברים. על המדרגות האחרות אפשר לדבר בכל מיני הזדמנויות אחרות, העיקר הוא: 'כל מה שבכוחך לעשות - עשה!' אם אתה לא יכול, אז תיכנס, אם אתה לא יכול להיכנס, אז תחרוק שיניים. אם אתה לא יכול לחרוק שיניים - אז תזחל, העיקר שתזוז ממקום למקום.

מה קרה לחסידות

דיברתי קודם על העניין של ההתחלה. הנקודה של ההתחלה היא שאנשים יהיו לכל הפחות בגדר של מאן דבעי למהוי חסידא', אדם כזה הוא לא חסיד, הוא לא דומה לחסיד, אבל הוא לפחות רוצה

נורא, יש ביטוי כזה שצריך לומר אותו לבחורי ישיבה או שאמרו את זה כבר לבחורי ישיבה: "במטותא מינייכו, לא תרתון תרתי גיהנם", אל תירשו פעמיים גיהנום. אתה יושב ומסתבך ומתחבט, אתה חי כמו כלב ולעתיד לבוא בעולם העליון אפילו כלב לא תהיה, יחתכו אותך לחתיכות וישלחו אותך להתגלגל בתולעת. אל תירשו פעמיים גיהנום, זה דבר נורא, יושב לו אדם, ללמוד - הוא לא לומד, להתפלל - הוא לא מתפלל, לעשות מצוות - הוא לא עושה, מה הוא עושה? הוא מעיין בתוך הפופיק של עצמו, ומנסה לדלות משם את סודות הבריאה ומסתרי ההווה. ואחרי שהוא עשה את כל הדברים האלה: חיים בעולם הזה - אין לו, עולם הבא - גם כן אין לו, אז בשביל מה צריך את העניין הזה? אז במטותא מינייכו - זאת בקשה שלי מכם, אל תירשו שתי גיהנום. אם היה בכוחי אז הייתי לוקח את כל הנפשות האלה שיושבות ומתחבטות, את כל הנפשות שיושבות והוגות על מהות עצמם, את כל הנפשות האלה שיושבות ומחכות לזמן שבו יבוא עליהם אור ממרום והייתי מכה בהם מכה הגונה כדי לעשות תיקון עולם. חלק מהעניין של תיקון עולם, שלוקחים דבר כזה ומנערים אותו, אז אני עושה תיקון עולם לאיזה נפש, תיקון עולם לכל הנפשות שיש להם שלושים אלף תירוצים למה לא לעשות שום דבר. אז קודם כל אני צריך להשליך את כל התירוצים וכל השטויו לבאר שחת, וללכת ולעשות את העיקר. אני חוזר ואומר לכם: "האי מאן דבעי למהוי חסידא" - שיזוז! שיזוז!

להיות חסיד. הוא מתכוון, הוא חושב על העניין הזה, זה נמצא אצלו באוויר.

**הנקודה של ההתחלה
היא שאנשים יהיו לכל
הפחות בגדר של 'מאן
דבעי למהוי חסידא',
אדם כזה הוא לא
חסיד, הוא לא דומה
לחסיד, אבל הוא
לפחות רוצה להיות
חסיד. הוא מתכוון, הוא
חושב על העניין הזה,
זה נמצא אצלו באוויר.**

תראו, בימינו אני רואה את כל הבריות הללו, רובם של אלה שלובשים את התחפושות, מן הסתם זה לא אותנטי, מין חיקוי או דימוי, או דומה לדומה. היה פה איזה בחור שבא מקיבוץ פלוני אמרתי לו: אבותיהם של בני הקיבוץ שלך רצו אם לא להפוך את כל העולם כולו, אז לפחות לבנות מלכות שמים על הארץ. ומה עושים הבנים שלהם? מוכרים מגרשים.

יש תופעה כזו שבאופן לא מוסבר כל הדברים הגדולים נגמרים בדברים הללו. תראו, ישאת התורה הקדושה, והקב"ה נתן אותה בקולות וברקים במעמד הר סיני, ואחרי זה יש הרבה דורות של עבודה, של מאמץ ושל ניסיון להגיע ליותר ולשאוף ליותר ומה קורה אחרי כל זה, מה קורה אחרי מאה דורות שאבותינו עבדו וחלמו - הגענו למי שיושב כאן כעת... היתכן? כשאני מדבר על חסידות, זה באמת נוגע לי וקרוב לליבי מסיבות אישיות, וכשאני חושב על זה שהחסידות ניסתה לקחת את כל העניינים היהודיים ולתת להם תנופה חדשה, לא לתת צבעים חדשים, לא לעשות תחפושת חדשה, אבל לגרום לכך שכל דבר יתמלא ברוח חיים, שכל הדברים הללו, שהיו פגרים מתים, ההלכות המתות, האנשים המתים - שכל אלה יקומו לתחייה. פעם אמרו שחסיד כולל אותיות 'חי', ומתנגד כולל בתוכו אותיות 'מת'. אז מה יצא מכל זה? יצא מן דבר שעגנון אמר על חסידים ומתנגדים. הוא סיפר שהיה פעם איזה יהודי אחד שהיה גביר גדול, וכיון שהיה גביר גדול ורצה שבניו יתנהגו בדרך הישר, ציווה עליהם שאחד מהם יאכל רק בשר, והשני יאכל רק מאכלים חלביים, שלא יהיה חלילה חששות. שניהם עשו כך, אחד אכל בשר ואחד אכל חלב, וכך הם חיו כמה שנים, וממילא הם היו צריכים להיות כל הזמן נפרדים - הם לא יכולים לאכול ביחד, אחד אוכל בשר והשני חלב. עבר זמן, והם התרוששו, אז היה פחות בשר ופחות חלב, אבל המשיכו בשלהם. עבר עוד זמן

וכבר לא נשאר בשר בכלל. אז מה יצא?
אחד בישל בסיר הבשרי מים, וטבל שם קצת לחם יבש, והשני בישל בסיר החלבי וטבל בה גם כן לחם יבש. באו ואמרו להם: אם כך אתם יכולים כבר לשבת ביחד... אז זה מה שנשאר. אנשים נאבקו בשביל לתת רוח חיים, היו אומרים פעם שהקב"ה ראה שעם ישראל הולך וגמוג, הולך ונעלם, הולך ושוקע בתרדמה של מוות, ואז הוא קרא לו בשמו כפי שעושים לאדם שמתעלף. זה מה שעשה הקב"ה, הוא קרא לנו ואמר: ישראל! והאמירה הזו הייתה הנשמה של רבי ישראל בעל שם טוב. אז נשמת הבעש"ט ירדה להאי עלמא בשביל להאיר את העולם שלנו, בשביל להחיות את היהודת. כשאני יושב ומסתכל בספרים - לא ספרים של העיונים הגדולים והחידושים הגדולים - אני יושב וקורא לפעמים איזה סיפורי מעשיות, סיפורי צדיקים, וסתם דברים של מה בכך, מפעם לפעם אני רואה שבכל עמוד יש איזה דבר, ברק המבריק, שבשבילו צריך לחיות דורות הרבה כדי לזכות להגיד דבר כזה. ואחרי כל זה - מה יוצא? מה נשאר?

החסידות עמדה על זה שמבעירים בבן אדם סוג של אש, ואומרים לו בכל מקום שאתה חי זה צריך לבעור, זה צריך לבעור ולא לתת לך מנוחה. יש מאמר חז"ל שיש לו שתי נוסחאות שנבדלות רק באות אחת. המאמר הזה נמצא בבלי ובירושלמי. בבבלי כתוב כך: "אמר הקב"ה: הלוואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו. שהמאור שבה מחזירה למוטב."

אבל בירושלמי כתוב: "הלוואי אותי עזבו ותורתי שמרו, שהשאור שבה מחזירה למוטב". לפי התלמוד הבבלי יש בתורה את המאור אבל הבעיה היא שעל המאור הזה אפשר להחשיך, אני יכול לעצום עיניים או לכסות אותן ואז המאור שבה לא נכנס אלי ואני יכול להמשיך לישון בשקט. לעומת זאת, השאור זה כבר דבר לגמרי אחר: השאור נכנס לי בפופיק ושם הוא תוסס. וכל זמן שהוא תוסס, אז קורה משהו, משהו מפריע לו והוא לא יכול לישון בשקט. זה תמצית החסידות. על זה אני מדבר. אני מנסה, אני מתאמץ לחלק לכל אחד בין בשבתו כאן בין שהוא הולך למקום אחר, איזו מנה קטנה של שאור שתיכנס לו לבטן ושלא תיתן לו מנוחה. הוא יוכל לאכול ולשתות אבל הוא ירגיש שזה לא בדיוק הכוונה. הוא יוכל להיות לשבת 'עם האישה אשר אהבת' ועדיין הוא ירגיש שאין לו מנוחה. וכשהוא יגדל ילדים, שיהיו כשתילי זיתים סביב שולחנו - עדיין הוא ירגיש שחסר משהו. על זה אני מדבר, זה שורש העניין של החסידות. שורש העניין של החסידות הוא שתהיה איזשהי נקודה שאני אומר 'אני לא יכול לנוח עד שהדברים האלה יקרו, אני לא יכול לנוח', אני יכול לעשות ניסיונות לשכב, אבל אני לא יכול לעשות שזה לא יהיה בתוכי, אני לא יכול לכבות את זה. האש הזו עד שאול תוקד, היא תבער עד שאדם יגיע לגיהנום ועד בכלל.

צמאה לך נפשי

חלק מהפרדוקס של החיים שלנו נמצא

במילים: 'צמאה לך נפשי, בארץ ציה ועיף בלי מים'. אני במדבר ואין מים ואני משתוקק לשתות, משתוקק למים. אחרי זה בא הפסוק השני 'כן בקודש חזיתך לראות עוזך וכבודך'. הפירוש הוא: הלוואי שתהיה לי את המדריגה הזו של ההשתוקקות כאשר אני אראה אותך בקודש. אדם מדמין וחושב: "כשאני אגיע לקודש אני ארגיש כל וכך ואשיג כך וכך". ואז הוא מגיע לקודש ומתברר שכל הדברים האלה נעלמו ונשאר רק הזיכרון של הגעגועים בעבר. יש כאן טרגדיה, כשאני נמצא רחוק, כשאני נמצא בעמקי העולם, כשאני נמצא לכאורה בתנאים הכי קשים, דווקא שם אני מגיע לעניין הזה של צמאה לך נפשי.

אפשר לראות את זה אצל אנשים המכונים 'בעלי תשובה'. אחד הדברים העצובים זה לראות מה קורה לחלק מבעלי התשובה. האדם הזה שהייתה בתוכו אש תמיד, הייתה בתוכו להבה גדולה, להבה מספיק גדולה כדי לעשות שינויים מפליגים בתוך המציאות. והוא הולך ובאמת עושה שינויים מפליגים בחיים שלו ובעולם שלו ואחרי כל זה הוא יושב אחרי כמה זמן כאדם דתי ונהיה לא רק דוס מצוי אלא דוס מינוס.

לכן אנחנו מבקשים: "כן בקודש חזיתך" - אני אכנס אליך בקודש, ואז הייתי רוצה גם את הצימאון, הייתי רוצה גם את התשוקה, את העניין הזה של מה שכתוב: 'גם ציפור מצאה לה בית ודרור קן לה

אשר שתה את מזבחתיך ה' צבאות'. אם בן אדם מגיע לחצרות בית ה', בגשמיות וברוחניות והוא יודע שזה המקום האמיתי ושאחרי זה לא צריכים לחפש יותר - אז אשרי חלקו. אבל מה קורה לבן אדם שמגיע לחצרות ה', ואז הוא מתחיל להתגרד, הוא יושב בחצרות בית ה' ואומר לעצמו: פעם הייתי מלא געגועים, מלא ברצונות, מלא כמיהה, נפשי, בשרי, כולם כמהו. עכשיו הגעתי לחצרות בית ה', אני יושב כאן ליד המזבח כמו מזרק ריק ולא עושה כלום. מישוהו שהגיע לחצרות בית ה', השאלה היא: איפה לפחות הכמיהה, הצימאון. אני לא מדבר לא על מעשים טובים, ולא על לימוד, ולא על תפילה אלא על איפה הצימאון, לאן הלך הצימאון. הגעתי למקום הזה שאותו ציפיתי למצוא ואז אני מגיע ואני מוצא את עצמי בדיוק אותה בריה קטנה שהייתי, אבל עם הרבה פחות מרץ, עם הרבה פחות התעוררות, עם הרבה פחות התלהבות. לכן אנחנו מבקשים, מבקשים כן בקודש חזיתך, שנבוא עם כל הכמיהה ועם כל הבעירה, שהאש תבער ולא תכבה, זאת החסידות על רגל אחת ואידך זיל גמור.

הכפילות בחיים היהודיים בימינו

רשפים, תשרי תשי"ז

בהווה חסרות משמעות מעשית לגבי היהודים הדתיים, חסרות חיוניות וחיות מעוררת. הן הפכו לנשגבות מכדי בינתו של היהודי הממוצע היודע ומכיר שנתון הוא בשגרת חיים בה לא יוכל בשום אופן להגשים את רוח הדברים כפי שהם מובעים בתורתו ובתפילתו. קיימת עכשיו ערפיליות בקרב הציבור הדתי המחפש לעצמו את הדרך המתאימה לו ולרמתו. תקופה זו היא תקופה של משבר, רפיון ידיים, שאננות וערפול המוחין.

יסוד מחלתו של הציבור היהודי בהווה, היא נטישה אומללה של עיקר העיקרים - "שויתי ה' לנגדי תמיד". בהגשמת עיקר כזה חייב כל צעד וצעד של היהודי, כל מעשה ומחשבה, להיות מיועד לשם יחוד קדושתו ב"ה בעולם, לפיו על היהודי להתחיל וגם לסיים כל תזוזה בחייו, כל התעוררות נפשית, כל מהלך ופרק קטן מחייו, תוך כדי התדבקות מתמדת ותוך כדי הצמדת עצמו בכל ישותו לבורא.

מחלתו של הציבור היהודי היא הכפילות הנפשית הקורעת בכל חייו הרוחניים בין

דורנו חולה. בכך לית מאן דפליג. עסקני היהדות נסחפים בזרם גאלח של שתדלנות ועסקנות טפלים, והזניחו את עיצוב דמות היהדות, תלישות מרוח התורה הינה תופעה שכיחה שפשתה בקרב יהדות הדור, וגרוע מכך, תלישות רוחנית, דכדוך המוחין וחוסר הרגשה של חיים שלמים בעבודת ה' אמיתית החייבת למלא כל ישותו של יהודי לבלי הותר כל שריד המבצבץ חוצה.

הרגשת ההווה שלנו כיהודים דתיים היא הרגשת דכדוך וחוסר רמה יהודית מתאימה. העדר משמעות תחושתית לגבי חיי אמת יהודיים. אנו קוראים ומתפללים יום יום "עבדו את ה' בשמחה" ללא הרגשה פנימית טהורה ואמיתית של שמחת עובדי ה' בעבודת ה'. מצוותיו הרוחניות של היהודי הפכו אצלנו למעין שאיפות מעורפלות מימי העבר ואף למליצות נבובות חסרות משמעות. ערכי אהבת ישראל, הקרבה והתדבקות אל ה' יתברך, תחושת "שויתי ה' לנגדי תמיד" והרגשת השמחה של מצווה, נראות

החיים הדתיים לבין שאר חייו. אדם יהודי, אף אם היכרותו הדתית איתנה וחזקה, גם

הגיעה השעה שנתעורר

כולנו לרכז את כל
חינו, כל צעד, כל
פעולה, וכל מחשבה,
במרכז הנשמה
היהודית. הגיע הזמן
לפרוץ לחלוטין את
מסגרת בית הכנסת
המצומצמת ולהחדיר
קדושה בכל מקום,
ובכל פינה נידחת
בחובנו פנימה..

אז קיימת כפילות זו בין החיים אשר בבית הכנסת בשעת התפילה ובין החיים מחוץ לבית הכנסת. כל גילויי הנשמה היהודית, כל ביטויי החיים היהודיים החוסים בצל אלוקים מצטמצמים אך בד' אמות צרות ביותר, ובעיקרן אך ורק בבית הכנסת וביום השבת. אך לעומת זאת, כאשר היהודי מופיע בכל שאר גילויי החיים שלו - אם במסגרת ה"פרנסה", אם במסגרת

חייו החברתיים ואם בכל שאר ההנאות הגופניות והרוחניות שלו - מופיע הוא כאדם, בעל הרגשות אנושיות כלליות, מבלי שאותן הרגשות תהווה פונקציות ישירות של חייו היהודיים.

כאשר האדם הדתי בא לחברה כלשהי, אין נקודת המוקד של החברה מופנית דווקא אל הנקודה הדתית. הוא בא להתבדר בצוותא, להשתעמם בצוותא, לספק את נטיותיו החברתיות באשר הוא אדם - יציר חברתי. דהיינו, אין החברה משרתת את האדם הדתי כדתי אלא כאדם. אף במקום דתי כמושב או קיבוץ אשר בהם כל החברים דתיים ובעלי רמה יהודית גבוהה, יהיו דתיותם והקשר בינם לבין יתר חבריהם מושתתים על בסיס שונה לגמרי שאינו שייך כלל לדת ודתיות. הירידה המתמדת של המתח הדתי בימינו היא תוצאה של אי ההצלחה לקבוע מסגרת חברתית בה כל הישות וכל קשר עם הזולת יהיו מרוכזים מלכתחילה בנקודת המוקד הדתית, כחסידות בשעתה אשר יצרה יחסים חברתיים בין אדם לרעהו שנבעו אך ורק מתוך מרכז החיים הדתיים, ובהעדרו, ניתק כליל גם הקשר החברתי.

הגיעה השעה שנתעורר כולנו לרכז את כל חינו, כל צעד, כל פעולה, וכל מחשבה, במרכז הנשמה היהודית. הגיע הזמן לפרוץ לחלוטין את מסגרת בית הכנסת המצומצמת ולהחדיר קדושה

אחת ויחידה - גילוי התשוקה הנמרצת לאהבת ה'. חייבת לקום תנועה חדשה אשר תבטל את הכפילות, אשר תאחד את כל עצמותנו והחויות הנקרות לנו בחיינו תחת מכנה משותף אחד ובלעדיו: "בכל דרכיך דעהו", לקראת מגמה מאחדת וכוללת: "תורה תאיר בעולם ותעשה מהעולם תורה, תורה תאיר בעולם ותעשה מהעולם אלוקות". תהא זו תנועה חסידית חדשה המושתתת על יסודות החסידות הישנה ואשר כל מגמתה העצמית תהיה להכניס את חיינו החברתיים בתוך מתח דתי תמידי.

תנועה זו חייבת להתפשט בכל מקום ובכל פינה; בעיר ובמושב החקלאי, במסגרות צבא ובתנועות הנוער, גם הצעירים וגם הבוגרים ימצאו בה מקום. תנועה זו תחשל את רוח היהודי שבנו, תיצור הרגשת ביטחון, ותצית בעם אש קודש כוללת ומלכדת - שלהבת י-ה.

תנועה כזו הכרח היא לבני הנוער אשר עוד נשמה באפם, הרוצים לבטל את כפילותם הרוחנית המפלגת אותם לשנים, לאלה הרוצים לנער מעצמם את השיטה של הכנסת חיי הרוח היהודיים וחיי הנשמה כאחד, לתוך ד' אמות צרות של שעה אחת ביום. לאלה המבינים וגם מרגישים כי יהדות פירושה עולם מלא, יהדות פירושה - **חיים**. הללו יתלכדו סביבה וייצרו יחדיו אגודה אחת לעשות רצונו בלבב **שלם**.

בכל מקום, ובכל פינה נידחת בחובנו פנימה. עלינו להתנער מההרגשה הקיימת ברבים מאיתנו: "הִיא יהודי בתפילת שמונה עשרה, כשראשך עטור בתפילין; מחוץ לשם - בחברה, במקום המלאכה, כשאתה נוסע באוטובוס וכשאתה אוכל - היה אדם סתם, ללא ציון התו היהודי המיוחד וללא התעוררות יהודית אמיתית".

עלינו להיות מסוגלים לעורר את המבוע הנפשי העילאי הקיים בכל אחד ואחד מאיתנו לעבודת הבורא. עלינו לשאוף להכניס את כל חיינו בכל רגע ושניה בקדושה וברוחניות יהודית, ויותר מכן, לעשותם לבסיס מחיינו. עלינו לחוש בממשות שלעדי חיים כאלה אבודים אנו, ושבשעה שניטלת הדתי מחיינו הרי ניטלים חיינו עצמם. יחד עם ברכת המוציא, עלינו להרגיש בתמידות: "הננו אוכלים לשם שמים, כדי שיהיה בנו הכוח וההתעוררות לעבודת הבורא" ולא בחינות איזו תפיסה אידיאלית שלא מן העולם הזה, ושאינה שייכת לנו.

חייבים אנו ליצור מרכז חברתי דתי בו לא רק החברה תהיה דתית כי אם גם המרכז עצמו יהיה דתי; חייבים אנו ליצור מאיתנו חברה שעצם מסגרתה ועצם נקודת המוקד שבה הוא עבודת ה' תמה. מרכז חברתי אשר כל הווייתו, כל חוויתו, כל האווירה והמסגרת וההווי החברתי, יהיו מרוכזים ומיועדים מטרה

חנוכה

מה קרה בחנוכה לעם ישראל? במידה מסוימת בחג הפורים כתוב "קיימו וקיבלו היהודים" (אסתר ט, כז) - קיימו בימי אחשוורוש מה שקיבלו עליהם בזמן מתן תורה (ע"פ שבת פח.). אבל מחנוכה והלאה יש שינוי בהתייחסות שלנו כלפי התורה. השינוי הזה הוא לא שינוי רק באורח החיים, אלא באינטנסיביות של ההתייחסות אל התורה. התורה איננה עוד ספר שנמצא בארון, ולא רק דבר שאני חי לפיו באופן כזה או אחר: התורה היא - "כי הם חיינו ואורך ימינו". יותר מזה: התורה היא דבר שאנשים חיים בו, מתים עבורו, ומוסרים את נפשם עבורו. הסיפורים הראשונים שאנחנו מוצאים שיש בהם מיתה על קידוש השם הם מהזמן הזה. אגב, הסיפור של חנה ושבעת בניה - לא בשם הזה - נמצא במקבים ג'. שם מופיעים הסיפורים הראשונים של יהודים שהולכים למות על קידוש השם. ואיזה יהודים? לא איש מסוים בולט, גדול הדור, אלא אנשים יהודים סתם, שהולכים למות על קידוש השם.

מבחינה זו, חג החנוכה הוא תוספת של ערך חדש, מציאות חדשה. והערך החדש הזה שנוצר בתוך חנוכה - עליו אני יכול להגיד הלל. אני יכול להגיד הלל מפני שאני יכול לומר: משהו חדש נוצר בעולם, שאני יכול להלל עליו. ההתייחסות שלי כאדם מישראל אל יהדותי היא לא רק התייחסות אל משהו שהוא שלי או שאני שייך אליו. זה כמו שיש בחור שמתהלך עם בחורה, יכול להיות מפני שהוא פגש אותה סתם ברחוב, או מתהלך איתה מפני שנעשה שידוך. אבל יש דבר אחר שקורה: שמישהו מתאהב. כשהוא מתאהב יש מציאות אחרת. זו לא רק מציאות שיכולה להביא לחתונה, אלא זו מציאות אחרת והתייחסות אחרת.

אם מותר להגיד את זה, הייתי אומר: מה קרה בחנוכה? אנחנו התאהבנו בקב"ה. אנחנו כבר לא הולכים אחד ליד השני, זה לעומת זה - אלא אנחנו הולכים עם הקב"ה באופן אחר, אנחנו הולכים איתו באופן אחר, או בדרך אחרת. כשיש דבר כזה, כשיש שמחה כזו, אז ראוי לעשות על זה הלל.

(שיחה בישיבת תקוע, חנוכה תשס"ה)

המנורה הטהורה

התועדות חנוכה, תשנ"ט

חנוכה

ימי אבלות. בכל חודש יש רשימה, עיקר ההלכה כתוב בארמית, ואחר כך יש ביאור בעברית של מה העניין של אותו יום, כל זה הוא מאוד עתיק. במגילה הזו יש עשרות חגים. הרוב הגדול הם חגים שנעשו כשהיה איזה נס לישראל. חלק גדול הם נסים של החשמונאים. מתי שהחשמונאים כבשו את חיפה - עשו חג. מתי שכבשו מקום אחר - עשו חג. הצילו את היהודים מצרות במקום מסוים - עשו חג. יש גם חג שניצחו את הצדוקים בוויכוח, עשו על זה כמה ימים של חג. או למשל כשהורדוס מת, וכשאלכסנדר ינאי מת, עשו חג... יש שם רשימה ארוכה של חגים.

אחרי חורבן הבית, שאלו: איזה טעם יש לשמור כל מיני מאורעות כאלה, שהיו פעם? ואז למעשה ביטלו בפועל את כל הימים האלה, גם את ימי האבלות ביטלו. מפני מה שנאמר על זה בגמרא - שאם היינו צריכים היום לעשות חגים כאלה, אז כל השנה הייתה מלאה או חגים או צומות. תמיד יש צרות, ויש נסים. כמעט בכל קהילה היו ימים שהיו חוגגים בקהילה הזו: פורים של קהילה זו,

בואו נדבר על חנוכה. חנוכה זה חג חשוב, אבל חג שלא כתוב בתורה ולא כתוב בתנ"ך. הוא החג היחידי שהוא ממש חג, שלא כתוב. אפילו פורים, שהוא גם כן מבחינת ההלכה חג דרבנן, בכל זאת כתוב בתנ"ך, במגילת אסתר. חנוכה הוא חג כל כך קטן; יכול להיות שהיום היו עושים הלכות - הלכות סביבון, הלכות סופגניות - אבל מכיוון שלא היה הדבר הזה, אז חנוכה נמצא במסכת שבת. יש שם סוגיה ארוכה, בפרק השני, על חנוכה. בעיקר דיני הדלקת הנר, וקצת דברים אחרים, ההלכות, התפילות, מתי אומרים על הניסים, ואיך אומרים, ולמעשה עיקר הלימוד של חנוכה כתוב שם והוא מוזכר בעוד קצת מקומות.

מצד אחד זה חג קטן, שמזכיר כל מיני חגים שהיו בשעתו. יש ספר שנקרא מגילת תענית, שבגמרות שלי הכנסתי אותו בין מגילה לתענית. זה הספר הכי עתיק כנראה שיש לנו מתורה שבעל פה, הוא נכתב בזמן הבית השני. זהו ספר שיש בו ימים שלא מתענים בהם, וימים שאסור להספיד בהם, ויש גם ימים שהם

פורים של קהילה זו. בכל העולם היהודי, מקצה לקצה, מטבריה עד אלג'יר, ועד רוסיה, בכל מקום היו חגים כאלה, והיו פה ושם גם ימי אבלות. למשל, אחרי הזמן של חמלניצקי, שמבחינת היחס של ההרוגים היה חמור כמו השואה כמעט, עשו יום אבל ותענית וסליחות בכ' בסיוון. בסיפורים גדולים עוד אפשר למצוא סליחות; אני לא יודע אם יש מישהו שעוד אומר את זה... שוב, מפני שכל פעם יש צרות חדשות, אין כוח לכל הדברים האלו. אבל: למרות שכל החגים שכתובים שם בטלו, חנוכה ופורים אינם בטלים לעולם. וזה הפשט הפשוט של מה שאומרים, ש"כל המועדים בטלים חוץ מאשר חנוכה ופורים". פה ושם יש עוד ימים, עדיין, שלא אומרים בהם תחנון, אבל עיקר הימים האלה בטלו, חוץ מאשר חנוכה ופורים.

יש צד, שמפורים עושים הרבה יותר רעש. גם מפני שיש כמה דברים לעשות בפורים, מעצם העניין, יש הרבה מצוות ביום, שלא לדבר על זה שמוסיפים ומוסיפים; וגם מפני שזה יום אחד, וזה הרבה יותר קל. בחנוכה, לעומת זאת, יש דבר שאין גם בפורים, ושהוא יוצא דופן גם מחגים אחרים - למרות שהימים האלה לא כתובים בתורה, ולא כתובים בתנ"ך, אומרים בהם בכל זאת הלל השלם. למעשה, הימים שאומרים בהם הלל שלם הם רק יום ראשון של פסח, סוכות, ושבעות; ועם זה, בחנוכה אומרים הלל שלם - וזה נראה שבאמת תיקנו מההתחלה את החג הזה בתור

חג גדול, יכול להיות שבזמן החשמונאים זה היה חג יותר גדול. יש קהילות שבהן אנשים לא עושים מלאכה ממש ביום הראשון והאחרון של חנוכה, ויש מקומות שנשים לא עושות מלאכה, וסך הכל נשאר עוד קצת מהעניין הזה של חנוכה בתוך הזיכרון של כל מיני מקומות. מפני שאת חנוכה עשו מההתחלה בתור עניין גדול כמו שכתוב בספר חשמונאים, שאפילו עשו תהלוכה עם לולבים. אגב, אני חושב שזה היה גם בכוונה בתאריך הזה. נכון שהיתה מלחמה ובמלחמה לא קובעים תאריכים ובוודאי לא מתי הוא מנצחים, אבל כשעשו חנוכה המקדש, זה כבר דבר שאפשר לבחור לו תאריך. הם עשו את העניין הזה בזמן מסוים, היה להם חשבון - חנוכה בית המקדש השני הייתה בכ"ד בכסלו. הם כנראה עשו את זה בכוונה יום אחר כך, כדי שזה היה כאילו המשך, שזה אותו בית מקדש, ולכן נראה מתוך העניין שעשו אותו בכוונה בתאריך הזה. מפני שחנוכה זה לא היום של הניצחון, אלא זה היום שעשו חגיגה.

להדליק בשמן טהור

בכל הספרים יש פלפולים בשאלה ששואלים אותה כבר 500 שנה, הבית יוסף שואל אותה: הרי השמן היה מספיק ליום אחד - אז ביום הראשון לא קרה שום נס, למה יש שמונה ימים חג? היה צריך לעשות שבעה ימים, מהיום הראשון והלאה. יש רשימה ארוכה של תירוצים, מתירוצים שחילקו את השמן לכמויות

קטנות כל יום, עד לתירוץ שעצם העובדה שמצאו את פך השמן, זה בעצמו היה נס.

יש קושיה יותר גדולה בתוך העניין הזה, שהיא הרבה יותר חמורה: יש הלכה ברורה, שכאשר הקהל או הכהנים טמאים, עושים את הכל בטומאה במקדש; את כל הקרבנות עושים בטומאה. אז מה מה בער להם לחפש פך שמן טהור? אם אין פך שמן טהור, עושים את הכל בטומאה. אין באמת שום בעיה. אז לכאורה, בשביל מה צריך את הנס - יעשו קודם בטומאה, ואחר כך יעשו שמן חדש, וידליקו בטהרה.

יש שתי תשובות לשאלה. תשובה אחת, בדרך הסברה, היא שכל העניין היה לחנוך את בית המקדש כדי שתהיה בו עבודה בטהרה. בית המקדש המשיך לפעול, בערך. הוא לא נחרב. היה שם אפילו משהו שקראו לו כהן גדול. אלא מה - הכל היה הפקר. לאנשים שישבו שם לא היה אכפת, והיתה שם גם עבודה זרה. זו שאלה אחרת מה היה הסוף של אותו כהן גדול, הוא מופיע בספרי ההיסטוריה בשם 'אלקימוס'. אלקימוס זה בוודאי לא שם יהודי, אומרים שזה האיש שנקרא במדרשים (בראשית רבה סה) "יקים איש צרורות". שעליו כתוב, וזה הסיפור המעניין, שהוא היה בן אחותו של יוסי בן יועזר, שהיה מהזוגות. בכל מיני משפחות קורה שיש ילד כזה... סיפרו שהוציאו את יוסי בן יועזר להורג, וכשלקחו אותו לתלות אותו, הוא סחב איתו את הקורה - מין צלב כזה, שעליו

יתלו אותו, ואז עובר האחין שלו, רכוב על סוס, ואומר לו: נו, דודי, איך הסוס שהקב"ה הרכיב אותך עליו? אז הוא עונה לו: 'אם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה' - אני עברין, מגיע לי, מכאן תבין כמה הקב"ה משלם שכר לעושי מצווה. אז הוא אמר לו: 'מה זה עוברי רצונו? מי איש יותר צדיק ממך בדור הזה?' אז הוא אומר לו: 'אולי נהפוך את זה: אם לעושי רצונו כך, לעוברי רצונו מה יהיה?...', ואז הם הלכו כל אחד בדרכו. אבל הדבר הזה נכנס בתוכו - כמה הוא רשע, ומה יהיה הסוף שלו, והוא החליט שהוא לא יכול לחיות יותר, והוא עשה לעצמו גם סקילה, גם שריפה, גם הרג, גם חנק - הכל בבת אחת. כדי לקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין שבוודאי היו מגיעות לו. בינתיים לקחו את הזקן, את יוסי בן יועזר, ואז, כשעומדים להרוג אותו, הוא מחייך ואומר: 'בשעה קלה קידמני בן אחותי לגן עדן'...

העניין הזה מופיע הרבה במדרשים, על הפסוק "וירח את ריח בגדיו", נאמר: "אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו" (סנהדרין לז). ויש כמה סיפורים במדרש על הפסוק הזה (בראשית רבה סה) על אנשים שהיו רשעים גמורים, ובאיזה שעת מבחן מתברר שכמו שכתוב בתנאי: כשאדם מישראל מגיע לאיזושהי נקודה, ששם הוא עומד בפני ברירה - שם הוא ימסור את נפשו.

אני אספר לכם סיפור שקרה לי פעם, לפני הרבה שנים. 35 שנה. ישבתי

באיזה מקום, ולימדתי תניא. ואז הגענו לקטע הזה, וסיפרתי כל מיני סיפורים מההיסטוריה שלנו על כל מיני אנשים, שבאמת היו במצב הזה. זאת אומרת, בן אדם שחי כל ימיו בכל מיני הפקרות; כשהגיעה שעת מבחן, כשהוא היה צריך להמיר את דתו - אז הוא מסר את נפשו באמת על קידוש השם. יש רשימה כזאת.

היו מספרים שיש באיזה מקום מצבה שכתוב עליה: 'פה נטמן הגב הקדוש'. הסיפור היה שהאיש הזה גנב, זה היה המקצוע שלו, והוא גנב מכנסייה ותפסו אותו, ודנו אותו למוות בעוון של חילול הקודש. כיוון שדנו אותו למוות, אמרו לו הכמרים שאם הוא יתנצר, אז הסעיף שלו יעבור מסעיף של חילול הקודש לסעיף של ניסיון לגניבה - ואז יוציאו אותו. אבל הוא לא רצה - והוא מת על קידוש השם. לכן כתבו על המצבה שלו: "הגב הקדוש"...

אז סיפרתי כל מיני סיפורים, ויש הרבה סיפורים כאלה בהיסטוריה שלנו. ואז מישהו שואל אותי: 'זה היה פעם; מה עכשיו? אתה רואה את האנשים מסביב, ואתה מכיר אותם - מה יקרה עכשיו?' אז אמרתי: 'אני לא יודע, אני באמת לא יודע. אני יודע שזה פעל בעבר, שהיו אלפים אנשים כאלה. כל מיני אנשים, אנשים פחותים באמת במעלה, בדרגה, שמתו על קידוש השם. אלפים אלפים כאלה. אבל מה היה קורה עכשיו? אני לא יודע'. גמרתי במה שקוראים 'צריך עיון'.

למחרת, הייתי בעוד הרצאה, זה היה

בהיאחזות נח"ל ליד אילת. באתי להרצות, יום שלם של הרצאות. וכיוון שזה מקום שבאמת אין הרבה "אקשן", כמו שאומרים, אז באו המון אנשים מכל היישובים מסביב, מכל מיני קיבוצים, היה קהל גדול. חוץ ממישהו אחד לא היה שם שום אדם דתי. אני דיברתי. אז הייתי יותר צעיר, גם עכשיו אנשים טוענים שאני מעליב אותם, אבל אז יכולתי לעשות את זה הרבה יותר טוב, וגם לא היה אכפת לי... דיברתי אל הקהל, ונתתי להם על הראש, בכל מיני מישורים. כנראה מאוד הצלחתי, כי הם התחילו לכעוס, ולכעוס, ולכעוס. ממש ראיתי איך שהם רותחים. ואז קם מישהו וצועק אלי: אתה אומר שאנחנו לא יהודים יותר?! תראה, אני חילוני, האבא שלי היה חילוני, גם הסבא שלי היה חילוני - ואם היו מביאים אותי עכשיו לעבור לדת אחרת הייתי מת ולא עובר.

זה היה דבר יפה. קודם כל, הוא דיבר כל כך בזעם, שמעו אותו בכל האולם הגדול. אבל מעבר לזה, זה היה יפה; בלילה הקודם נשארתי בשאלה, ובלילה אחרי זה מישהו ענה לי... הוא בוודאי לא ידע שיש שאלה כזו, אבל זה היה מאוד מאוד סמוך לשאלה, ואני קיבלתי תשובה שמישהו מסיח לפי תומו.

כתבתי על זה פעם באיזה ספר זיכרון לאיזה חייל (מבחן מסירות נפש, דובב שפתי ישנים), שצריך להגדיר כך: שיש אצל כל יהודי איזה נקודה שהוא מרגיש שהיא הנקודה שממנה אי אפשר לחזור.

לפעמים אצל בן אדם זה עבירה, שבעיניו אי אפשר לחזור. לפעמים אצל בן אדם זה אפילו לא המרת דת: הוא עושה את זה, אבל הוא עדיין לא חושב שהוא לגמרי יצא. אבל גם לאיש כזה יש נקודה שבה הוא מרגיש שהוא יצא לגמרי, ואז הוא יעצור - עד מסירות נפש.

בספר עתיק של שאלות ותשובות יש שאלה מעניינת - בספרי שאלות ותשובות יש כל מיני דברים מעניינים - השאלה הולכת כך: היה בן אדם אחד, שחי בהונגריה, והיה כנראה איש מאוד מוצלח: לא בתור בחור צעיר, הוא כבר היה בעל בעמיו, היה לו עסק עם כל האצולה של הונגריה. הייתה שם אשה שהייתה אלמנה של אחד השרים הגדולים במדינה, והייתה בעצמה נסיכה; האשה הזו פיתתה אותו, והוא התנצר והתחתן איתה. לא רק שהוא התחתן איתה: אלא הוא קיבל את הכל: גם את הנחלה, וגם את הדרגה של בעלה, כלומר, הוא עובר ישר מדרגה של יהודי, שאין לו שום זכויות, לדרגה של אחד האנשים הגדולים במדינה, שיושב במועצת המלוכה.

השאלה מתחילה מדבר של מה בכך: כשהוא התנצר היו לו כבר בנים גדולים. בדרך כלל, כאשר מישהו עובר לדת אחרת, ויש לו ילדים, כאשר קוראים להם לתורה, לא קוראים להם על שם האבא אלא מדלגים וקוראים להם על שם הסבא. זה המנהג בכל המקומות, מפני שזו בושה להיקרא על שם אבא כזה,

אז מדלגים לסבא. הבעיה הייתה שהם כבר לא היו ילדים כשהוא התנצר, אלא הם היו כבר אנשים מבוגרים, ולשנות את האופן שבו קוראים להם זה לא רק היה קשה, אלא גם הביזיון נעשה יותר חמור. השאלה שלהם הייתה - והם שאלו את זה לרבנים במדינה אחרת - האם אפשר להמשיך לקרוא להם על שם אביהם. בתוך השאלה הזו הם מספרים שלמרות שהוא התנצר הוא עדיין שולח כסף לישיבות. עכשיו יש לו כסף אז הוא שולח כסף...

הייתה אז במדינה עלילת דם. האשימו יהודים שהם משתמשים בדם נוצרים בפסח וכך הלאה, והייתה גופה, הכל היה מוכן, וזה עבר עד למועצת המלוכה. אבל אז האיש הזה - שידע שהוא במצב מאוד לא נוח - אמר: 'תראו, אתם בוודאי יודעים שאני הייתי פעם יהודי. עכשיו אני אחד משלכם, ואני נשבע לכם ששום יהודי לא עושה דבר כזה'. אז פסקו שאם הוא היה מוכן למסור את נפשו בשביל לבטל את העלילה, אז הוא לא כל כך רע, אפשר להמשיך להיקרא על שמו... יש כל מיני מעשיות שכתובות בספרים, ועכשיו מוציאים עוד יותר ספרים עם מעשיות, ורובם הם שקר. חלקם זה שקר מההתחלה עד הסוף, חלקם חצי שקר, אבל הסיפור הזה לא מופיע בתור סיפור מעשיה, אלא מופיע בתוך ספר שעוסק בבעיה הלכתית.

אבל, לחזור לעניין, חלק מהעניין של החנוכה היה הרי לעשות בית מקדש

טהור. אם השמן היה טמא זו לא הייתה בעיה בהלכה, אבל זו הייתה בעיה בעצם העניין; אני מנסה לעשות דבר טהור, ובסוף אני מוכרח להזדקק לטומאה. זו הנקודה מדוע כל כך היה אכפת להם שהכל יהיה בטהרה, ושלא יהיה בטומאה.

זו הייתה תשובה אחת. יש תשובה אחרת, יותר פנימית: המלחמה של חנוכה, בעצם, הייתה מלחמה יוצאת דופן; זו הייתה מלחמה על העיקרון, הנושא, של הטהרה. זה לא היה רק עניין טכני. הבעיה שבגללה נלחמו הייתה: איזה מין יהדות נשארת. ולכן, השאלה האם להשתמש בשמן טמא או בשמן טהור, הפכה גם לעניין סמלי. כל המלחמה הייתה על טהרת ישראל, לכן העמידה הזו על העניין של שמן טהור היא נקודה ששייכת למהות של החג. לא רק מבחינת מה שהיה קודם במקדש, אלא בעצם המהות שלו. זה חג שעומד על הנקודה הזו. לכן היה להם כל כך אכפת לחפש ולמצוא שמן טהור, שאפשר יהיה להשתמש בו למקדש.

לחיים!

המלחמה על הנקודה הדתית

עכשיו נדבר על משהו אחר: בעצם, מה זה חנוכה? אני חושב שאין חג יותר פופולארי מחנוכה. הרבה יותר אנשים מדליקים נרות מאשר שעושים הרבה דברים אחרים. מדליקים נרות, משחקים

בסביבון - עושים חנוכה; בכל מקום ובארץ בוודאי. אמרתי פעם שהאמת היא שחנוכה, במהות שלו, הוא חג שרוב האנשים בארץ לא היו צריכים לחגוג, אלא להחרים אותו. חנוכה זה כמעט חג של נטורי קרתא. המתוונים היו מה שנקרא 'אנשים משכילים', שהשתלבו באיזור, בתרבות הכללית, אנשים חכמים, משכילים, אנשים עם תרבות - כמה שהייתה תרבות. אגב, ההבדל הוא לא כל כך גדול: כמו שאנשים בימינו שהם לא שומרי מצוות לא נעשו כאלה מפני שהם עסקו בפילוסופיה - לא של קאנט ולא של אויבראך, ואפילו לא של מרקס. הם לא קוראים את שקספיר במקור, לא קוראים את גתה במקור, ולא את בודלייר במקור. מפני שראשית, הם לא יודעים את השפה, ושנית, זה לא מעניין אותם. מה כן מעניין אותם? מעניין אותם העולם הזה. מהתרבות, ממה שקוראים לו התרבות, מעניינת אותם רק השכבה התחתונה. האמת היא שגם באותם הימים - בימים ההם בזמן הזה - הם לא עסקו לא באריסטו ולא באפלטון, הם לא קראו את הסיודוס ולא את הומרוס. אלא מה הם עשו? הם הלכו לתיאטרונות, הלכו לאצטדיון, וחיו להם חיים של גוים. ההבדל, מהבחינה זאת, הוא הבדל לא גדול. בוודאי, היו פה ושם אנשים כאלו. אבל הרוב הגדול רק חיו חיים כאלה.

אגב, ההיסטוריונים חושבים שהחשמונאים, לפחות בהתחלה, היו מיעוט. הם לא היו רק צבא קטן, אלא הם היו גם מיעוט בתוך העם. מדוע?

בשום מקום בעולם לא עשו מהומות על זה. אנטיכוס נכנס לכל העניין הזה לא מפני שהוא רצה דווקא להציק לישראל - היו, אחרי דורות, אנשים שעשו את זה בכוונה - הוא פשוט רצה לאחד את המדינה, מפני שהוא פחד מרומא, והוא חשב שהכוח של רומא זה מפני שיש שם עם אחד ותרבות אחת. המדינה שלו הייתה מדינה עם כל מיני עמים, כל מיני שפות, וכמה מיני תרבויות, והוא ניסה לעשות יותר אחידות. אצל היהודים זה לא הלך. מה הוא בסך הכל אמר להם לעשות? מה שהוא אמר גם לעמים אחרים, ושם לא הייתה שום בעיה... זו הייתה מלחמה על הנקודה הדתית.

בחנוכה לא היה בכלל מרד לאומי. לקח להם דורות עד שהם הכריזו שיש פה מדינה עצמאית. מפני שהם לא התכוונו למדינה: הם התכוונו להלחם על האמונה שלנו, המנהגים שלנו והחוקים שלנו. הם אמרו: אתה רוצה לגבות מסים? תגבה מסים. אתה רוצה לעשות כל מה שאתה רוצה? תעשה, אין לנו שום בעיה עם העניין הזה. גם לפני היוונים לא הייתה פה מדינה, היה פה אזור, קודם זה היה תחת הפרסים, והיהודים דווקא שיתפו פעולה אתם ועם היוונים כל הזמן. לא היתה להם שום בעיה עם זה שיש שלטון זה. זה לא היה מרד לאומי בכלל - זה היה מרד רק על הנקודה הזו: על הנקודה הדתית.

זו הנקודה שבה מתחיל העניין של חנוכה והחשיבות שלו, ולכן אמרו שחנוכה לא

היו המתיוונים הקיצוניים, שנהיו גויים לכל דבר, אבל לרוב עוד היה גם בית המקדש, אבל זה לא היה בית מקדש בנוסח הישן אלא בית מקדש מודרני... זה הלך דרגה אחר דרגה. היו שם כל מיני אנשים, וההתבוללות הייתה בדרגות שונות: מההתבוללות הקיצונית, האנשים שנהיו גויים גמורים, עד לאנשים שהיו קצת פה וקצת שם. היה בית מקדש, ולבית המקדש הכניסו פסל. הם לא הרסו את בית המקדש; הם רק שכללו אותו, עשו אותו יותר מודרני. הכהן הגדול האחרון אפילו לא היה כהן. אבל למי היה אכפת? זה היה איש שהחליט שהוא רוצה להיות כהן גדול, ואם כל אחד יכול להיות - אז הוא נהיה כהן גדול. מבחינה זו, הימים ההם והזמן הזה לא כל כך שונים. אבל, זה שכל האנשים חוגגים את החג זה קצת מפתיע. שאלתי פעם באיזו הרצאה: תארו לעצמכם מה היה קורה לו יהודה המכבי או מתתיהו החשמונאי היה בא היום. הוא ראה מישהו שמקריב חזיר אז הוא הלך והרג אותו. מה היו עושים לזו במדינה מתוקנת הוא היה הולך ישר למאסר עולם.

אנחנו חוגגים את החג של האנשים האלו, מפני שזה מה שהיה 'המלחמה האידאולוגית הראשונה'. אם נדבר על היסטוריה, אני לא מכיר שום דוגמא אחרת, לפני החשמונאים, של מלחמה אידאולוגית. היו מלחמות - מלחמות כיבוש, מלחמות על רכוש, מלחמות כאלה וכאלה. אבל מלחמה מסביב לאידיאה - זה היה דבר חדש, לא היה דבר כזה.

בטל לעולם, ולכן אומרים בו את ההלל השלם. אנחנו שומרים את היום הזה אחרי שכל החגים האחרים במגילת תענית הלכו, מפני שחגים של ניצחונות הם חגים של ניצחונות - זה לא כל כך חשוב. העניין של חנוכה הוא לא הניצחון: יהודה המכבי אחר כך הפסיד במלחמה. אחרי חנוכה הוא נהרג במלחמה, ואחיו המשיך אותה. זה לקח שנים. חנוכה לא היה הסוף, הוא לא התחלה של מדינה חדשה, של לאומיות יהודית; הוא היה מאורע. בית המקדש נשאר, אבל יהודה המכבי הפסיד בקרבות, ונהרג בקרב, וכל אלה שהיו שייכים לצבא שלו ברחו למדבר עד שהצבא היווני הגדול הלך, ואז הם אספו מחדש צבא, לאט לאט, והצליחו איכשהו להתגבר. אבל לא היה להם עניין להקים מדינה ולהכריז על עצמאות. אגב, עד זמן די מאוחר, המלכים החשמונאים אפילו לא קראו לעצמם מלכים, לפחות לא בפנים.

לחכמים היה חשבון עם אלכסנדר ינאי, וגם עם יוחנן הורקנוס. אבל לא היה חשבון עם חנוכה. הם לא אמרו שבגלל שהצאצאים של החשמונאים עכשיו הם אנשים שרחוקים מלהיות צדיקים, אז חנוכה הוא לא חג. מפני שהעניין של החנוכה, המהות שלו, הייתה שאנחנו מוכנים למסור את הנפש ולהלחם על היהדות שלנו. שזה לא עניין של אדם יחיד: זה עניין של כולם.

לכן חנוכה ופורים אינם בטלים. אומרים את זה על פורים, אבל זה הרבה יותר

בולט בחנוכה: יש אנשים שנשארים ביהדותם מפני שכך המנהג, כך הוא גדל, זה הבית שלו, והוא נשאר בדיוק כמו שהיה בבית. הבית היה דתי והוא משאיר את עצמו כזה... וכל זמן שזה לא יותר מדי גרוע, אז הוא מחזיק בזה; למה לא? זה עניין של מן מנהג כזה. כל זמן שאין לחץ. כאשר יש לחץ - אז נעשה העניין הזה של "ומלכותו ברצון קיבלו עליהם": אנחנו מקבלים את יהדותנו לא רק כשיש ברירה, אלא גם כאשר בשביל להישאר ביהדות נצטרך למסור את הנפש בפועל. זה דבר חדש, למעשה, מאז מתן תורה. זו הצהרה שאנחנו רוצים, שזה לא עניין שבא עלינו, אלא שאנחנו רוצים אותו. זה דבר חדש. וזה בעצם היסוד של הקיום שלנו. אי אפשר לבטל את חנוכה, מפני שהוא הבסיס בשביל המשך הדורות. לכן הוא נשאר וגם נשמר, ולכן אומרים עליו הלל.

בפורים לא אומרים הלל. היתה צרה גדולה ליהודים, והם יצאו מהצרה. אבל זה לא היה שינוי במהות. חוץ משלושת הרגלים, לא אומרים הלל, רק מה שנקרא חצי הלל, בחנוכה אומרים הלל שלם ומברכים על ההלל - מפני שבאופן פנימי זה חג גדול. בצד החיצוני כמה מלחמות היו ליהודים? היו מלחמות לפני, מלחמות אחרי, מלחמות שהפסדנו, מלחמות שניצחנו. מהתנ"ך והלאה - היו המון מלחמות והרבה ניצחונות, אבל לא עשו שום חג. החג שלנו הוא לא על הניצחון: אלא על שבאו פנים חדשות.

המנורה הטהורה

אני אומר, שאחרי הכל, מה שקרה בחנוכה זה לא החזרה למלכות - זה קרה מינימום עשר שנים אחר כך, אם לא יותר. גם העצמאות התחילה באופן רשמי הרבה יותר מאוחר, ובאופן לא רשמי היא נגמרה הרבה יותר מוקדם. חנוכה לא היה התחלה - זה היה ניצחון בקרב על ירושלים. לכן נשאר מה שנשאר מזה: החגיגות הגדולות אולי הלכו; נשארו הנרות.

זה קשור למנורה של זכריה, שנזכרת בהפטרה של חנוכה. מפני שהמנורה היא הסמל היהודי האמיתי. אגב, מאיפה בא מגן דוד - אנחנו פשוט לא יודעים. אבל אני רק אומר שהסמל שלנו תמיד היה המנורה. במשך דורות, יותר מאלפיים שנה. המנורה הייתה סמל של הקודש, המקדש, וסמל של יהדות. היא מופיעה בקישוטים, בכתובות, במצבות, בכל מיני מקומות. היא הייתה באמת הסמל במשך כל הדורות. בוודאי יותר מסובך לצייר את זה מאשר מגן דוד... בכל הציורים של בתי הכנסת העתיקים יש מנורות. גם פה בארץ, גם בחו"ל, ברומא, ביוון, בקצה של רוסיה. באוקראינה יש זה עיר עתיקה, עוד מזמן היוונים. הראו לי שם שיש להם מצבה יהודית. איך הם יודעים? מפני שיש שם מנורה. זה הייתה עיר יוונית ויש שם רק חורבות, ומצאו שהיו שם גם יהודים, וזה הסימן שהיה.

כשמדליקים את המנורה, ומעלים את הנרות, זה מצד אחד הסמל של הכהונה.

אבל זה גם מסמל את מה שמופיע אצל הנביא זכריה - שבמנורה תמיד יש נס, והקיום של המנורה והאור שלה מסמלים את האור הקדוש. המנורה לא עשויה בפועל לשום דבר. את מה מאירה המנורה? המנורה הייתה נמצאת בתוך הקודש, באולם, בהיכל. אף אחד לא נכנס להיכל, חוץ מפעמיים ביום. המנורה נמצאת שם ובווערת, בחדר סגור. היא בעצם לא עושה כלום, היא עומדת שם ובווערת. היא מין דבר כזה, כלי פנימי. זה לא כמו המזבח, שהיה בחוץ ושראו אותו. מה שיש שם בפנים זה רק מנורה בשביל המנורה. כשהיו צריכים אור בבית המקדש, כתוב איך שהיו עושים את זה: בשמחת בית השואבה היו מדליקים פנסים גדולים, בעצם מדורות של אור, עמודים עם אש, מסביב לעזרה... בהיכל אין גם חלונות, יש לו רק שני פתחים: אחד לקודש הקודשים, והשני הולך אל האולם, ושניהם מכוסים במסך. המנורה היא כלי פנימי, שהעניין שלו הוא רק האור. היו נכנסים להיכל כאשר היו מקטירים קטורת - אבל בשביל זה פותחים את המסך ויש מספיק אור. יותר מזה, המנורה הייתה דולקת בלילה בעיקר. לפעמים היא הייתה נשארת עם אור גם ביום, הנר המערבי היה בוער ביום. אבל המנורה בעצמה דולקת בעיקר בלילה. בלילה אף אחד לא נכנס לשם, אין מה לעשות בהיכל בכלל. ביום, כשאולי מישהו נכנס, יכול להיות שהיא תבער ויכול להיות שלא. לפי דין היא צריכה לבעור כל הלילה: מדדו באיזה אופן האור יישאר בלילות הכי ארוכים,

דבר עם כל ההיסטוריה היהודית, הדת היהודית, כל זה בטל ומבוטל. אנחנו נהיה שוב כנענים. אני אספר שני סיפורים, בשביל לגמור את העניין הזה, שהם בכל זאת סיפורים של חנוכה.

אחד הוא סיפור עצוב: אחד מהכנענים לא היה מל את הילדים שלו. הוא גידל את הילדים פה בארץ, והוא לא מל אותם. ילד אחד, הייתה איזה סבתא, האמא של אשתו, היא חטפה ילד אחד ומלה אותו - אז הוא היה הילד היחידי במשפחה שהיה נימול... מה יכול היה האבא לעשות? הוא כעס ודאי, אבל הילד היה נימול. פעם הם הלכו לטייל בראס בורקה, ומצרי לקח מקלע והרג כמה אנשים שהוא היה יכול. הוא הרג את כל המשפחה הזו, חוץ מהילד הזה, שאיכשהו חלה יום אחד ונשאר בבית. אני אמרתי שלפי המנהג, היו צריכים לעשות לאבא דבר שמבחינתו הוא גרוע. לפי המנהג היה צריך לכתוב עליו "הקדוש"... הוא נהרג על ידי גויים רק בשביל זה שהוא יהודי, הם לא ידעו שהוא "כנעני". זה סיפור אחד, על ברית מילה.

עכשיו רק אספר סיפור אחר, שהיה לא מזמן. הקודם היה סיפור שהיה לפני עשרים שנה בערך. הסיפור השני הוא סיפור על אחד מהקבוצה הזו שהנכדה שלו נהייתה בעלת תשובה. אותה נכדה, החליטה להתחתן עם בחור אחר, גם כן בעל תשובה. עשו חתונה, מה שקוראים 'כדת משה וישראל', הכל כאשר לכל, ואת כולם: את האבא ואת האמא, את

ולפי החשבון הזה היו עושים את המידות של השמן ואת הפתילות. לכן אמרתי שהמנורה בעצם היא העניין של האור הקדוש. מה שעושים בחנוכה, לפי זה, הוא שאני מוציא כאילו את האור של המנורה, את האור הקדוש, החוצה.

רק בשביל לגמור את העניין, יש דבר מעניין שקשור לחנוכה. זה דבר מעניין מבחינת הדין, שבחנוכה כל ישראל נוהגים כמו המהדרין מן המהדרין. מפני שבאמת, בשביל עיקר המצווה של חנוכה, מספיק להדליק נר אחד. זה עיקר הדין. זה שמדליקים יותר מנר אחד, זה הידור. יש הרבה בתים שעושים אפילו יותר מהמהדרין מן המהדרין שמדליקים שמונה נרות, הם מוסיפים שכל אחד מבני הבית מדליק, וזה הידור שאפילו לא כתוב בהלכה. זה שייך למהות של העניין - מדובר בגמרא על כך שיש מצוות שעושים בשמחה ועושים חגיגה מהשמחה עליהם. מדובר שם למשל על ברית מילה: לוקחים ילד, חותכים אותו - אז למה לעשות עוד חגיגה מסביב לעניין הזה? זה העניין של "שש אנכי על אמרתך", וזה מה שיש גם בחנוכה.

לא ידח ממנו נדח

אני רק אספר מעשה שהיה. סתם מעשה: הייתה פה פעם קבוצה - עכשיו היא כבשה את המדינה, מן הסתם - שקראו לה "הכנענים". זו הייתה קבוצה ישראלית, אנשים מאוד אינטליגנטיים, שהם אמרו: אין לנו שום דבר עם יהדות. אנחנו נבנה עם חדש, שאין לו שום

שבעה קנים, כל קנה הולך לכיוון אחר; ובכל זאת, לא רק שהם קשורים אחד לשני, אלא הם חתיכה אחת. גם כנסת ישראל היא מגורת זהב כולה, אף על פי שיש כל מיני קנים, שלא תמיד הולכים באותו כיוון - זוהי מגורת זהב כולה. המגורה, הכפתורים, הפרחים, כל מה שיש במגורה - הכל הוא יחידה אחת של זהב טהור. כדי לעשות את הצורה של המגורה לא יצקו אותה, אלא עשו אותה בפטיש. בליקוטי תורה הוא מאריך על העניין הזה: זה לא רק עבודה יותר מסובכת, אלא שבאופן הזה גם יוצא שמה שקודם היה החלק למטה, הוא החלק למעלה וכן להפך. את הכל עושים בלי יציקה, ובלי להוסיף דברים ובלי לחבר דברים. הכל דבר אחד. וזה בעצם העניין של כנסת ישראל: היא מגורת זהב כולה, מהתחלה עד הסוף, מירכה עד פריחה, גם הרגליים, גם הפרחים, כולם עשויים מאותה חתיכה בעצמה, מאותו זהב בעצמו. לפעמים חושבים שזה רק רגליים אבל גם הרגליים עשויות מזהב טהור, כמו הפרחים שהם עשויים מזהב טהור.

הסבא ואת הסבתא הלבישו בכיפות, ורקדו אתם... זה חלק מהעניין של חנוכה, שבכל זאת "לא ידח ממנו נידח" - כן רוצה, לא רוצה - בסוף זה מתעורר. הרבי מקוצק היה אומר: "והיה עקב - תשמעון" - בסוף, ב"עקב", יהיה ש"תשמעון". אז למה אתם מתעקשים כל כך הרבה?

לחיים!

מגורת זהב כולה

בהפטרה שאומרים בשבת חנוכה, בזכריה כתוב: "והנה מגורת זהב כולה" - כנסת ישראל היא מגורת זהב כולה; יכול להיות שעל הזהב יכול ליפול אבק. לכולן, ואז לא רואים שזו מגורת זהב. אבל מצחצחים אותה, ואז רואים שהיא מגורת זהב כולה. כתוב שהמגורה נעשית זהב טהור: מהרגליים שלה עד לקצה של הנרות, הכל זהב טהור, והכל הוא חתיכה אחת. כתוב בתורה: "מקשה זהב טהור", זה היה מעשה המגורה. לוקחים פשוט גוש של זהב וממנו עושים מגורה.

אני שמעתי פעם מהרבי בזמן שהייתי אצלו, הוא דיבר על כך שבמגורה יש

רגש הייחוד והקדושה

התפרסם בהמשכים ב'רשפים',
אדר א' וב' תשי"ז, כ"חלק ממאמר"

אחרים לבין התופעה של עזיבת היהדות סתם, ללא עזיבת הלאומיות היהודית יש להדגיש רק נקודה אחת המיוחדת לעמנו: עם ישראל אינו עם ככל העמים, לא רק בהיותו בגולה, גם כאשר היה על אדמתו היה ניצב בין העמים - ולעומתם.

תמיד היה עם מיוחד במינו השונה מכל אומה ולשון. מצב יחוד זה הוא תוצאה מן היעוד היהודי. עם ישראל אינו עם סתם, אלא אומה עם יעוד. היעוד קשור בקשר הדוק לעצם קיומה של האומה. ומכאן יש להבין את ההבדל בין הברירה מן היהדות שהיתה בתנועת ההשכלה לבין זו שבהתבוללות.

הרצון היסודי שבהתבוללות (ולאו דוקא בעמנו, כי אם בכל מקרה של התבוללות לאומית או תרבותית) הנו "אני רוצה להיות הוא". זאת אומרת: השואף להתבוללות רוצה להשמיד כליל את עצמיותו, להרוס אותה עד הסוף, הוא רוצה להיות אחר. היהודי המתבולל עוזב את היהדות לגמרי, והוא רוצה ממש להיות גרמני, אנגלי או אמריקני כבני סביבתו. הוא מקבל את כל התכונות הזרות ונפטר מכל התכונות העצמיות

ראינו שהתהליך היסודי שבתנועת ההשכלה היה תהליך ההתפוררות והרקבון של היהדות המסוגרת שבימים עברו, תהליך זה היה לו כוון ראשי שהוא: מן היהדות הדתית אל הגויות והחילוניות. הרצון המדריך את הכיוון הזה נראה בתחילה כזהה לרצון להתבוללות. הרי גם ההתבוללות פירושה אובדן היהדות, אובדן הצביון היהודי והתקרבות אל הגוים. אולם עיון נוסף מראה שהדמיון הוא רק דמיון חיצוני - מקור תנועת ההשכלה בכללה אינו תנועת ההתבוללות. תנועת ההשכלה היא שהולידה בעצם את הלאומיות היהודית החדשה. רבים מאותם שעזבו את היהדות נעשו לאומיים קנאים ומסרו את נפשם על הרעיונות הלאומיים. רואים אנו, שאין לפנינו התבוללות גמורה - אולם מצד שני מרגישים אנו שבכל זאת יש בתנועת ההשכלה ובלאומיות ובציונות שבתוכה אותה מגמת יסוד לעזוב את היהדות ולהתקרב אל הגוים.

בכדי להבין את ההבדל בין תנועת ההתבוללות שהיא תופעה המצויה לא רק בעמנו אלא גם בהרבה עמים

ובקיצור, הוא נעשה אחר. אולם הרצון היסודי שבתנועת ההשכלה היה שונה לגמרי, היה זה רצון מסוג אחר: "אני רוצה להיות כמוהו". שאיפת ההשכלה לא היתה להפטר מן היהדות מכל וכל, היתה זו שאיפה להיות דומה לגוי אך להשאר בכל זאת יהודי. במילים אחרות: אין כאן בריחה מן הלאומיות ומן העם, זוהי הבריחה מן היחוד.

רצון יסודי זה של הבריחה מן היחוד היהודי (והתפרקות מן היעוד היהודי) היה יסודה של תנועת ההשכלה. מבלי לעמוד לעת עתה על מהותו הפנימית של רצון זה אפשר להגדירו כרגש של "אנטי-יחוד", אמנם אין כאן אלא קריאת שם בלבד, אולם באופן זה אפשר לעקוב אחרי התפתחותו והשתנותו של רגש זה במשך הזמן.

לכאורה נראה שרגש זה הנו רגש חדש למדי וימיו כימיה של תנועת ההשכלה, אולם אם נחפש בדברי ימינו, נוכל לראות את עקבותיו של רגש זה עוד בתקופות קדומות, אמנם הלבוש והביאור לרצון האמיתי-היסודי משתנה, אך לא עצם ההרגשה. אנו פותחים את התנ"ך והנה לפנינו ... "והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים כמשפחות הארצות.." (יחזקאל כ, לב) והרי זה ממש אותו רגש עצמו של הבריחה מן היחוד להיות כגויים וכמשפחות הארצות המופיע גם בזמן החדש. או למשל: "...שימה עלינו מלך לשפטנו ככל הגויים" (שמואל א ח, ה). מובן גם מדוע רע היה הדבר בעיני שמואל. זו היתה

התגלות של אותו רגש נגד-יחודי אשר אם כי מבחינה חיצונית התבטא בבקשה למנות מלך לעם, היה ביסודו הרגש של אנטי-היעוד. "ויאמר ה' אל שמואל: שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך, כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלך עליהם" (שם). בתשובה קצרה זו מבוטאת לא רק ההבנה של מהות בקשת המלך, אלא הדגשת הצד האנטי דתי שברגש זה. הרגש הנגד-יחודי אינו חייב להיות מכוון מיסודו דוקא נגד הדת (כמו בדוגמה של שמואל וכן בראשית תנועת ההשכלה שעדיין לא היתה מנותקת מן היהדות). אולם במוקדם או מאוחר חייב להתגלות שרגש אנטי-יחודי זה הינו במהותו ועצמותו רגש אנטי-דתי.

בניגוד לרגש האנטי-יעודי והאנטי-יחודי, קיים עוד מראשית האומה, רגש מנוגד השואף דוקא ליעוד וליחוד. בתורה מבטא רגש זה פעמים רבות. אולי האופיינית ביותר היא הבקשה המפורשת ליחוד "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה" (שמות לג, טז).

אף הרגש היחודי הוא רגש יסודי בעם, אלא שהוא כרוך תמיד ברגש המנוגד האנטי-יחודי והאנטי-יעודי. ניגוד מתמיד קיים בנפש האומה בין שני רגשות אלה; מצד אחד "ונפלינו" ומצד שני "ככל הגויים". במרוצת ההיסטוריה הישראלית גבר רגש היעוד. אולם, מתוך צירופן של סיבות שונות התגבר הרגש האנטי-יחודי והוא שהביא ליצירתה של תנועת ההשכלה.

כל זה אמור בשעה שאנו דנים באומה כולה כגוף אחד, וייתכן שאפשר להסתפק בהגדרה הכוללת והבלתי מספקת של "רגש אנטי-יחודי", אולם אם נרצה למצוא את המקור לרגש זה בנפשו של הפרט יהא עלינו למצוא מהו בעצם הצד החיובי של הרגשה שלילית זו? הנוח ביותר - לנתח ולחקור במהותו של רגש זה כפי שהובע בספר שמואל, אשר בו מנוסחים הרעיונות התמציתיים של שני הרגשות: רגשי היחוד והאנטי-יחוד.

העם רוצה במלך. מדוע? - לכאורה נראה שהעם אינו מרוצה מן המשטר הקיים, הגרוע, ורוצה צורה אחרת ומשופרת של ממשל. גם שמואל סבור כך בראשונה ועל כן מדבר הוא על כל הצדדים שבמשטר המלוכה ועל הליקויים שבצורת הממשל הזו, אולם הדבר אינו מרתיע כלל את העם.

ואכן, אם מעיינים בדבר רואים שבאמת (להבדיל מן התלונות החיצוניות המטעות) אין העם בלתי מרוצה משמואל, או מדרך ההנהגה שלו. "שימה עלינו מלך לשפטנו ככל הגויים"; העיקר בבקשה זו אינו המלך אלא ככל הגויים. ושאיפה זו להיות ככל הגויים היינו מבטאים היום במילים אחרות: נורמליות. העם נמצא בזמנו של שמואל ולפניו במצב אי-נורמלי להלכה ולמעשה; ה' הוא המלך, כל המאורעות אינם מתנהלים בדרך הטבע, אלא בדרך על-טבעית. אולם העם אינו רוצה בכך, העם אינו רוצה בנסים ובתשועות גדולות שלא כדרך הטבע. הוא רוצה במלך אנושי, ובממשל נורמלי, כמו בכל הגויים. העם

מקבל על עצמו את המגרעות ההכרחיות שבצורת משטר זו, כי רצונו אינו שיפור המצב החצוני אלא השתחררות מן העל-נורמליות שבקיומו של עם נבחר ומיועד. וזוהי משמעותם של דברי ה' אל שמואל: "לא אותך כי אותי מאסו ממלך עליהם". כי בתוך השאיפה החיצונית לממשל טבעי טמונה כמובן גם השאיפה להפטר מן השלטון העל-טבעי של המלך העליון.

אותן התופעות וההרגשות עצמן נראות גם בראשיתה של תקופת ההשכלה. המשכילים הראשונים לא בחרו בהשכלה מתוך רדיפה אחר יתרונות חיצוניים-חומריים. חייהם של המשכילים לא היו נוחים כלל באותם הימים, בנידוי מן החברה היהודית ובחוסר תמיכה מאיזה שהוא צד. מאידך אין גם ההתקפות המשכיליות על היהדות של אז מוצדקות ברובן. כיום נראות ההתקפות הללו מגוחכות, ולעתים לא ישרות. הצורה בה התבוננו אותם משכילים ביהדות היתה בלי ספק מסולפת, הן ההתקפות על ההלכה, והן למשל הזלזול במאור שביהדות (או בחסידות כולה). אולם לאמיתו של דבר לא באו אנשים להשכלה מתוך הכרת החסרונות שביהדות, אלא מתוך הרצון לייצב את פני הדברים בדרך נורמלית, להוציא את העם ממצבו הבלתי טבעי או העל-נורמלי.

שאיפה זו בוטאה פעמים רבות במפורש, וכתוצאה ממנה אפשר לראות את הלאומיות המודרנית והציונות. תנועות אלו היו במפורש מונעות על ידי הרצון לחסל את אי הנורמליות היהודית

החיצונית בתור עם חסר ארץ. אולם יחד עם זה קיימת היתה השאיפה להפטר מן היחוד היהודי בכללו, על ידי עזיבת היעוד. עם ישראל בגולה נזקק לדת שתקיים אותו ותאחד אותו. עם ישראל בארצו לא יצטרך לה עוד. הוא יוכל להיות עם בריא טבעי ללא תסביכים, ללא "אתה בחרתנו" וללא רדיפות מבחוץ, או בקצור "ככל הגויים".

***

נמצא איפוא שלרגש האנטי-יחודי יש בעצם שתי צורות. הצורה השלילית - השאיפה נגד היחוד והיעוד, והצורה הפנימית החיובית - הרצון לנורמליות.

כאשר נעביר את הרגשות הללו - שהם רגשות לאומיים כלליים - אל ההרגשות המקבילות בנפש הפרט, אנו רואים מצד אחד את הרגש האנטי-יעודי שאינו אלא הצורה שבה לובשת בכלל האומה השאיפה הפרטית אל הטבע והנורמליות ומאידך ברגש האחר המכוון את האומה אל היעוד והיחוד, אשר הינו בנפש הפרט השאיפה אל העל-טבעי והעל-נורמלי.

השאיפה לנורמלי אינה בשום פנים שאיפה לרע או רצון לא דתי וכו'. רגש זה הוא הבטוי של הצד הטבעי הפשוט בנפשו של אדם. רגש זה הוא הנמשך אל החולין והטבע. רגש זה אינו תאוה לאכילה ושתייה. רגש זה אינו רצון לרע. זהו אותן רגש שאינו רוצה בנסים, כי אינו יכול לסמוך עליהם. הוא רוצה את הבטחון (לכאורה) של הטבע לעומת הרפיפות

של סדר ההנהגה וחיים שבקדושה. זהו רגש שאינו מבין את ההתעלות על הגבלות וחסימות. זוהי ההרגשה, החפץ ואולי גם התשוקה אל היציבות הקבועה של הטבע שאינה תלויה כלל באדם ובנפשו. זוהי השאיפה לקיום עצמאי שאינו תלוי בשום גורם - אפילו בה'. יתר על כן; רגש זה יש לו עוד צורות מיוחדות; זהו אותו רגש יסודי המוביל להנאה מיופי, מדע, אמנות, במובנם הטהור, בלי שים לב לערכם. זהו רגש הנראה מתון, נורמלי ואובייקטיבי, לעומת הרצון בעל-נורמלי, הרצון הסוער, המוזר והסובייקטיבי.

מהו אותו רצון בעל-טבע? - רגש זה הוא בלי ספק נכלל בשטח הדת, אולם אינו דומה כלל למה שקוראים כרגיל רגש דתי, אלא רגש עצמאי ויסודי שאפשר לקרוא לו בשם "הרגש הקדושתני". קיים הבדל, ואולי גם נגוד, בין רגש זה והרגש הדתי המקובל. הרגש הדתי הוא היחס שיש לו לאדם אל הדת, הן יחסו אל אלקים, והן יחסו אל מצוות הדת המעשיות. יחס זה של אמונה, קיום המצוות, וחובה מסוימת להן, הוא מה שנקרא כרגיל רגש דתי. זהו רגש מטושטש מאוד שאין לו כל צורך להגדרות חריפות ומדויקות, להפך, רגש דתי סתם רק נפגע מחקירה ודרישה, ומכל סוג של מחשבה ברורה. הרגש הסטטי של קבלת עול מלכות שמים ברצון או בחיבה, רגש חיובי לדת בכלל, הוא שנקרא רגש דתי.

הרגש הקדושתני לעומת זאת, אף כי הוא הנו יחס אל הדת, הנו מסוג אחר לגמרי. הרגש הקדושתני הוא לא סתם רגש

דתי, זהו רגש המתח הדתי. זהו הרצון להתקרב אל הקדושה - להיות קדוש. ובקדושה יש בעצם שני מובנים הקשורים ודבוקים זה בזה. מצד אחד קדוש מובנו עצם היות הדבר קשור לאלוקות. מצד שני קדוש פירושו נבדל - דבר המופרש מן העולם, דבר המתעלה על הטבע והחולין. הרגש הקדושתו הוא השאיפה הסוערת-חיובית אל האלוהי, אל הקדוש. רגש זה הוא רגש ההתעלות מעל העולם, רגש המביא בצד מסוים לזלזול בעולם כולו משום שהעולם נראה כאפסי וחסר ערך מול האור האלוהי.

הרגש הקדושתו נזקק מטבעו לבהירות: המתח הדתי צריך להיות בכוון מסוים הנבנה על ידי הבנה נכונה וברורה. בכדי להאמין סתם, אין צורך במושא ברור, אבל לרגש חיובי-פעיל יש צורך בבהירות ובתשובות לשאלות, בקביעה ברורה והחלטית של הדברים. בכדי להאמין בה' אין צורך לדעת מאומה, אולם לשם אהבתו ויראתו, ובכדי להרגיש צמאון אליו, חייבים לדעת את מי אוהבים, ממי יראים ולמי צמאים. בשביל קיום המצוות גרידא אין צורך לדעת מהי התורה, בשביל רגש עמוק למצוות ובשביל אהבת התורה חייבים לדעת זאת.

הרגש הקדושתו הנו רגש עצמי וטבעי בכל אדם. זהו הרגש הקורא להתעלות מעל המכשולים של הזמן והמקום, הרגש הקורא לכל אדם ללכת לקראת אלקיו. זהו הרגש המניע את האדם לעזוב עולם ומלואו על כל הצדדים המושכים שבו למען האידאל הקדוש, למען האלקים.

קיים כמובן נגוד יסודי וטבעי בין שני הרגשות, בין הרגש הקדושתו השואף אל מעל לטבע, לבין הרגש הנורמלי השואף אל החיים הטבעיים. הנגוד הזה שבנפש הפרט מתבטא אף בחיים הלאומיים בנגוד שבין הרגש אל היחוד והיעוד לבין הרגש המנוגד לו.

ברור שכרגיל הן בפרט והן באומה לא היתה מלחמה מתמדת בין שני הרגשות, אלא שררה מעין פשרה שבשווי משקל, מצב שלא היה בו רגש הקדושה הבווער, גם לא גלוי של השאיפה אל החולין וההתפרקות מן היעוד, מצב אשר אמנם אינו מספק את רגשות הקדושה, ואף לא את השאיפה לחולין, ועצם היה זה המצב בו שלט הרגש ה"דתי" בפרט ובעם.

אולם מאחר שמצב זה אינו קבוע אלא רק פשרה - שאינה משנה מאומה בפנימיות הדברים - הרי בכל עת שנתערער שווי המשקל הנפשי אם על ידי שנויים בעולם הגשמי או הרוחני, הרי הביא הדבר תמיד לסכסוכים חריפים בפרט ובכלל בין שני הרגשות, ולהתרחשויות-משבריות מרחיקות לכת, אשר נבעו מתוך איבוד שיווי המשקל.

עד לתקופה האחרונה הסתיימו סכסוכים אלה תמיד בתוצאה אחת (אם כי לא בצורה אחת): בנצחונה של היהדות. רגש הקדושה נשאר הרגש היהודי ששלט וכוון את חייו של האדם מישראל.

עיון בצדדים השונים של התרחשויות אלה - במשברים וגורמיהם כמו

בהתגברות על משברי היהדות - יוכל להראות לנו דרך לפתרון דתי-חיובי אף למצב משבר היהדות של ימינו, אשר הינו ללא ספק יוצא מכלל כל ההתרחשויות הדומות, הן בהיקפו והן בעמקו.

כרגיל, בחיי הפרט נמצאים שני הרגשות - רגש הקדושה ורגש החולין - במצב של שיווימשקל, וכפילות קיומם אינה מורגשת לעומקה ולעתים אף אינה מודעת כלל, גלויה של כפילות זו הוא הצעד הראשון בדרך להתפוררות אפשרית. גלוי זה נודע בראשונה ובעוצמה יתרה באנשים בעלי הרגשת קדושה עמוקה ודרגת הבנה גבוהה (המדובר כאן הוא בפרטים בהם מתחילות התרחשויות המשבר, בימינו כמובן שונה המצב מבחינות רבות). לעתים עקב עוררות קדושה מיוחדת מתחילים אנשים אלה להבין את כפילות חייהם הרוחניים, כפילות שמקודם לא הורגשה כלל.

ידיעת הכפילות גורמת אחר-כך - עם התגברותה והתעמקותה - להרגשה של קריעות ומאבק גלוי בין הרגשות המנוגדים. מאבק זה נגמר לפעמים בהכרעה אל צד הקדושה, הכרעה המביאה לחיי פרישות והתרחקות גמורה מן החולין. אולם אין להתפלא על העובדה שברוב המקרים מנצח רגש החולין, כי לאחר הכל רגש זה אינו מושרש באדם מתחילתו, רגש זה מלווה תמיד את חייו.

מלבד זאת יש להבין כי שני הרגשות הללו אינם רגשות מיוחדים-בודדים המרוכזים אך בנקודה אחת. שני אלה הינם באמת

"צורות" של רגשות שונים ומסובכים המאוגדים יחד ופועלים בכיוון משותף. גם הרגש החילוני וגם הרגש הקדושה מכילים חלקים רבים ותחומיהם נוגעים זה בזה, הן בגשמיות והן ברוחניות, אלא שהניגוד הרוחני הינו חריף יותר, ברור יותר ומכאיב יותר. שני רגשות אלו הנם, איפוא, שני עולמות שלמים המלאים קסמים ופלאים.

הדרך האחת של קריעות המובילה למשבר היא דרך ההתעלות שנפסקה. אולם יש גם דרך אחרת: האדם מתבונן בעולם החולין ומגלה שהתמונה שהיתה בידו מעולם זה, לא היתה נכונה, ושאותו עולם הוא עולם בפני עצמו - עולם נוח, נעים ושלם. במילים אחרות: העולם הזה אינו דוקא עולם של אכילה ושתייה וגשמיות, אלא יש בתוך העולם הזה גם חלק של התעלות ורוחניות משלו.

בתחילה אין עולם החולין מתנגד לדת (כי מבחינת עצם מהותו אין עולם זה אנטי דתי אלא רק לא דתי). אולם לאחר מכן באה התגברות רגשות החולין הגורמים לקריעות ולמלחמה פנימית, אשר גם בה יכולה להיות התוצאה - אם התגברות הקדושה, או, מה שמצוי יותר, התגברות החולין - בחיי נפשו של הפרט.

ישנם, אפוא, שתי דרכים מקבילות למשבר דתי: הדרך האחת היא המלחמה בין ההרגשה הדתית-קדושתית הגואה לבין רגש החולין, והדרך השנייה, מלחמת עולם החולין כעולם שלם ומוגמר - בעולם הקדושה. וכשם שמופיעים

זרה של ממש.

צורה אחרת של המשבר הדתי באה כאשר העולם החילוני עולה ומשתנה, המדע או הפילוסופיה העולמית גדלים ונעשים יפים יותר ושלמים יותר, ומקבלים אף הם אופי של עולם שלם ויפה לעצמם. המדע מתפתח ונראה כמסוגל לענות על כל השאלות השונות, ולפתור את כל חידות העולם ופלאיו.

משברים מסוג זה ארעו בכל פעם שהיהדות נפגשה עם תרבות אחרת שהיתה מפותחת לא רק כתרבות חומרית, אלא שהיה לה אף עולם רוחני מלא. לדוגמה, העובדה שהיתה תנועה גדולה של התיוונות, והשפעת הרוח היוונית בזמן שלטונם של היוונים, אולם לא היתה שום תנועה מקבילה של התקרבות אל הרומיים בזמן שלטונם שלהם. עדים אנו להשפעה עצומה של רוח יון על כל גילוייה ביהדות - מבחינה גשמית ורוחנית. השפעה זו התבטאה בתנועת ההתיוונות עצמה, בקריאת שמות יוונים (מאנטיגנוס איש סוכו עד לאחרוני התנאים והאמוראים), בהכנסת מספר עצום של מילים יווניות לכל תחומי החיים, ובתופעה החשובה לענייננו - משבר דתי רב-ממדים.

לעומת זאת לא היתה כמעט השפעה רומאית בתחומים אלה. הסיבה להבדל היתה שיוון הביאה לא רק כבוש חומרי, אלא עולם שלם משלה, ועל כך באה ההתגברות של רגשי החולין הכבושים - וממילא המשבר. אולם הרומאים הביאו

משברים אלה בפרט, כן מופיעים הם אף בחיי כלל האומה ואף שם מאותן סיבות.

קיימת גם באומה דרך משבר אחת שמקורה בעליה גדולה של רגש הקדושה, או יותר נכון: בהפסקה של הרגשת קדושה. כל עוד ממלא רגש הקדושה את הלב והחיים החיצוניים נכנעים למורות של רגש זה, מתנהל הכל כשורה. אולם כאשר נפסק רגש הקדושה מבפנים בעוד הדרישות החיצוניות שבאו מחמת רגש זה עודן קיימות, אזי מתגלה כריאקציה אותו רגש חולין סמוי, המחכה כל הזמן להתפרצות. בזמן כזה באה נסיגה כללית מאותה התקדמות קדושתית אל החיים הרגילים, נסיגה המגיעה לעתים קרובות לידי ניגוד לכל קדושה ודת.

דוגמה ראשונה לצורת משבר זאת, אפשר לראות כבר בתחילת ההיסטוריה שלנו. כעת, "מעשה העגל" הריהו דוגמה טיפוסית למשבר דתי שבא בגלל רגש קדושה שנפסק; אחרי ההתעלות הכבירה של מעמד הר סיני ובאין מי שידריך את העם בירידה ההכרחית מן ההתלהבות שבקדושה - באה התרוקנות הרגש הקדושה מתוכו, ועל-כן באה הריאקציה - מעשה העגל. מעשה העגל אינו עזיבת האמונה בה' (לכל הפחות - בהשקפתם של עושי העגל) אלא קירובה אל המושגים הדתיים הקודמים והנוחים. משום כך מקבל העגל את האופי המשונה שאינו אמונה בה' ולא כפירה בו, אלא "אלה אלהיך אשר העלוך". ברור שאחר כך מביאה עבודת העגל בצורתה זו, אל הירידה העמוקה יותר - אל עבודה

העוצמה הנדירה של משבר זה והיקפו הגדול, ויחד עם זה אזלת יד של מנהיגי הדור גרמו שהמשבר ילך ויגדל הן בעומקו והן בהיקפו, וכך קרה שמשבר זה אף כי גורמיו הראשוניים כבר נתמעטו ונחלשו במידה רבה, עדין ממשיך לפעול את פעולותיו - בכוח ההתמדה של מחשבות ומעשים שיצרו את תהליך ההרס ביהדות.

בכל אופן ברור, שכל עוד לא יסולקו גורמי המשבר לא תהיה כל אפשרות לעצור בעד תהליך התפוררות היהדות (על כל צורותיו) ותהליך זה ימשך ללא מעצור. אכן אותם הגורמים הראשוניים נחלשו כבר במשך הזמן אך זוהי חולשת המנצח, החולשה שמקורה בכך שאין כבר למעשה מלחמה בין רגש הקדושה והחולין, מאחר שרגש הקדושה ירד כל כך עד שאין בו כבר חשיבות כדי להוות משקל שכנגד לרגש החולין - הנראה טבעי ויסודי. ברור איפוא שכל עוד לא ינוצחו גורמיו הראשוניים של המשבר הדתי (שהוא המשבר ברגשות היחוד והקדושה) ימשך משבר זה הלאה.

את הדרכים לביצוע הדבר, יש ללמוד מן העבר - מן הדרך בה הלכו בדורות הקודמים בטפול במשברים דומים. המשברים שבעבר לא נסתיימו באופן אחד. להפך, אפשר לראות רבגוניות בגורמים שהביאו לסיום אותם משברים, אולם לכשנדקדק בדברים, נראה שאפשר לחלק את האמצעים בעזרתם נלחמו במשברים אלה לשתי דרכים ראשיות המקבילות במידה רבה לשתי

רק עליונות חומרית-טכנית ועל כן לא הביאה נוכחותם לכל השפעה רוחנית-דתית. כתוצאה מראית עולם חולין מושלם, באה לראשונה שאין העולמות מחולקים - העולם הזה לצרכי הגוף, והעולם הבא לצרכי הנפש, אלא שיש כפילות בין העולמות, וכפילות זו מובילה אל הקריעות הנפשית, ולבסוף אל הבחירה בין שני הרגשות, והבחירה נוטה כרגיל אל צד החולין.

בדרך כלל מתארעים משברים או סיכויים למשברים (כי לא תמיד יוצא המשבר מן הכח אל הפועל, כי במקרים מסוימים נמצא הפתרון לבעיות עוד לפני שהתגלה המשבר) מסוג זה לעתים קרובות למדי - וההתגברות עליהם היתה אף היא חלק מצוי מן ההיסטוריה היהודית הפנימית-רוחנית.

אפשר מבחינה מסוימת לראות את סכנתו הגדולה ואופיו המיוחד של המשבר האחרון הנמשך עד דורנו בכך שהינו מצד תוכנו הפנימי, צירוף נדיר והרסני של שתי צורות משבר. מצד אחד, ההפסקה הזמנית-העונתית של רגשות הקדושה הלאומיים (הפסקה המצויה למדי כשלעצמה) אשר הגיעו לדרגה גבוהה ביותר אחרי התפשטותה של החסידות ואשר שקעו יחד עם שקיעתה. מצד שני בא המשבר עם ההתפתחות העצומה של המדע ועולם החולין בכללו. צרף זה גרם שהמשבר נגע בכל שכבות החברה היהודית, הרס והשמיד את רגשות הקדושה בין במעולים בין בנחותים.

הצורות בהן מתגלה המשבר.

אכן, יש לציין שלא תמיד נבחרה דרך הפתרון שלכאורה היתה מתאימה דוקא לסוג מסוים של משבר, לפתרון בעיות אותו דור. אולם, מאחר שהן דרכי המשבר והן צורות הפתרון אינם אלא משבר אחד שפתרון אחד לו - לא היתה חשיבות מרובה לדרכים הצדדיות.

הדרך האחת היא בהגברת המתח הקדושת-דתי לדרגה גבוהה כל-כך אשר בה מתאפס הרגש החלוני או שהוא "מתבטל במציאות" - זהו בעצם המשך התהליך של התגברות הקדושה, כי מאחר שהתעלות הקדושה הנפסקת באמצעה גורמת למשבר דתי, הרי הגברת ההתעלות לדרגה גבוהה יותר מאשר קודם היא הדרך להתגברות על המשבר הזה. דרך זו הופעלה פעמים רבות בדברי ימינו, למעשה פירוש הדבר הוא שלעומת הירידה במתח הדתי מעלים אותו שוב מתוך התעוררות חזקה נוספת, כך שהירידה הקודמת היא רק "הפסקת נופש" בין שתי תקופות של התעלות, "ירידה צורך עליה" בלבד.

דרך זו פותרת את המשבר מבפנים, מאחר שהיא מסלקת את גורמיו היסודיים. המשבר מתחיל תמיד בהרגשת השוויון בין הקדושה והחולין ובהכרה ששניהם חשובים במידה שווה (והכרה זו נוצרת כאמור אם מתוך ירידת הקדושה, ואם מתוך עליית החולין). אולם כאשר מתעלה רגש הקדושה, וגדל בעומק, בהיקף ובעוצמה, אזי מתברר

שנית לאדם בצורה בהירה שדוקא רגש זה הוא הרגש היסודי שצריך לכוון את חייו.

התעוררות כזו של קדושה לאחר משבר ומבוכה, הנה דבר מצוי מאוד בחייו של אדם בפרט, וכמו כן גם בדברי ימינו: אף מעשה העגל נגמר בצורה כזו: שוב עליה אל הר סיני והפעם גם התעלות יציבה וקבועה יותר- בניית המשכן והשראת השכינה בישראל, וכן גם ההתעוררות הדתית של ימי עזרא ונחמיה. כתשובה לירידה הדתית, ולרצון להתקרב אל הגויים (אז גם בנטיה להתבוללות בגויים, הרגש האנטי יחודי יכול להתבטא בלי ספק גם בדרך של שלילת העצמיות עד סופה - בדרך ההתבוללות), באה ההתעוררות הדתית הגדולה של עזרא ונחמיה. הצעד שנעשה כדי להתעלות היה אופייני מאוד: התבדלות מן הגויים, ואפילו מן השומרונים. זאת אומרת, שרגש הקדושה מתבטא - כמו תמיד - הן בהתקרבות אל ה' והן בהתבדלות ובפרישות מן העולם.

כמו כן דומה היתה - מכמה צדדים - גם עליית החסידות, לאחר הירידה והמשבר הרוחני שבאו עם נפילת ההתעוררות של המשיחיות השבתאית. דרך זו היא אמנם דרך בטוחה מאד, אך היא זמנית, וקיומה תלוי במתח הדתי שאינו יכול להימשך בקנה-מדה היסטורי. אכן, כל עוד קיים מתח זה נשאר המצב כתקונו, אך כאשר נעלם המתח הזה לאחר זמן מסוים, הרי נוצר בהכרח שוב משבר חדש ולא תמיד מצויים האנשים והכוחות המתאימים

שיוכלו להחזיר את רגשות הקדושה לעיצומם ואף להעלאתם העלאה נוספת.

הדרך השניה בעזרתה התגברו על משברי הדתיות, היא שונה לגמרי. אם הדרך הראשונה מגבירה את ההבדלים בין הקודש והחולין, כדי שיהיה יתרון רגשי לצד הקדושה, הרי הדרך השניה פועלת להפך, בטשטוש ההבדלים אולם טשטוש ההבדלים אינו נעשה בדרך של פשרה, אלא בדרך הסינטיזה, זאת אומרת: חלק מסוים שהיה שייך (או בעצם נכון יותר: נחשב לשייך) לשטחי החולין מתאחד הפעם עם הקדושה. גם פה כבדרך הראשונה, נוצרת הכרה בגדולתו של הכוון הקדושת. אך בעוד שבדרך הראשונה מודגש ההבדל בעצמות ובעומק הרגש לטובת רגש הקדושה, הרי בדרך השניה, על-ידי תוספת שטח חדש לקדושה, באה הרגשת ההבדל השכלית בין עולם הקדושה ועולם החולין, ושוב לטובת עולם הקדושה.

הדרך הראשונה היא הפעלת כוחות אי-ראציונליים עצומים המראים את אפסות עולם החולין ויהא גדול ככל אשר יהא, על ידי כך משמיטים את הקרקע מתחת לכל השוואה שכלית. ואילו הדרך השניה, מראה שאף עולם החולין שייך לצד הקדושה, והפעם השכל הוא המבטל את הסכסוך הרגשי.

אחת הדוגמאות לדרך הפתרון השניה, היא התגובה לבקשת העם בימי שמואל למלך. בקשה זו הינה בקשה שביסודה הרגש האנטי-יחודי של "ככל הגויים".

אולם התגובה כאן אינה בדרך של הפעלת כח עליון המראה על אפסות עולם החולין לעומת גדלות ה' (אף כי גם זה לא חסר שם: במופת של ירידת הגשם בזמן הקיץ, המוכיח לעם את חוסר האמונה ואת השאיפה לברוח ממלכות ה' אשר היתה בבקשתם למנות עליהם מלך). התגובה היא בדרך של השלמה עם רצון העם אולם על ידי הכנסת תוכן דתי בתוך המבנה החילוני של המלכות. המלך כבר אינו נטע זר שבא רק מתוך בקשת העם ומתוך שאיפות אנטי-יחודיות, הדבר הפך להיות נושא דתי עצמאי: "מלכות בית דוד", הנושא של שאיפות דתיות, השבועה האלוקית להמשכת המלכות הזו והגעגועים הדתיים אליה שהתבטאו בציפייה אל "מלך המשיח". כל זה מראה על ההתערות של מושג שאינו לכאורה דתי מעיקרו ובכניסתו אל תוך היהדות ואל עצם היחוד היהודי.

שתי דרכי הפתרון חזרו ונשנו פעמים אחדות בדברי ימינו ומהן אפשר ללמוד על דרך לעתיד, אפשר כתוצאה מנסיון העבר לראות הוראה ליצורה בה יש לפתור את הבעיות שבימינו: אם המשבר האחרון נוצר בגלל התמזגות של שני גלי משבר - משבר הפסקת ההתעלות ומשבר עליית החילוניות - הרי שהדרך להתגברות על משבר זה היא באיחודן של שתי דרכי הפתרון: בהתעלות קדושתית מחודשת יחד עם כיבוש שטחי חולין נוספים אל צד הקדושה.

יהי אור: האור כבריאה ראשונה

הרצאה בכנס של 'קרן עדי', תשס"ג, התפרסמה בספר 'אורים'

האור הוא הבריאה הראשונה מתוך התהו ובהו. ואולם כבריאה ראשונה יש בו, באור, משהו מוזר ומפתיע, משום שאור זה משולל, לכאורה, מכל חומר ומהות הנושאים אותו. אחד הדברים הבולטים, שאולי שמתם לב אליהם כשהייתם ילדים הקוראים את ספר בראשית לראשונה, הוא - שהשמש והירח והכוכבים נבראו רק ביום הרביעי, ואילו האור נברא ביום הראשון.

מהו האור הזה? מהו הנושא, החומר שלו? מאיפה הוא בא? השאלה הזו היא אולי השאלה העקרונית ביותר בהבנתו של אור זה, ואני מקווה שמישהו ידון בה גם בצורה מדעית. שכן מופיע כאן אור בלי מאור, אור כשלעצמו. זוהי אמנם מהות ראשונה, אבל זה אור לא מוגדר, לא ברור ולא ממוקד במקור מסוים.

יש צד עקרוני נוסף בדבר האור של היום הראשון: את מה מאיר אור זה? במובן אחד, האור הזה הוא אור שאיננו מאיר. הוא איננו משמש את הקדוש ברוך הוא - שהרי ה' אינו צריך לפנסים. הוא אינו משמש את בני האדם - משום שבני האדם אינם קיימים עדיין. הוא אינו משמש אפילו את הצמחים - משום שגם הם אינם קיימים. ובעצם, הוא אינו משמש לכל תועלת. אור זה קיים לעצמו, בלי מקור ובלי כיוון; הוא אינו נובע ממוקד חומרי ואינו משמש לכל מטרה.

כדי להבין מעט את הדבר יש לעבור לספר משלי. אחד הקטעים הבודדים בספר זה שבו יש יותר מכמה פסוקים מבודדים הצמודים זה לזה הוא בסוף פרק ח' וראשית פרק ט', ושם יש תיאור של הבריאה ושל התורה כבריאה ראשונית. בתיאור הזה לא מופיע האור, אלא מופיעה שם החוכמה, התורה, ויש שם נאום של החכמה שבו היא אומרת: "ואהיה אצלו אמון, ואהיה אצלו שעשועים". ובהמשך: "משחקת לפניו בכל עת ... ושעשועי את בני אדם". הביטוי הזה אינו רגיל, ובוודאי אינו מוכר. שהרי כאן מדובר בתורה לא

ברצינותה התהומית, אלא בדרך שונה לגמרי: התורה כמשחק, כשעשוע. יש בכך לא רק מושג אחר, אלא רמז לתפיסה שונה של התורה, ודווקא של התורה במצבה הראשוני, טרם היותה תוכנית העולם, טרם היותה חוק לישראל. בראשיתה, התורה היא השעשוע, העונג העצמי של מהותה, והיא מה שנקרא בספרי הקבלה "שעשוע המלך בעצמותו", המשחק הראשון.

היחס הזה של תורה ואורה של תורה הוא יחס קרוב וצמוד. פסוקים אלה, המדברים על הדברים שלפני היות עולם, או בראשית היות עולם, מאירים גם את הנושא שלנו. הקדוש ברוך הוא בורא את האור לפני כל הבריות, בריאה ראשונה, הוא יוצר את האור כבריאה שאין לה שימוש, שאין לה מטרה, שעומדת לעצמה בשביל עצמה, שאינה אלא השעשוע שלו, של הקדוש ברוך הוא. ובתחילה האור גם נברא בלי נושא, בלי חומר; האור כמהות.

המשפט הראשון בפרשת היצירה, הרבה לפני הדברים האחרים, הוא "וירא אלוקים את האור כי טוב". אותו ביטוי, בצורה אחרת, באופן אחר ובכיוון אחר מופיע בספר קהלת (יא,ז): "ומתוק האור וטוב לעינים". הצירוף הזה של טעם ואור הוא ביטוי המצרף שני חושים ביחד. אפשר למצוא צירופים כאלה של חושים אצל פְּרוֹפֶט; לא היינו מצפים למצוא דבר כזה בספר קהלת - והנה נאמר כי האור הראשון של הבריאה הוא אור טוב.

את האור אנחנו מכירים לא רק כמופע פיסי אלא גם כמופע תועלתני, במה שהוא מאפשר לנו לראות וגם במובן זה שהוא יוצר דברים, מצמיח צמחים, נותן חיים. אבל בראשית הבריאה נמצא אור לעצמו; זה אור טוב, והוא מוגדר רק כאור מתוק. כאן מופלה האור כהוויה נבדלת, מהות לעצמה, המבטאה את כל מהלך הבריאה, את עצם מהותו של הכוח היוצר. הוא מסמל ומגלה את מהות היצירה העליונה כדבר שאינו קשור ותלוי בשום עניין אחר אלא רק ברצון, בתשוקה האלוקית ליצור עולם שראשיתו אור. הקדוש ברוך הוא יוצר אור בעולם, והאור הזה הוא בריאה ראשונה. ולאחר שהוא נברא מתחיל האור הזה להתעצם מתוכו ולגלות את הטמון בו, את הפוטנציאל החבוי בו.

אם נקרא שנית את הכתוב בספר בראשית: "וירא אלוקים את האור כי טוב", נראה שרק אחרי שה' בורא אור, והאור מגלה משהו מתוך עצמו, הוא מגלה לא רק שהוא קיים, אלא גם שהוא טוב. הוא נברא בתור אור, אבל הוא טומן בתוכו מהות ראשונית של חיים ששייכת לעניין של האור. בוודאי עוד ידובר פה על היחס בין דפרסיה וחושך, שהוא כיום עניין מובחן וידוע. מתברר שגם בשבילנו, בני האדם, האור הוא טוב. אנו מגיבים לאור באופן מסוים וברור, והעדר אור

יוצר בתוכנו לא רק חשכה חיצונית אלא גם חשכה פנימית. כלומר: בין שהאור הוא שימושי או שאינו שימושי, הרי הוא משהו שאנו זורמים לקראתו, הולכים אליו, נמשכים אל עצם "האור כי טוב".

זאת ועוד: בפרשת הבריאה נאמר לא רק שהאור נברא, אלא שהקדוש ברוך הוא הבדיל בין האור והחושך. מה היא ההבדלה בין האור ובין החושך? האם האור אינו מובחן כשלעצמו מן החושך? מסתבר שלא. שהרי אור יכול להיות, למשל, גם בערפל; יש ערפל, יש אורות מעומעמים, יש אורות מעורבים. הבדלת האור היא אפוא דבר, היא מעשה מסוים - יצירתו של אור בהיר, בלתי מעומעם ובלתי מעורב. ההבדלה וגם ההבחנה של האור אל מול החושך אינה הבחנה פשוטה בין טוב ורע, אלא היא הבחנה בין שתי מהויות. המהות האחת היא האור, דהיינו: היצירה הראשונה שיש בה היגד חיובי שהוא אמירה מסוימת; ואילו החושך עדיין קשור לתוהו ומבטא אותו. לפיכך המאבק בין אור וחושך אינו מאבק בין יש ואין, אלא מאבק בין הדבר הנוצר, הגדל, המובחן והמוגדר לבין התוהו. ורק אחרי זה יוצאים אורות אחרים, אורות נוספים.

בספרי הקבלה מדובר על כך ששבעת ימי בראשית הם שבעה אורות; כל יום משבעת הימים הוא אור אחר, מיוחד לעצמו, ויש לו צבע אחר. מהו הצבע של האור הבסיסי, האור שממנו נברא האור הפרטי של היום הראשון? איני יודע אם האמנים פה ינסו לתאר את אור שבעת הימים שנזכר שוב בספר ישעיהו: איזה מין אור הוא זה - אור שאינו אור של שמש ולא אור של ירח, אלא אור סתם? האם הוא כולל את כל הצבעים? האם הוא אור אולטרה סגול, אינפרה אדום, אור של קרן רנטגן? מכל מקום האור הראשוני, ההתחלתי הזה הוא יצירה של דבר מסוים. עם בריאתו מתחיל עניין של סדר, של חיוב, של יציאה מן התוהו, מן האי-סדר. בלשון פסיקלית הייתי אומר שיצירת האור היא הצעד הראשון שעושה הקדוש ברוך הוא נגד האנטרופיה. הוא לא ביטל אותה לגמרי, אבל הוא פועל ומפעיל דברים; ופתאום מתוך התערובת, מתוך הבלבול, מתוך הכאוס, נוצר דבר שהולך וגדל, ומכאן הוא וממשיך ללכת ולגדול.

האור הזה, אור שבעת הימים, נאבק כל הזמן לא עם החושך - שהרי האור והחושך, כאמור בכתוב, שניהם מעשיו של הקדוש ברוך הוא. אבל יש דבר שאיננו אור ואיננו חושך, והוא הבלבול. עליו לא נאמר: "יוצר אור ובורא חושך", והוא הדבר שאתו נאבק האור. על התוהו לא נאמר דבר, כי יצירת האור היא יצירת הסדר מתוך התוהו, היא הבניין הכולל בתוכו כל מה שבא אחר כך.

האור הזה כולל בתוכו לא רק "כי מתוק האור": בשבילנו כבני אדם, כיהודים,

האור הוא הסמל הנצחי של הטוב - "באורים כבדו ה'" (ישעיהו כד, טו). אנחנו מדליקים לכבוד ה', יוצרים לכבודו אור - אור הנרות, אורה של המנורה, האור שאמור לזרום מתוך המקדש החוצה. כל אלה הם ביטויים של הדבר שעדיין נמצא בתוך השלמות שלו: אור, נתינה שאינה מקבלת אלא פועלת, יוצרת דברים עבור אחרים. הדבר הראשון שהיא יוצרת הוא נקודת הראשית שאחרי יצירת האור, והיא - הבהירות. אחרי שנוצר אור אפשר להתחיל לחלק בין דברים. החלוקה הזו היא יצירה של תחומים, של גבולות. זה הדבר הראשון שהאור יוצר. לפני האור אין גבולות; אחרי האור מתחיל העולם לקבל צורה, אופי, דרך של הבעה.

לפיכך, למרות שהאור והחושך נראים כהפכים אין ביניהם מאבק מהותי אלא יש ביניהם אינטראקציה: "יוצר אור ובורא חושך". באחד משירי האהבה של משורר מתור הזהב בספרד, כמדומני רבי יהודה הלוי, מופיע חרוז שבו הוא כותב לאשה: "על פניך ושערך נאמר יוצר אור ובורא חושך". גם כאן אין האור והחושך מוצבים כניגודים, כסתירה, אלא הם עומדים בדיוק כמו שהם צריכים לעמוד: כשני אלמנטים הממסגרים זה את זה. אכן, מן האור ומן החושך נוצר דבר חדש - היום. אחרי היות אור ואחרי היות החושך הקדוש ברוך הוא אומר: "זה טוב". היום הראשון הוא התחלה, הוא האחד, המספר הראשון - וזה עצמו הוא יצירה של דבר חדש לגמרי בעולם, שכן אחרי האחד יבואו שניים. אבל המספר אחד קשור אל האור האחד שהוא לא מוגדר, לא ממוקם, לא חומרי - אבל הוא אור אחד, הוא התחלה.

על אור שבעת הימים נאמר שהוא יחזור אלינו רק לעתיד לבוא. עכשיו אנו חיים באור השמש או באור הירח - או, גרוע מזה, באור החשמל. אבל אור שבעת הימים הוא אור שונה, ועליו אמרו שאדם רואה בו מסוף העולם ועד סופו. הראייה הזו קיימת לא רק ביום הראשון, שעדיין אין בו עולם, אלא כל הזמן, משום שהאור הזה סובב סביב העולם.

ובאמת, מי אומר שהאור צריך להיגמר בגבולות האופק? מדוע שלא נראה גם מה שמעבר לאופק, מצדו השני של כדור הארץ? אור שבעת הימים הוא האור הראשוני שקיים עדיין ללא הגדרות - למעט הגדרה אחת: שהוא אור. מן ההגדרה הזו של האור כמהות ראשונית עולה שהאור הזה הוא אינסופי - ועדיין מוגבל; אבל הוא מוגבל רק בתוך תחום ההתייחסות שלו, ביחס שבין האור והחושך. על האור הזה אמרו חכמים שהקדוש ברוך הוא גזגז אותו משום שאין העולם ראוי להשתמש בו, משום שהוא חשש שאנו איננו מסוגלים להכיל אור אינסופי שכזה. שהרי גם מן האור המועט והמוגבל שיש לנו אנו עושים כל כך הרבה פרויקטורים על בתי סוהר. איננו זקוקים לאור כזה שיראה לנו מה נמצא אצל השכנים, כאשר אין אנו משתמשים בו

כדי להאיר מה שנמצא בתוכנו; מוטב אפוא שיישאר אור זה גנוז ושמור עד עת קץ.

הבעל שם טוב היה אומר: איפה גנז הקדוש ברוך הוא את האור הזה? הוא גנז אותו בתורה. מי שלומד תורה כראוי פותח את הספר, ויכול לראות את אור שבעת הימים המאיר בתוכו. ואם הייתי אני נשאל איפה האור הזה גנוז, הייתי אומר שמקצתו גנוז בירושלים. ראיתי המון ציורים וצילומים של ירושלים, ועדיין לא ראיתי יצירה אחת שתגלה בשלמות את האור שיש בירושלים. יש בירושלים אור בעל צבע מיוחד ואופן מיוחד, שכמוהו לא ראיתי בשום מקום אחר. רמברנדט, שהיה אמן של אור, צייר אורות של הולנד. זה אור אחר, זה לא אור של ירושלים. האור של ירושלים מיוחד; הוא אינו אור לבן פשוט אלא אור עם צבע, עם אופי, יש לו דמות והוא יוצר דברים. האור הזה מאיר על האספלט, על הקירות, על הקוצים - ואף דבר זה הוא מן הסודות של האור הראשוני, וראוי שיהיה הוא מאיר פה, בירושלים, שאיזה שמץ ממנו יגיע גם אלינו, לכאן.

‘שפע רב’

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדן אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדן אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדן לימד וחינך דרך חיים יהודית שלמה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוה

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ
למד את עמי

